

Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra psychologie Filozofické fakulty

IMPLICITNÍ TEORIE FEMINISMU
Implicit Theories of Feminism

Diplomová práce

Autorka: **Šárka Kýrová**
Vedoucí práce: **doc. PhDr. Alena Plháková, CSc.**

Olomouc
2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 12. srpna 2008

Děkuji doc. PhDr. Aleně Plhákové, CSc. za odborné vedení diplomové práce a trpělivé poskytování cenných rad.

Dále bych chtěla poděkovat všem vyučujícím, kteří/ré byli/y ochotni věnovat mi čas a prostor na svých přednáškách. A nakonec také všem studentům a studentkám, kteří/ré mi svou účastí vypomohli/y s provedením praktické části této diplomové práce.

OBSAH

	ÚVOD	6
1.	FEMINISMUS	8
1.1	PRVNÍ VLNA FEMINISMU	9
1.1.1	Vzdělání	13
1.1.2	Volební právo	14
1.1.3	První vlna feminismu v Českých zemích	15
1.1.4	Vnímání první vlny feminismu	19
1.2	DRUHÁ VLNA FEMINISMU	20
1.2.1	Genderová studia	26
1.2.2	Antifeminismus	28
1.2.3	Druhá vlna feminismu v Československu	29
1.2.4	Vnímání druhé vlny feminismu	31
1.3	TŘETÍ VLNA FEMINISMU	33
1.3.1	Příklady praktických témat třetí feministické vlny	34
1.3.1.1	<i>Média</i>	34
1.3.1.2	<i>Politika</i>	35
1.3.1.3	<i>Jazyk</i>	37
1.3.1.4	<i>Rovnoprávnost (ve smyslu snah zabránit jakékoliv formě diskriminace)</i>	39
1.3.1.5	<i>Tělo</i>	46
1.3.1.6	<i>Věda</i>	48
1.3.1.7	<i>Muži</i>	49
1.3.2	Mužský šovinismus	51
1.3.3	Třetí vlna feminismu v České republice	52
1.3.4	Vnímání třetí vlny feminismu	55
2.	IMPLICITNÍ TEORIE	56
2.1	IMPLICITNÍ POJETÍ MASKULINITY A FEMININITY	57
2.2	IMPLICITNÍ POJETÍ FEMINISMU	58
3.	CÍL PRÁCE	61
4.	SOUBOR	61
5.	METODOLOGIE	62

5.1	METODA ZÍSKÁVÁNÍ DAT	62
5.2	METODA ANALÝZY DAT	63
6.	VÝSLEDKY ŠETŘENÍ OTEVŘENÝCH DOTAZŮ	64
6.1	SOUHRN VÝSLEDKŮ ŽEN A MUŽŮ	64
6.1.1	Femininita	64
6.1.2	Maskulinita	65
6.1.3	Žena-feministka	67
6.1.4	Muž-šovinista	69
6.2	VÝSLEDKY ŽEN	70
6.2.1	Femininita	70
6.2.2	Maskulinita	71
6.2.3	Žena-feministka	72
6.2.4	Muž-šovinista	73
6.3	VÝSLEDKY MUŽŮ	74
6.3.1	Femininita	74
6.3.2	Maskulinita	74
6.3.3	Žena-feministka	75
6.3.4	Muž-šovinista	75
6.4	SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ U ŽEN A MUŽŮ	76
6.4.1	Femininita	76
6.4.2	Maskulinita	76
6.4.3	Žena-feministka	77
6.4.4	Muž-šovinista	77
7.	METODA SÉMANTICKÉ DIFERENCIACE	79
7.1	SOUHRNNÉ VÝSLEDKY ŽEN A MUŽŮ	83
7.1.1	Feminismus	83
7.1.2	Šovinismus	83
7.1.3	Srovnání feminismu a šovinismu	84
7.2	VÝSLEDKY ŽEN	84
7.2.1	Feminismus	84
7.2.2	Šovinismus	85
7.2.3	Srovnání feminismu a šovinismu	85
7.3	VÝSLEDKY MUŽŮ	86

7.3.1	Feminismus	86
7.3.2	Šovinismus	87
7.3.3	Srovnání feminismu a šovinismu	87
7.4	SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ ŽEN A MUŽŮ	87
7.4.1	Feminismus	87
7.4.2	Šovinismus	88
7.5	ANALÝZA DAT SÉMANTICKÉHO DIFERENCIÁLU	89
7.5.1	Určení vzdálenosti mezi pojmy	89
7.5.2	Výpočet koeficientů Q pro dvojice profilů	89
8.	DISKUZE	91
9.	ZÁVĚR	96
10.	SOUHRN	97
	LITERATURA	100
	PŘÍLOHY	
Příloha č. 1	Zadání diplomové práce	
Příloha č. 2	Anotace obsahující abstrakty v českém a anglickém jazyce	

ÚVOD

Ve své diplomové práci se chci věnovat feminismu. Když jsem si toto téma vybírala, napadala mě spíše spousta důvodů, proč to nedělat. Hlavním z nich byl odpor vůči tomuto slovu, pokud jsem se o něm někde, resp. kdekoliv zmínila; podezřelé pohledy, které měly určit, jestli k „nim“ taky patřím; a poznámky typu zda-li mám vůbec ráda muže.

V průběhu psaní jsem několikrát měla chuť toho nechat a vybrat si nějaké „jednodušší“ téma. Připadlo mi, resp. stále mi připadá, že současný feminismus je natolik obsažný a často i postmoderně „nesrozumitelný“, že ho nebudu schopná vůbec zachytit.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do pěti oddílů – jednak je to obecné pojetí feminismu, dále popis třech feministických vln – a to v cizině i u nás – a přiřazeny jsou též informace o tom, jak tehdejší společnost na feminismus reagovala.

Jak jsme zjistili/y, nejlépe srozumitelná verze feminismu, resp. emancipace, jak se tehdy říkalo, je ozvěnou 19. století, kdy se zdálo, že postačí, když ženy budou mít stejná práva před zákonem a ve skutečném životě.

60. léta 20. století však ukázala, že „nerovnoprávnost“ žen vůči mužům má mnohem hlubší kořeny a tato problematika dostala akademický ráz genderových studií.

Teď jsme ve 21. století a feministky i feministé se domnívají, že stále nejsme na konci této cesty. Většina laiků, obzvláště mladší generace, si však myslí opak. Individualismus se prosazuje proti kolektivismu, politika viktimizace ztrácí své obdivovatele. Nad současným feminismem se snáší kritika, zda oprávněná, necháme na čtenářích/kách.

Poslední kapitola teoretické části se věnuje nejnovějším poznatkům z oblasti implicitních teorií feminismu, femininity a maskulinity.

Praktická část je zaměřena na zjištění představ studentů vysokých škol o tom, jaký je současný feminismus. Inspirací pro volbu postupu nám byly předchozí práce v oblasti výzkumu implicitních teorií maskulinity a femininity, které využily metodu polootevřených dotazů. Kromě toho jsme do práce zařadili/y i Osgoodův sémantický diferenciál k odhalení postojů vůči feminismu, který jsme v tomto případě srovnávali/y s mužským šovinismem.

Výsledky z obou postupů jsou porovnány jednak mezi muži a ženami, a jednak mezi oběma myšlenkovými směry. Výsledný obraz je znázorněn v diskuzi a závěru.

V této práci jsme usilovali/y o dodržování určitých pravidel, co se týče pravopisu, a to podle genderových zásad, i když nejsou oficiálně uznaná. Jednak je to již výše zmíněné i/y jako praktický pokus „zviditelňování žen“ u generického maskulina (viz Třetí vlna feminismu) i u podmětů, které zahrnují jak muže, tak ženy. Dále v textu striktně nedodržujeme pravidlo nejdříve muž, pak žena (např. se objevuje feministé/ky, ale také feministky/é). Posledním pravidlem je psaní cizích ženských jmen bez českého –ová. Nevýhodou bohužel je, že v textu zní jména bez skloňování trochu křečovitě, což jsme se snažili/y vykompenzovat ohýbáním mužských příjmení.

1. FEMINISMUS

Dle Slovníku cizích slov je jedním z hesel feminismu *teorie politické, ekonomické a sociální rovnosti žen s muži* (Kraus a kol., 2006). Jeho vznik podle Lenderové (1999) spadá až do roku 1772, kdy abbé Thomas vydal *Esej o povaze, mravech a duchu žen v rozličných stoletích*. Abbé na základě pramenů literatury tvrdil, že ženy jsou vlastně schopny dělat všechno, co muži; jen by jim to musela společnost dovolit. Reflexí jeho díla vznikly tehdy dva protikladné názory. Jeden, jehož představitelem byl např. Denis Diderot, tvrdil, že žena ničeho takového schopná není. A druhý, který zastávala např. Luise d'Épinay, zase říkal, že žena je mnohem schopnější (tamtéž).

Jako pojem, ve kterém ho známe dnes, existuje feminismus od 80. let 19. století. Vytvořila jej Francouzka Hubertine Auclert s cílem sjednotit všechny, kdo se tehdejší „ženskou otázkou“ zabývali/y (Boles, Long Hoeveler, 1996).

Koncept feminismu je však jako takový trochu složitější, protože:

1. Od 18. století se jeho podoba a cíle značně proměnily:

Na přelomu století 19. a 20. šlo o to dokázat, že žena je stejně schopná jako muž, a tudíž má právo na stejné zacházení. Snahy žen a mužů této doby se nazývaly emancipací, z historického hlediska jde o první vlnu feminismu.

Ve druhé vlně, která začala v USA šedesátých let 20. století, šlo o zdůraznění „ženského“ jako zcela odlišného, i když stejně významného jako „mužského“. O rovnost žen a mužů začali/y feministé/ky usilovat nejen před zákonem, ale také v oblasti kulturní.

Třetí vlna feminismu, která se datuje od let 80. a stále pokračuje, myšlenky předchozí vlny rozvádí, ale i kritizuje a vytváří nové. Ideálem je podle mého názoru propojení oborů a společné úsilí ke skutečné rovnosti a svobodě ve smyslu možnosti volby pro všechny bez rozdílu. Nástrojem analýzy se stal v druhé vlně vyvinutý rod (tzv. gender).

2. Spornou otázkou dneška je také to, zda vůbec můžeme mluvit o feminismu, nebo se již nacházíme v postfeminismu. Zastáncem pojetí postfeminismu je např. Vodrážka (in Chřibková et al., 1999), odpůrkyní třeba Nagl-Docekal (2007).

3. V současnosti je problém s definováním feminismu také, a to především, v tom, že se rozdělil na velké množství odlišných proudů, které si mohou navzájem i protirečit.

Jedno tedy můžeme s jistotou o feminismu současnosti říci: a to, že to není jedolný směr, ale soubor různorodých snah (politických, psychologických, ekonomických, sociologických, literárních, filosofických atd.), jejichž společným znakem

(zjednodušeně) je přesvědčení o nevýhodnějším postavení žen ve společnosti. Od sebe navzájem se však odlišují v tom, jak toto postavení zlepšit.

Podle mého názoru existují dva základní proudy ve feminismu. A to liberální, který je nejrozšířenější. Rozdíly mezi mužem a ženou se snaží minimalizovat a zaměřuje se zejména na to, co je oběma společné. Jeho cílem je spolupráce mezi lidmi bez rozdílů genderu a ideálem zrušení maskulinních a femininních stereotypů ve společnosti – nejlépe změnou zákonů.

Jeho naprostým opakem je proud radikální, který o vzájemnou spolupráci nestojí, protože jeho následovnice/íci jsou přesvědčeny/i o tom, že ženy jsou na všech frontách utlačovány muži. Jeho ideálem je opak patriarchátu, tedy matriarchát¹.

Mezi těmito dvěma extrémy leží další proudy, jako je ekologický, anarchistický, spirituální, postmoderní či poststrukturální, socialistický, rozvojový, afro-americký aj., které se svými postoji blíží první nebo druhé variantě.

Důležitými skupinami jsou také „pro-feministé“, kteří nejsou přímo spojeni s feministickým hnutím. Tato skupina se týká zejména mužů, kteří buď aktivně vystupují za požadavky žen, anebo se snaží dodržovat genderovou rovnost.

Opakem jsou antifeministé, kteří naopak protestují proti požadavkům feminismu². Jeho extrémní formou je mužský šovinismus, který, ač původně znamenající krajní nacionalismus, je dnes také používán ve smyslu vyhraněného sexismu³.

Slovo feminismus, které se dále v práci bude vyskytovat, chápeme ve významu sociálně politického hnutí, jenž vychází z přesvědčení o nerovném postavení žen a mužů a usiluje o změnu tohoto.

1.1 PRVNÍ VLNA FEMINISMU

První vlna feminismu byla hnutím, které působilo v různých oblastech. Jeho teorie si často i protirečily, ale svým rozsahem bylo mezinárodní (Abrams, 2005).

Hlavními cíli období druhé poloviny 19. a začátku 20. století bylo především:

- uzákonění možnosti stejného vzdělání, přístupu k výběru a výkonu povolání za rovnocennou odměnu, tedy de facto ekonomické nezávislosti ženy na muži
- rovnost před zákonem a možnosti se na tomto zákoně také podílet, tedy volebního práva

¹ en.wikipedia.org

² en.wikipedia.org

³ wikipedia.infostar.cz

- odstranění dvojích měřítek pro muže a ženy ve společnosti, včetně revize manželských práv.

Důležitou součástí první vlny jsou předchůdci/kyně feminismu.

V Evropě měl feminismus kořeny v intelektuálních salonech osvícenství 18. století (Abrams, 2005; Lenderová, 1999). Ve Spojených státech pak v abolicionistickém hnutí⁴. Významnými mezníky jsou tedy francouzská revoluce a boj amerických osad za nezávislost (Osvaldová, 2004).

Osvícenství mimo jiné vyslovilo myšlenku rovnosti všech lidí. S tím souvisela i rovnost pohlaví. Francouzské osvícenství bylo obdobím „zlatého věku“ i pro ženy středních a vyšších tříd (Abrams, 2005). Ty jako múzy poskytovaly tehdejšímu intelektuálům prostory svých domovů, kde se pravidelně scházeli/y a rokovali/y o současném dění (Lenderová, 1999).

Vrcholem tohoto období ve Francii je velká francouzská revoluce v roce 1789, které se účastnily i ženy. Cílem byly, jak známo, „rovnost, svoboda a bratrství“, které měly platit i pro ženy, což se ovšem nestalo. Ačkoliv všichni muži nad 21 let získali Deklarací práv záruku práva volit (mimo další práva), ženám toto nebylo uděleno. Ani odvolávání se na lidský „osvícenský“ rozum nebylo nic platné (Paine, in Abrams, 2005). Jako jedna z nemnoha žen své zklamání projevila Olympe de Gouges (in Vodáková, Vodáková, 2003), když o dva roky později napsala svou vlastní *Deklaraci práv ženy a občanky*, kde správně uvedla, že ženy by měly mít stejná práva jako muži na základě příslušnosti k lidství. Dokonce ve své eseji napadla muže, že si neprávem usurpovali moc nad ženami. Za své názory byla nakonec popravena a Francie se tak stala na dalších padesát let k právům žen stejně netečnou jako všechny ostatní evropské země.

Zhruba ve stejné době v Británii vydala svou *Obhajobu práv žen* Mary Wollstonecraft (1904). I ona pokládá stejnou otázku: jak to, že zrovna a jedině muž má být soudcem, když i žena disponuje rozumem. Přeje si, podobně jako de Gouges, aby ženy měly své zástupkyně před zákonem, aby se samy staly „občankami“. Zároveň je však její Obrana kritikou tehdejší značně uvolněné morálky. Jako příčinu všech neřestí žen vidí špatnou výchovu, která už malé dívky vede k nečinnosti, zahálce a koketérii, protože jediným možným vyústěním života ženy jsou vdavky. Kdyby žena měla vzdělání, říká

⁴ www.feminismus.cz

Wollstonecraft, a své znalosti by mohla v dospělosti využít v pořádném zaměstnání, nebyla by pak symbolem lenosti a zbytečnosti, resp. nemožnosti samostatné existence. Ženy by se nevdávaly jen kvůli materiálnímu zajištění a v případné smrti manžela by nebyly přítěží svých rodin či společnosti. Rovněž se zamýšlí nad stereotypy tehdejších intelektuálů, kteří ženu viděli jako duševně i morálně inferiorní. A zde je její odpověď: „*Dejte jejímu nadání možnost rozvoje a ctnostem možnost síliti, pak teprve určujte, kde stojí celé pohlaví v stupnici intelektuality*“ (tamtéž, str. 56). Přes všechny tehdy jistě revoluční a značně moderní názory jejím ideálem ženy zůstává ctnostná manželka a dobrá matka.

Dalším Britek, který se zastal žen, byl v roce 1869 John Stuart Mill. Ve svém *Poddanství žen* znovu, podobně jako jeho předchůdkyně, odsoudil v podstatě uzákoněnou odevzdanost osudu ženy do rukou muže a obhajoval nutnost rovnosti před zákonem pro obě pohlaví. Za důležitou považuje schopnost žen si samostatně vydělávat na živobytí. Dokonce se dotýká i takových témat, jakými jsou domácí násilí, kde odsuzuje postupy, které se v takových případech praktikují: „*V žádném jiném případě (kromě případu dítěte) není osoba, u níž bylo soudem dokázáno, že utrpěla zranění, vrácena do fyzické moci viníka, který je způsobil. Vzhledem k tomu se manželky ani v těch nejkrajnějších a nejvleklejších případech tělesného týrání téměř nikdy neodvážejí dovolávat zákonů vytvořených k jejich ochraně (...)*“ (cit. in Oates-Indruchová, 1998, str. 33). Nebo povinnost lásky v manželství: „*S výjimkou těch nejbrutálnějších si všichni muži přejí mít v ženě, s níž žijí v nejužším svazku, ne přinucenou, ale ochotnou otrokyni, ne pouhou otrokyni, ale favoritku*“ (tamtéž). Ale stejně jako Wollstonecraft ani Mill nezachází dál v údělu ženy, než jako dobré manželky a matky.

Ve Spojených státech vznikla Deklarace citů, která parodovala Deklaraci nezávislosti. Prohlašovala, že „*všichni muži a ženy jsou stvořeni jako rovnocenní*“ (Boles, Long Hoeveler, 1996, str. 4). A dále popisuje různé způsoby, kterými byly ženy v Americe diskriminovány (nemožnost vlastnictví majetku, nemožnost rozvodu atd.).

19. století je pro stvoření podmínek vedoucích k feministickým snahám velmi důležité. Na jednu stranu došlo k naprostému oddělení soukromé a veřejné sféry, které jsou přiřazeny ženě či muži, a to zejména u středních vrstev. Abrams (2005, str. 9) tuto skutečnost nazývá „*ideologií oddělených sfér*“ či „*ideologií rodinného krbu*“. Tak byly ženy zcela vytlačeny z veřejného prostoru, a tudíž poklesla i jejich skutečná moc. Naopak mužská moc jako jediného přispěvatele financí do domácnosti ještě zesílila.

Vzniká kult rodiny. Ženy, jakožto manželky a matky, jsou pro rodinu nezastupitelné. Jedinou možností seberealizace, kromě domácnosti a výchovy dětí, je však pouze činnost spojená s jejich náboženským přesvědčením. Ideálem se stává žena pracovitá, skromná, zbožná a vlídná, ale především taková, která nemá žádné osobní potřeby a cele se obětuje druhým. Je vzorem křesťanského sebeobětování.

Takto se vnímaly samotné ženy a stejně byly nahlíženy i společnostmi. Tato „moc“ jim umožnila, aby se cítily morálně nadřazené (tamtéž). To je předurčilo pro vykonávání takových činností, jakou je např. dobročinnost. Obhajování potřeb druhých, snaha přesvědčit ostatní atd. byly dobrou průpravou k pozdějšímu naplňování osobnějších potřeb, které se týkaly žen samotných. Navíc také ženy získávaly zpětnou vazbu vztahující se k jejich vlastní sebehodnotě (Lenderová, 1999).

Na druhou stranu se značně proměnila jak politická situace směrem k demokratizaci a prosazování individualismu, tak ekonomické podmínky. Výrobní činnost přešla ze soukromé oblasti velkých rodin do moci velkých podniků ve městech. Lidé tak byli přinuceni k urbanizaci. Žití ve městech bylo drahé a bylo nutno co nejvíce snížit náklady na existenci. Rodiny se začaly zmenšovat, zároveň se však zvýšila potřeba peněz na nákup spotřebního zboží. Tím došlo nejprve v chudých vrstvách k nutnosti placeného zaměstnání pro ženy. Protože však nebyly podobně jako děti kvalifikované, jejich práce byla značně finančně podhodnocena. Ačkoliv pracovaly i šestnáct hodin denně, jejich výdělek byl pouhým příspěvkem do společné domácnosti. Samy se mohly uživit, jen pokud byly svobodné, jinak jim permanentně hrozila chudoba a hlad (Abrams, 2005).

Neutěšené pracovní podmínky (špína, dlouhá pracovní doba, práce bez odpočinku) a horší zdravotní stav (úmrtnost žen 19. století byla vyšší než u mužů (Lenderová, 1999)) nezůstaly bez následků. Zvyšovala se kojenecká a dětská úmrtnost, stejně jako úmrtnost těchto žen, navíc vyčerpávaných častými těhotenstvími a porody. Jakmile se tyto skutečnosti začaly promítat do zájmů státu, docházelo k postupnému přijímání určitých práv k ochraně matek a dětí (Burešová, 2001).

Mezi ženami dolních vrstev, které byly nuceny pracovat, a ženami ze středních vrstev, jejichž jediným cílem v životě byl ideál dobré manželky a matky, se začala vytvářet názorová propast. Práce totiž, kromě odtržení ženy od rodiny, znamenala také zhoršení morálky, kterou pruderní 19. století považovalo za nejdůležitější vizum žen. Zvyšovala se prostituce a alkoholismus a bohatší ženy si pokládaly za cíl tyto fenomény zmírňovat, popř. zcela vyhubit. Docházely proto do chudých rodin a věnovaly se sociálním a

dobročinným aktivitám. Ty je pomalu učily, jak vystupovat na veřejnosti, což jim umožňovalo rozšiřovat své pole působnosti.

V severní Americe to byla účast žen na programu za zrušení otroctví (tzv. abolicionistické hnutí), která je donutila vytvářet vlastní struktury a účastnit se politických aktivit⁵. Spojené státy byly také první, kde se emancipační hnutí začalo zviditelňovat – a to už v polovině 19. století. Postupně pak přešlo do západní Evropy (zejména do Francie, Švýcarska, Holandska, Británie a skandinávských zemí), teprve pak přešlo do Německa a Rakousko-Uherska, tedy i k nám (tamtéž).

1.1.1 Vzdělání

Do 19. století nebylo vzdělání žen příliš diskutovaným problémem (Lenderová, 1999). Až na výjimky (viz výše) a tyto pak vytvořily důležitou filosofickou základnu pro obhajobu ženského vzdělání. Základní vzdělání ženy měly, ale ve většině případů, pokud ženě nebyla poskytnuta možnost dalšího soukromého vzdělávání nebo nebyla vychovávána v klášteře, tím také skončilo. Přitom se toto základní vzdělání zpočátku omezovalo zejména na ruční práce, jako je pletení nebo šití. Potřeba vyššího vzdělání žen byla společností odsuzována pro její údajné škodlivé účinky na duševní zdraví žen a především proto, že by je zbavilo ženskosti. Na druhou stranu zde ale byla snaha zbavit ženy „čtecí mánie“, se kterou se vrhaly na laciné romantické příběhy (Abrams, 2005).

Potřeba vyššího než základního vzdělání v průběhu 19. století stále více nabývala na síle, jak se zvyšoval počet žen, teď již i středních vrstev, které neměly možnost vdavků, i vdov, které neměly žádné finanční zázemí (Lenderová, 1999). Jejich život v rodině stál moc peněz a vzhledem k tomu, že neuměly nic víc, než jak se starat o domácnost, snižovala se ekonomická síla rodiny (Burešová, 2001). Narůstal požadavek finanční nezávislosti také pro ženy ze středních vrstev. Jejich sociální postavení jim ovšem znemožňovalo pracovat na nekvalifikovaných místech, dělat hrubou a špatně placenou práci dělnic v továrnách. Získat kvalifikovanou práci však bylo možné jedině, pokud byla žena ke svému povolání patřičně připravena.

Již v průběhu 19. století tedy začalo docházet k zakládání středních dívčích i smíšených škol a rovněž byly ženám zpřístupněny univerzity (Abrams, 2005). U nás bylo první studium povoleno na filosofické fakultě v Praze.

⁵ www.feminismus.cz

Ženy (zejména svobodné a vdovy) se také stále častěji objevovaly v zaměstnáních jako učitelky, lékařky, písařky, prodavačky či úřednice. Nejvíce jich (a to zejména provdaných) bylo ovšem stále zaměstnáno na pozicích nekvalifikovaných dělnic (Burešová, 2001).

Pracovitost žen ovšem nebyla přijímána bez problémů. Katolická církev se obávala, že práce ženě odejme její půvab, že ji ponižuje a navíc ji činí „*mrvavně podezřelou*“ (tamtéž, str. 34). Další protesty vzešly od pracujících mužů, kteří viděli v práci žen konkurenci. Nakonec ale právě méně kvalifikovaní dělníci v továrnách zjistili, že ženy jsou silnou položkou ve vyjednávání se zaměstnavateli, a začali spolu s ženami zřizovat odbory. Tak vedle feministického hnutí vzniklo také paralelně působící sociální hnutí. Navzájem se však většinou nepropojovala, protože sociální hnutí považovalo za základ útisku kapitalismus a feministické hnutí se svými snahami o reformy ve školství či v zákoně vnímalo jako buržoazní a oslabující jejich snahy o radikální změnu společnosti (Neudorfllová, 1999). Ženy zde činné měly vždy problém jak tyto dva různorodé problémy propojit, aniž by ztratily podporu svých socialistických kolegů (Abrams, 2005).

Společně s volebním právem a sociálními reformami byl rovný přístup ke vzdělání na pořadu dne všech feministických hnutí po celém světě.

1.1.2 Volební právo

Některé ženy sice byly okolnostmi donuceny pracovat, ale jinak byly všechny zcela nesvéprávné. Jedinou výjimku tvořily vdovy, které mohly s pozůstalým majetkem nakládat podle vlastního uvážení. Žena byla na rodině, tedy otci a později manželovi, naprosto závislá. Hlavní slovo ve všech oblastech žití, včetně intimního, měl muž. Podřadné postavení ženy ve společnosti bylo ustaveno i v právních předpisech. Existoval dokonce i předpis věna, bez kterého se žena nemohla – až na nejhudší vrstvy – vdát (Austen, 1992). A pokud jej manžel utratil, zůstala žena zcela bez prostředků (Neudorfllová, 1999).

To byly hlavní důvody, proč ženy začaly usilovat o to, aby měly nejprve stejný přístup ke vzdělání, a tím ke kvalifikovanému povolání. De facto by se tak staly nezávislé na mužích. Teprve později stály o rovné postavení před zákonem. Přesně to byly důvody, na které upozornil v 60. letech 19. století už Mill, a to byly důvody, které např. ženy v Británii podnítily, aby poslaly petici s patnácti sty podpisy do parlamentu, žádajíc tak o své volební právo. Jejich žádost neměla žádný účinek. Odpovědí bylo založení

Národního spolku pro hlasovací právo (National Society for Women's Suffrage)⁶. Z tohoto spolku jsou nám známé tzv. sufražetky („modré punčochy“), tedy britské bojovnice za volební právo žen. V 90. letech vznikla podobná asociace v USA. Jejich příslušnice (např. v Británii E. a C. Pankhurstovy, v USA C. Cattová) používaly poměrně drastické prostředky k upozornění na nespravedlnost. Zapalovaly poštovní schránky, po uvěznění držely hladovky atd. Jejich snažení nemělo nijak velkou odezvu, ale připravilo půdu pro seriózní snahy o zavedení všeobecného hlasovacího práva (Burešová, 2001).

Se získáním vzdělání a majetkového práva se požadavek možnosti volit a být zvolena ještě více vyostřil. Prvními zeměmi, které umožnily svým občankám volit, byli Nový Zéland (1893), severní Austrálie (1899) a Finsko (1906). Zkušenosti z těchto zemí vyvrátily obavu z protestů a politické destabilizace.

První světová válka v Evropě a další politické události počátku 20. století přiměly většinu evropských zemí i USA ke snaze o stabilizaci politické scény, a proto bylo ženám uděleno volební právo (USA 1918-1920, Švédsko 1921, Československo 1920 atd.). Výjimky tvořily Francie (1944) nebo Švýcarsko (1971). Během 20. století ženy získaly volební právo také ve zbytku světa, např. Indie (50. léta), Jordánsko (1982).

1.1.3 První vlna feminismu v Českých zemích

Jak jsme již naznačili/y, Rakousko-Uhersko, tedy i naše země, bylo jedním z posledních, kam feministické myšlenky postupující ze západní Evropy dorazily. Ve stejné době se však v Čechách začala formovat myšlenka o samostatnosti a svébytnosti české kultury, obecně označované jako národní obrození. Hlavní myšlenkou se stával národ a národní nacionalismus. Jistým specifikem byla skutečnost, že české země byly jedny z mnoha v habsburské monarchii, a proto existovala reálná šance, že v tomto byrokratickém soukolí zaniknou⁷. Čeští intelektuálové/ky proto začali/y prosazovat mj. myšlenku českého jazyka jako hlavního specifika vlastní kultury. A protože jazyku se učíme v rodině, a hlavním vychovatelem je matka, je nutné, aby se i ženy podílely na „počešťování“ národa. To se dělo jednak výchovou nové generace žen-učitelek, které rozšiřovaly český jazyk, a jednak vydáváním děl žen-spisovatelek, jako byly Magdalena Dobromila Rettigová, Božena Němcová, Karolina Světlá, Teréza Nováková a další, jejichž myšlenky se tak dostaly k širokým vrstvám obyvatelstva a ovlivnily je.

⁶ www.feminismus.cz

⁷ www.studentf.jazzport.eu

V průběhu 19. století se vzorem české ženy, vytvořeným právě Rettigovou, stávala žena nejen pracovitá, tichá..., ale hlavně vzdělaná jako vlastenka (Lenderová, 1999).

Proto již koncem třicátých let 19. století vznikla myšlenka samostatné dívčí školy, která by poskytovala vzdělání až do osmnácti let. Tento plán však ztroskotal. Češi/ky jako národ totiž obecně zastávali/y myšlenku, že pravé místo ženy je u rodinného krbu a jejím jediným posláním je být matkou. Bylo to natolik pevné přesvědčení, že jakákoliv diskuse byla zbytečná. České ženy tedy musely vyrazit cestou filantropie, která byla rovněž důležitou k povzbuzení národa.

Emancipace jako taková přišla tedy opožděně. A narozdíl od západních zemí se nezačala formovat jako opozice vůči mužskému světu, ale díky národnostním snahám v jejich spolupráci (tamtéž). Militantní feministky se u nás téměř nevyskytovaly (Burešová, 2001). Proto také asi tolik nepřekvapí skutečnost, že v počátcích českého feminismu stojí dva muži. A to Karel Slavoj Amerling a především Vojtěch Náprstek.

K. S. Amerling prosazoval myšlenku, že ženská existence má hlubší smysl, než se jen starat o domácnost a vychovávat děti. Je proto důležité, aby se i ženy vzdělávaly. Jeho působení nemělo dlouhé trvání. Na druhou stranu si ale ženy začaly uvědomovat, že jejich postavení v rodině a společnosti není bez problémů a že je nutné se těmito zabývat, protože nikdo jiný to neudělá (Lenderová, 1999).

Amerling připravil půdu pro druhého muže, Vojtěcha Náprstka, nazývaného také „advokátem žen“. Náprstek, který se právě vrátil z Ameriky, začal společnost, a především ženy, přesvědčovat, že žena může být stejně užitečná společnosti, jako je to v Americe. Dokonce si v ospalých Čechách dovilil tvrdit, že ženy jsou stejně schopné jako muži. Povinností žen je sebevzdělání i vzdělávání druhých. Výsledkem bylo založení jedinečného Amerického klubu dám roku 1890, který pořádal přednášky, propagoval filantropii a technickou pomoc v domácnosti. Jeho členkami se staly dívky a ženy všech významnějších rodin v Praze (Neudorfllová, 1999). Hlavní náplní tohoto klubu byly přednášky (tedy rozšířené vzdělávání žen), organizace finančních sbírek (pro chudé, oběti katastrof), pořádání výletů pro chudé děti nebo péče o raněné vojáky. Jeho činnost byla ostře sledována vládou a nakonec byl zrušen. Jako „Bývalý americký klub dam“ provozoval svou činnost v užší míře. Nakonec byl po druhé světové válce rozpuštěn komunistickou stranou.

Na jeho podnět začaly od šedesátých let 19. století vznikat další ženské spolky, jejichž hlavním cílem byla emancipace žen. (Např. Karolína Světla a Žofie Podlipská se významně podílely na vzniku Ženského výrobního spolku.) Jejich vznik vyvolal větší

počet žen v českých zemích, které neměly šanci se finančně zabezpečit sňatkem. Ve většině spolků pracovaly dobrovolnice bez nároku na odměnu a nedostatek peněz nahrazovaly usilovnou prací. V jejich rámci se většinou podporovala charita a vzdělávání (tamtéž).

Ve stejné době se podařilo založit také první dívčí gymnázium Minerva v Praze na popud Elišky Krásnohorské. Tyto úspěchy byly vlastně ukazatelem změny myšlení, které si již dokázalo představit, že žena nestráví svůj život pouze doma. První absolventky gymnázia v relativně velkém počtu nastoupily na vysoké školy, ale uplatnění našly většinou jen jako učitelky. První lékařky musely složit závěrečné zkoušky v cizině a tam si i hledat práci, protože jejich diplomy nebyly v Rakousku-Uhersku uznány. Dalším negativem tehdejší společnosti je fakt, že politikové, a to i Češi, dlouho žádost o vyšší dívčí vzdělávání bojkotovali. Znamenalo totiž konkurenci na trhu práce, tak jako všude jinde ve světě (tamtéž).

Významným podílem k českému feminismu přispěl také tisk, zejména ženské časopisy. Na jejich stránkách se rozebíraly nejrůznější aspekty ženské otázky (např. podpora ženského vzdělávání, obhajoba volebního práva); objevovaly se zde články na témata, která byla oficiálně nepřípustná k veřejnému rozboru (např. dlouhou dobu existoval vládní zákaz informovat obyvatelstvo o škodlivosti kouření a požívání alkoholu, následky nezdrženlivého sexuálního života, prostituce a pohlavních chorob) a další důležité informace (tamtéž). Tisk zprostředkoval významné myšlenky nejširšímu obyvatelstvu a jako jediné médium hrál významnou úlohu v demokratizaci celé české společnosti.

Obrovskou podporu měly české ženy v Tomáši Garrigue Masarykovi, který byl velkým zastáncem ženské otázky, respektive feministou. Svým osobním životem šel příkladem celé společnosti, svou funkci v parlamentu využíval ve prospěch českých žen, když pravidelně opakoval feministické požadavky (Kelley, 2002): „(...) *Duchovně jsou si muž a žena rovni, a také mravně. Muž není silnější rozumem. (...) Nerovnost mezi mužem a ženou není přirozená, není od přírody, ale vyvinula se historicky. A jak v historii dělalo se mnoho chyb, a chyb často osudných, tak stala se také chyba, chyba veliká, potlačením ženy. (...) Tento starý názor posud nejsilněji drží a posvěcuje oficiální náboženství. Zákon Starý i Nový (zde hlavně Pavel); literatura (...). Prakticky jej podporuje a provádí politika, vojenství a kapitalism. Avšak věda tento názor ještě hájí*

(...)“ (Masaryk, in Masaryk a ženy, 1930, str. 61-63). Jeho názor, že „otázky ženské není, jako není otázky jen mužské: je otázka společnosti“, tedy všichni by se jí měli zabývat, je velmi typická pro český feminismus (tamtéž, str. 65). Ten je velmi umírněný a zakládá si na spolupráci s muži.

Se založením první republiky byla uznána nová ústava, kde bylo občanství jasně vymezeno bez rozdílu pohlaví. Rokem 1920 byla tedy žena v Československu uznána jako občanka a dostala právo volit a být zvolena. Existence demokratické ústavy však nezaručovala její skutečné naplňování v denní praxi, tak jak si mnohokrát feministky prezidentovi stěžovaly (Masaryk a ženy, 1930). Důvodem bylo jak hospodářské uspořádání, tak i nejrůznější předsudky týkající se veřejně činné ženy. Proto začaly vznikat nejrůznější politické i apolitické ženské spolky, které uplatňovaly ženská práva ve skutečném životě a napomáhaly těmto ženám vytvářet zázemí.

Zastřešujícím orgánem ženských spolků se stala Ženská národní rada (ŽNR) v čele s Františkou Ferdinandou Plamínkovou a začal vycházet časopis *Ženská rada*. Hlavními úkoly liberálních spolků se stala zejména oblast vzdělávání (např. účast lékařů/ek při školní zdravotní výchově, urychlení vzniku návazných lidových kursů a škol, reforma mateřských škol, zákonem upravené postavení učitelek atd.). Jejich aktivity se rozprostíraly i mimo hranice Československa - ŽNR byla členem Mezinárodní ženské rady, Mezinárodní aliance pro volební právo žen a rovná občanská práva a dalších (Burešová, 2001).

Dalšími významnými spolky v první republice byly tyto katolických žen. Katolické spolky měly snahu udržet stávající řád, tedy představu ženy jako křesťanské manželky a matky vychovávající své děti podle křesťanských zásad. Jejich cílem bylo propagovat mužské zástupce své strany. Ženy samy měly stát v pozadí (tamtéž).

Během třicátých let první vlna feminismu postupně odeznívala. S nástupem celosvětové ekonomické krize a fašismu považovaly feministky za důležitější prosazování pacifistických myšlenek a uhájení míru (Havelková, in Formánková, Rytířová, 2004). Během druhé světové války se ženské spolky orientovaly především na odpor namířený proti fašistům a pomoc vlastním vojákům.

Po nástupu komunismu byly všechny rozpuštěny a některé členky pozatýkány, např. Milada Horáková byla nakonec i popravena (Burešová, 2001).

1.1.4 Vnímání první vlny feminizmu

Zastánci/kyně feminizmu, respektive emancipace přelomu 19. a 20. století, museli/y překonat mnoho překážek. Zpochybňovali/y totiž stávající řád, který ženu vnímal jako podřazenou muži. Už Diderot ve sporech o schopnostech žen tvrdil, že ženskou existenci lze obhájit jen a pouze z pohledu a žádosti muže. Její intelekt je prý nestálý, neboť podléhá „*diktátu dělohy*“ (cit. in Lenderová, 1999, str. 230).

O vzdělání vůbec byly snad ty největší pochyby ze všech. Mezi stereotypy týkající se ženské schopnosti „myslet“ kolovaly nejrůznější výmysly ještě na konci 19. století: „*(...) přílišný objem znalostí ženám škodí, jsou přepjaté, nervózní, muži se v jejich společnosti necítí dobře*“ (tamtéž, str. 46). Oblíbeným bylo také tvrzení, že přílišnou intelektuální námahou by se poškodily ženské reprodukční schopnosti (Abrams, 2005). Např. Clarke tvrdil, že dívkám se „*krev z reprodukčního ústrojí přesměruje do hlavy*“, pokud budou studovat každý den v měsíci (cit. tamtéž, str. 272). Nejhorší alternativou takového sexuálního poškození je přeměna žen v hermafrodity, nebo dokonce přímo v muže (tamtéž).

Jedním z důvodů, proč se tyto pověry tak skálopevně udržovaly, vysvětlovala Krásnohorská (in Neudorfllová, 1999) jako strach mužů z toho, že nebudou vzdělaným ženám stačit. Nelze se potom divit, když si stěžovala, že pojem „*učená ženská*“ je téměř totožný se středověkou čarodějnicí (cit. tamtéž, str. 70). Wollstonecraft zase dostala přízvisko „*hyeny v sukních*“ či „*filosofující saně*“ a její dílo bylo některými považováno „*za doklad zhoubnosti duševního zaměstnání pro ženu*“ (Holmová, in Wollstonecraft, 1904, str. V).

Předsudky proti schopnosti vzdělání byly ovšem jen jakousi špičkou ledovce. Žena byla totiž obecně považována za celoživotně nemocnou. Ještě ve druhé polovině 19. století byly ženské přirozené funkce (jako je menstruace, těhotenství, dokonce i porod) vnímány jako projevy nemoci. Pak není překvapivé, že jakákoliv činnost navíc byla „*hrozbou*“ pro fyzické i duševní zdraví žen. Ženy, které se chtěly účastnit nejrůznějších aktivit, musely nejprve překonat stereotypní představy o ryze femininních vlastnostech. V Británii či Francii byly bojovnice za ženská práva zase obviňovány, že chtějí převrátit řád sociálních rolí. Že se chtějí stát hlavami rodin a samozřejmě jednat proti své přirozenosti (Abrams, 2005).

Ačkoliv v českých zemích byl ještě v posledních desetiletích feminizmus nevýrazný, česká společnost k němu zaujala negativní postoj, podobně jako k dekadentnímu

vídeňskému misogynství (Horská, in Vodáková, Vodáková, 2003). Strana staročechů feminismus považovala za „*odstředivou tendenci, ohrožující jednotný národní program*“ (Lenderová, 1999, str. 288). A samotné ženy lpěly na pojetí sebe samých jako tzv. emancipistek, protože označení „feminismus“ bylo považováno za „*vrchol vší neslušné extravagance*“ (Horská, in Vodáková, Vodáková, 2003, str. 319).

„Moderní žena“ nebo žena „emancipovaná“ vyvolávala v obyčejných lidech strach, úsměšky, nedůvěru a byla označována jako „třetí pohlaví“ či dalšími zesměšňujícími či urážlivými jmény (Burešová, 2001). F. X. Šalda takovou ženu popsal výrazy jako: „*složitá, labilní, sám odstín a sám polotón, (...), zhnětená z nejstarších instinktů zemských i z nejnovějších polorozvitéch snů zduchovělého srdce*“ (cit. in Vodáková, Vodáková, 2003, str. 321).

Odpor proti účasti žen ve veřejném životě lze tedy vysvětlit všeobecnou nesnášenlivostí české společnosti k jakékoliv extravaganci, ať už pro či proti ženám. Zdrženlivost Čechů vůči novotám byla navíc podporována, obzvláště katolickým tiskem (Burešová, 2001). Negativní postoj k ženské otázce vysvětluje Lenderová (1999) také tím, že zde chybělo jakékoliv filosofické odůvodnění této. To se postupně měnilo za první republiky, kdy Masaryk vydal svou *Otázku sociální*, kde obhajoval i ženská práva. Plamínková (Masaryk a ženy, 1930, str. 38) ve svém projevu shrnuje, jak se diskuse o ženské otázce stala díky prvnímu prezidentovi důležitou součástí kulturního a národního povědomí a dodává, že „*její studium a řešení považovali intelektuálové za sebe důstojné, ba za povinnost (...)*.“

První vlna feminismu v českých zemích byla tedy typická svou umírněností a svou spoluprací s muži. Ženy byly vždy schopny pro své aktivity získat ty, kteří jejich snahy podporovali, i když zpočátku to byli hlavně jednotlivci. Vznikem první republiky byla ženská otázka jako otázka obecně sociální pokládána za důležitý jev doby a hojně diskutována i mezi intelektuály, snad právě vlivem T. G. Masaryka.

1.2 DRUHÁ VLNA FEMINISMU

Budoucí směr druhé vlny feminismu naznačily ve svých dílech Angličanka Virginia Woolf a Francouzka Simone de Beauvoir (Osvaldová, 2004).

Woolf ve své významné eseji *Vlastní pokoj* (1998) analyzuje situaci žen-spisovatelek a tvrdí, že k tomu, aby ženy mohly psát, potřebují peníze a prostor, kde by nebyly rušeny. Poukazuje tak na sociální rozdíl mezi muži, kteří jsou bohatí, a ženami, které jsou (většinou) chudé. Tuto myšlenku dále rozvádí a uvědomuje si, že Anglie je silně

patriarchální: „*Jeho je moc a peníze a vliv. On je vlastníkem novin, šéfredaktorem i redaktorem. On je ministrem (...) a soudcem. On hraje kriket (...). On vede společnost (...). On odkázal miliony charitám (...)*“ (tamtéž, str. 31). Přesto se zdá, že s touto situací, s touto mocí není spokojen; vzhledem k tomu, kolik předsudků vůči ženám jako méněcennému pohlaví udržuje ve svých knihách. Woolf proto dospívá k názoru, že tyto předsudky, toto méněcenné postavení žen slouží k tomu, ne snad aby potvrdilo jejich skutečnou podřadnost (ať už fyzickou, mentální či morální), ale proto, aby potvrdilo „jeho“ nadřazenost. A to je skutečným zdrojem jeho moci: „*Ženy po celá staletí sloužily jako zrcadla prokazující kouzelnou a lahodící schopnost odrážet postavu muže ve dvojnásobné velikosti. Bez této schopnosti by nejspíš Zemi pokrývalo bahňisko a džungle. (...) Ať se zrcadel v civilizované společnosti užívá jakkoliv, jsou nepostradatelná pro každý násilný a hrdinský čin. (...) Pohled do zrcadla je svrchovaně důležitý, protože posiluje vitalitu – stimuluje nervový systém. Odejměte jej a muž nemusí přežít, tak jako narkoman bez kokainu. Očarování touto iluzí (...), každý druhý na chodníku kráčí do práce*“ (tamtéž, str. 32-33).

Dalším problémem žen je, že neznají svou historii. Ženy nejsou součástí dějin, které vytvořili muži, a proto vybízí nově vysokoškolsky vzdělané ženy, aby se tohoto úkolu chopily. Obecně však muže nepovažuje za jediný zdroj daného stavu, na problémech se podílejí obě pohlaví. Jako nejlepší řešení proto navrhuje spolupráci mezi muži a ženami, jejichž rozdílné schopnosti vytvoří harmonický celek. A nejen to. Ideálem je podle Woolf „ženský muž“ a „mužská žena“, kdy obě pohlaví překročí vědomí vlastního pohlaví (tamtéž, str. 90).

Beauvoir rovněž rozebírá situaci žen ve společnosti. Zajímavým úkazem je skutečnost, že ačkoliv byla Francie vždy velmi pokroková – první salóny, ve kterých se debat běžně účastnily i ženy, vznikly právě tam – volební právo získaly Francouzky až v roce 1944. Její dílo *Druhé pohlaví* (1967) je prvním reálným popisem ženy ve sféře historické, sociální i ekonomické.

Podobně jako Woolf obviňuje patriarchát, jehož ideálem je muž. Vzhledem k němu je totiž žena vnímána pouze jako nedostatečná. „*On je Subjekt (...); ona je to Druhé*“ (Beauvoir, 1967, str. 10). Díky tomu jsou ženy stále v nevýhodě, jejich postavení je navzdory zákonům horší než postavení muže. Vydělávají méně, mají menší šanci na úspěch, nižší postavení. Ženy jsou definovány pouze svým vztahem k mužům a také se tak samy vnímají.

Dospívá tedy k naprosto stejné tezi jako Woolf, že na problému jménem „patriarchát“ se podílejí obě pohlaví. Navíc Beauvoir podotýká, že některým ženám tento stav vyhovuje, protože tím unikají nutnosti samostatně se živit a s tím související nutnosti volit své vlastní cíle a nést za ně odpovědnost.

Dalším společným bodem je skutečnost, že ženy jsou považovány za podřadné proto, aby se muži sami mohli cítit nadřazeně.

Beauvoir však zachází ve své analýze dál. Žena je podle ní taková, jaká je, protože nikdy neměla možnost být jiná. Sociální a ekonomické podmínky ji zahánějí do naprosto stejných situací jako měly ženy dříve. Podobně jako Wollstonecraft upozorňuje, že ženy často nemají jinou možnost, než aby se vdaly a měly děti, protože podmínky ve společnosti jim stále neumožní nic lepšího. Ženy se vnímají jako bezmocné, jejich hlas nemá na vývoj historie žádný vliv. Jediné, co mohou udělat, je ovlivnit muže, kterého si „přivlastnily“ a kterého udělají na sobě zcela závislým.

Nezávislá žena, tedy ta co pracuje, se ocitá na hraně mezi tím uspět jako muž a zůstat ženou. Vykonávání zaměstnání od ní vyžaduje samostatnost a rozhodnost, tedy schopnosti „maskulinizované“, společnost však od ní jako od ženy vyžaduje, aby respektovala vlastnosti, které jsou přisouzené jejímu genderu, tedy pasivita, důraz na zevnějšek a s tím související podřízenost módě, schopnost postarat se o děti a domácnost. Tím se dostává do stavu, kdy není ani ženou ani mužem, respektive, že má být ženou i mužem zároveň, což vyžaduje dvojnásobné úsilí. A výsledkem je dvojnásobná únava. Není proto divu, že spousta žen se vzdá a po provdání odejde ze zaměstnání.

Jediným východiskem z tohoto bludného kruhu je proto skutečná rovnost pohlaví: *„Co dnešní ženě především chybí, aby mohla dokázat velké věci, je schopnost zapomenout sama na sebe: aby však mohla na sebe zapomenout, musí si být především jista, že se už našla. Jakožto nový příchozí ve světě mužů, který je muži uboze podporován, je dosud příliš zaměstnána tím, že se hledá“* (tamtéž, str. 375).

Termín „druhá vlna“ vytvořila Marsha Lear a odkazuje ke zvýšení feministické aktivity objevivší se v Británii, Evropě a USA od pozdních šedesátých let dále⁸. V této práci jsme za příklad západního feminismu vzali/y Spojené státy.

⁸ www.spider.georgetowncollege.edu

Během třicátých let a zejména v době válečné ženy prokázaly, že jsou stejně schopné jako muži. Zůstávaly individuální rozdíly, ale jedno bylo jasné: žena je schopná podílet se na hospodářské výrobě i politických funkcích.

Po válce však začali přicházet muži a žádali zpět místa v zaměstnání. Vznikla nebývalá konkurence. Proto bylo žádoucí se žen „zbavit“.

Válečné zkušenosti a odloučení mužů od rodin nastavilo staronový ideál. Za vrchol lidského štěstí byla považována láska a s tím související rodina. Ke slovu se dostal strukturální funkcionalismus. Společnost je podle tohoto stabilní systém, jehož většina členů uznává stejný soubor hodnot. Vládne tedy určitý společenský konsensus (Renzetti, Curran, 2003). Dalším aspektem je biologický determinismus, tedy představa, že ženy a muže jejich biologická výstavba předurčuje pro odlišné genderové role. Těmito rolemi jsou pro ženu domácí sféra a pro muže role živitele a ochránce rodiny (tamtéž).

Zpočátku se stále velký počet žen vysokoškolsky vzdělával. Pracovní místa však zastávaly jen do té doby, dokud se neprovdaly (Friedan, 2002). Během let padesátých totiž došlo v USA k nebývalému ekonomickému rozkvětu. Přišel nový trend středních vrstev, propagovaný odborníky i médii, ve kterém si žena mohla dovolit zůstat s dětmi doma (i když ty už byly samostatné) a pouze muž chodil do práce. Nezaměstnané ženy v domácnosti se staly nejdůležitější kupní silou, manželé byli zdrojem financí.

Ženy byly na tento způsob života připravovány již od kolébky. Podle toho také vypadaly statistiky: v polovině padesátých let byl průměrný věk vdavek dvacet let, v letech šedesátých už bylo běžné, že byly zasnoubeny i dívky na střední škole.

Ze 47 % žen, které v roce 1920 navštěvovaly vysoké školy, jich v padesátých letech zbylo jen 35 %. A z toho jich více jak polovina ani nedokončila studia (tamtéž). Vysoká škola byla totiž považována za nejlepší místo k hledání kandidáta na manžela. Po jeho „chycení“ byla budoucnost ženy jasně vykreslena – bude mít dům na předměstí, bude se „moderně“ starat o domácnost i o děti. Vzdělání u ženy přestalo být žádoucí, tedy zejména pro střední vrstvy.

Pokud pracovala svobodná žena, bylo to proto, že si ještě nenašla manžela. Pokud pracovala provdaná žena, pomáhala se splácením hypoték nebo vzděláním manžela či dětí. Cítila se ovšem provinile, jelikož „zanedbávala“ rodinu (tamtéž).

Během šedesátých let však toto „rodinné štěstí“, které ženy po celém světě Američankám záviděly, začalo ukazovat i svou stinnou stránku. Byl nedostatek pracovních sil ve školství, pečovatelských službách a v sociálních službách; v rozvoji vesmírného

výzkumu USA začaly pokulhávat za Sovětským svazem – odborníci/ice zjistili/y, že nevyužitá duševní kapacita ležela právě v ženách, ale studovat přírodní vědy znamenalo „být neženská“; zvyšoval se počet žen, které navštěvovaly psychiatriy/ičky a psychoanalyticky/čky, aby jim pomohli/y s jejich podivnými pocity prázdnoty a frustrace; zvyšoval se počet žen závislých na alkoholu a lécích; více žen než mužů bylo umístěno na psychiatrii; více jich páchalo sebevraždou; stále více dětí bylo duchem nepřítomných, pasivních, neschopných zvládnout ani sebemenší bolest, bez disciplíny, bez zájmu; to se odráželo ve vysokoškolském studiu, kdy nejen ženy, ale také muži přestávali/y dokončovat studia; kriminalita v „poklidných předměstích“ byla stejná jako v chudinských čtvrtích atd. (Friedan, 2002; Greer, 2001). Dokud byla „krize identity“ problémem jen u žen, nebyl žádný důvod si toho všimnout. Dokonce to došlo tak daleko, že: „V roce 1962 (...) se problém americké hospodyňky stal jakousi společenskou záležitostí“ (Friedan, 2002, str. 63). Jakmile se ale problémy začaly projevovat u mužů (např. úmrtnost vojáků vězněných v korejské válce byla nejvyšší v celé historii amerických válek), začali/y odborníci/ice zkoumat ten zvláštní problém, který Friedan roku 1963 nazvala jako „problém beze jména“ (tamtéž).

V šedesátých letech začaly nabývat na síle také protesty mladé generace, tzv. hippies. Toto hnutí začalo prosazovat hodnoty východní filosofie, protestovat proti válce ve Vietnamu a používání nukleárních zbraní, ale především začalo kritizovat hodnoty středních vrstev. Nová generace začala požadovat více svobody a práv pro minoritní skupiny, gaye a lesby⁹.

Ženy byly původně součástí tohoto proudu, ale postupem času začaly zjišťovat, že i s nimi samotnými je zacházeno jako s minoritní skupinou (Boles, Long Hoeveler, 1996). Ačkoliv funkcionalismus rozdělil dovednosti podle genderu, ženské byly přesto znevažovány. Byly považovány za „povinnost“ a jedině muži byli odpovědnými vůdci svých rodin (Renzetti, Curran, 2003).

Napomohla i zpráva Prezidentovy rady pro otázky postavení žen. Zjistilo se, že ženy jsou diskriminovány v práci a jejich počty v odborných pozicích se rapidně snižují. Výstup ovšem nebyl žádný. Roku 1965 se proto Friedan, Murray a další ženy rozhodly vytvořit Národní organizaci pro ženy (National Organization for Women - NOW), která

⁹ en.wikipedia.org

se začala angažovat v politice (Friedan, 2002). Jejich nejvýznamnějším počinem bylo v letech sedmdesátých prosazení Dodatku o rovných právech.

Jako liberální organizace se snažily prosazovat práva žen ve spolupráci s muži; na vině byl podle Friedan patriarchální systém, který ubližoval oběma pohlavím (Boles, Long Hoeveler, 1996).

Proti tomu se začaly formovat protichůdné postoje. Vina byla sice kladena patriarchálnímu uspořádání, ze kterého však čerpají všichni muži bez rozdílu. Proto jsou muži nepřáteli a je nutné, aby se do ženských organizací nepřidávali. Tak vznikl radikální feminismus jako opozice proti feminismu liberálnímu. Představitelkou je např. Atkinson, která prosazovala lesbismus jako krajní formu protestu proti mužskému útisku (tamtéž).

Prosazování práv lesbiček se vůbec ukázalo jako problematické. Původně byly součástí liberálního proudu, ale liberálky jako Friedan se obávaly, že pokud lidé začnou spojovat feminismus a lesbičky, bude ženské hnutí v povědomí lidí vnímáno jako příliš radikální a zcela odtržené od postojů a názorů veřejnosti. Navzdory tomu bylo součástí práv NOW i právo ženy na její vlastní formu sexuality (tamtéž).

Vzhledem k tomu, že feminismus byl identifikován jako boj za práva „bílých žen středních vrstev“, ženy, které k této rase či třídě nepatřily, začaly formovat vlastní organizace. Jednou z nich je např. afro-americký feminismus, který počítá nejen s útlakem mužů vůči ženám, ale také s rasovými či třídními předsudky (tamtéž), které se vzájemně kombinují a potencují.

Podobně se proto vytvořil i specifický proud lesbického feminizmu, který klade důraz na rozdíl mezi lesbickou a heterosexuální ženou (tamtéž).

Otázka sexuality, resp. sexuální svobody, se stala významnou i pro Australanku Greer (2001). Jejím prostřednictvím, píše, se může žena osvobodit. Nejhorší, co může udělat, je žádat tuto svobodu od muže, protože tím vlastně podpoří „jeho“ názory o ženské pasivitě; nebo přijmout roli „muže“. Ideálem je zachovat si ženské vlastnosti (jako je schopnost syntézy, globální uvažování, spojení rozumu i pocitů atd.). Tyto je pak nutno „socializovat“, tedy uznat „rovnocennost rozdílností“ (Havelková, in Formánková, Rytřřová, 2004). K tomu je zapotřebí dostatečný prostor pro volbu, který v patriarchátu chybí.

Žena jako taková podle Greer (2001) vůbec neexistuje. Vzniká až prostřednictvím muže, jako jeho manželka, matka jeho dětí nebo jeho asistentka. V mužském světě přijímá mužské hodnoty, prosazuje se mužským způsobem. Tím přichází o vlastní,

ženskou energii. Ale tím jsou ochuzeni a poškozováni i muži. Prvním dopadem je, že ženy nemají žádnou moc vnější. Proto ji projevují v osobních vztazích. Výsledkem jsou hádky a nenávisť, jak mužů vůči ženám, tak žen vůči mužům (tamtéž). Druhým dopadem je „závislost“ mužů na ženách v citové a sociální oblasti, čímž dochází k ochuzení části osobnosti a nejistotě (Schwartz, 2003).

Boj proti systému vidí Greer (2001) v tom, že ženy nejprve přijmou svou sexualitu a především se odmítnou vdát. To je totiž způsob, jak ztratí schopnost svou vůli směřovat také jiným směrem než jen na domácnost a děti. Volnou energii pak mají obrátit proti stereotypům a standardům, jež jí říkají, jak má žít.

Greer si představovala, že nejmocnější zbraní proti útlaku systému je sexuální revoluce. Později své názory musela přehodnotit; tento způsob jednání neměl takový dopad, jaký předpokládala (tamtéž). Navzdory tomu se ale ve svém díle, podobně jako Friedan, či před ní již Beauvoir, dotkla významného tématu, který ovlivnil budoucí vývoj druhé, ale i třetí vlny feminismu. A tím byl gender.

1.2.1 Genderová studia

Pojem gender (rod) znamená obecně vědomí sebe sama jako muže či ženy. Na jeho vzniku se podílí chromozomy a hormony v průběhu embryonálního vývoje. Po narození dítěte se dále uplatňují psychologické, sociální a kulturní faktory (Karsten, 2006).

Jako první se o gender začal zajímat v padesátých letech John Money. Vytvořil termín „genderová role“, čímž jej obohatil právě o jeho sociální a psychologickou stránku. Gender označuje vše, co pro člověka znamená být ženou či mužem. To zahrnuje oblékání, způsob vyjadřování, zaměstnání atd.¹⁰

Většina společností má dva rozlišné gendery – mužský a ženský. Ke každému má pak vytvořenu řadu stereotypů, které platí pro jednoho, často ale ne pro druhého. Tyto stereotypy vycházejí z předpokládaných rozdílů mezi muži a ženami, jak se o ně opírá biologický determinismus (viz výše). Jeho zastánci jsou např. sociobiologové/žky a diferencialističtí/cké feministé/ky. Mezi odpůrce patří tzv. konstruktivisté/ky, kteří/ré tvrdí, že jednotnou maskulinitu/femininitu je nutné zavrhnout. Odvolávají se přitom na poznatky z kulturní antropologie či nové objevy sociologie, které popírají jakýkoli univerzální obraz maskulinity/femininity. Naopak se domnívají, že umělé rozlišení slouží pouze k obhájení dosavadního systému a k útlaku jednoho rodu vůči druhému

¹⁰ en.wikipedia.org

(Badinter, 2005). Praktickým důsledkem tedy je, že dochází k umělému rozlišení mezi „mužem“ a „ženou“ a jakékoliv překročení „se trestá“ (od upozornění až po vyloučení ze společnosti).

Už Beauvoir (1967) zjistila, že v rámci historie došlo k tomu, že patriarchát upřednostňoval pouze jeden gender, a to mužský. Schopnosti žen sice na jednu stranu postavil na piedestal (žena je muži morálně nadřazená), na druhou stranu však ženu odstranil ze „společnosti“ s odůvodněním, že její dovednosti ji předurčují pouze jako matku a manželku. Jako samostatná bytost se nemůže uplatnit.

Feministky/é druhé vlny, počínaje sedmdesátými roky, začaly/i tyto stereotypy zkoumat a kritizovat, protože, jak tvrdí Foucault (cit. Vodrážka, 1999, str. 70): „*Pohlaví přece není osudem, je jen jednou z možností tvořivého života.*“ Ustanovily/i nový obor – tzv. genderová studia (původně ženská studia), jehož cílem je analýza genderových stereotypů v různých oblastech života.

Rod, nyní již spojovaný pouze s jeho sociálním a kulturním významem, zasahuje do celé společnosti, čímž ochuzuje jak muže o ženské dovednosti, tak ženy o schopnosti mužské. Na jednu stranu podporuje vlastnosti připsané danému genderu, na druhou však ztěžuje průchod těm, které k danému rodu nepatří, čímž podporuje diskriminaci (Karsten, 2006). Ta se projevuje ve znevýhodnění žen – např. po ekonomické stránce (horší možnost dostat se na vedoucí místa v zaměstnání, menší výdělků za rovnocennou práci) nebo po právní stránce (otázka domácího násilí a znásilnění vůbec) – i ve znevýhodnění mužů – např. v oblasti péče o děti po rozvodu.

Druhou rovinnou analýzy nerovnosti mužů a žen se stala samotná kultura a její výdobytky (institute, jazyk, chování jejích členů atd.) (Havelková, in Formánková, Rytířová, 2004). „Stereotypizovaný“ rod se uplatňuje v reklamě (Williamson, in Oates-Indruchová, 1998), ve filmu (Brownmiller, tamtéž), je využíván i ve vědě (Fox Keller, tamtéž), a tím pádem i ve vzdělávání. Feministické hnutí se postupně přesunulo na akademickou půdu, odkud přispívalo k výzkumům ženské, později také mužské otázky (Havelková, in Formánková, Rytířová, 2004).

Nedostatky v sociální politice feministy/ky přinutily klást důraz na problémy soukromé sféry, odtud heslo: „osobní je politické“. Významným výdobytkem bylo pro feministky např. právo na potrat (Boles, Long Hoeveler, 1996).

V průběhu následujících dvaceti let se „revoluční nálada“ šedesátých let a s ní spojený feminismus rozšířili do celého světa. Výsledkem bylo přijetí volebního práva i v dalších

zemích Evropy (např. ve Švýcarsku to bylo v roce 1971), ale také v zemích asijských i afrických; došlo k využívání feministického paradigmatu v prosazování zákonů a v oblasti politiky vůbec.

Na druhou stranu se také začala objevovat kritika.

Friedan i Greer prosazovaly názor, že naplnění žena může získat pouze, pokud bude mít zaměstnání. Setrvávání doma je únikem od převzetí odpovědnosti. Femininita jako taková byla kritizována jako „biologičtější“ stránka ženy, což implicitně potvrzovalo druhořadé postavení žen.

Feministky/é druhé vlny však opomněly/i fakt, že některé ženy chtěly zůstat v domácnosti. Tím, že byly kritizovány za to, že se starají „pouze“ o domov a jeho příslušníky, snížily/i hodnotu ženských vlastností jako je péče o druhé apod. Navíc také nebraly/i v úvahu problémy, které mají pracující ženy s dětmi (Davidson, 1988).

Místo „problému femininního“ tak byl vytvořen „feministický problém“, kdy jedinou vhodnou alternativou byla kariéra (tamtéž). Výsledkem byla snížená sňatečnost v sedmdesátých letech a prudký pokles narozených dětí; později se začal podle Marshall (tamtéž) objevovat „strach z intimity“ u žen.

Dalším paradoxem feministického diskurzu bylo, že kritizoval muže za jejich vlastnosti jako je agresivita, soutěživost, tendence vyvolávat spory atd., s tím, že ženy jsou mnohem schopnější vyjednávání, a tudíž by se lépe uplatnily např. v politice. Na druhou stranu ovšem podceňoval vlastnosti ženské a podněcoval ženy, aby mužské vlastnosti přijaly, aby se jim dokázaly vyrovnat. Většina žen, ale i mužů – feministky s nimi většinou nepočítaly, se tak dostala do situace, kdy nevěděla, kam se obrátit (tamtéž).

Důsledkem bylo odvrácení se od feminismu v letech osmdesátých (Renzetti, Curran, 2003). Feminismus byl sdělovacími prostředky považován za „mrtvý“ (tamtéž, str. 52).

1.2.2 Antifeminismus

Námítky proti feministickým požadavkům se objevovaly již v první vlně. Jednalo se především o protesty dělníků proti zaměstnávání žen a rovným výdělkům. Protesty vědců proti vzdělávání žen nebo proti volebnímu právu.

Ve druhé vlně se začala objevovat antifeministická hnutí. Byly to většinou ženské skupiny, které odmítaly rovnocennost mezi pohlavími. Důvodem byl strach z ohrožení tradičního modelu rodiny (tedy žena v domácnosti, muž chodící do práce), ze ztrát sociálních výdobytků v zákonech (výjimka pro ženy z vojny, rodinná podpora

v manželství atd.) (Boles, Long Hoeveler, 1996). Teoretickými východisky antifeminismu jsou víra v biologický determinismus a náboženská doktrína.

Antifeministická hnutí druhé vlny protestovala zejména proti genderově-neutrální politice, proti možnosti rozvodu „bez viny“ a právu na potrat (tamtéž).

1.2.3 Druhá vlna feminismu v Československu

V 50. letech byla jako důsledek války zvýšena produkce. Bylo tedy nutné zvýšit i pracovní síly. Vzhledem k tomu, že komunismus považoval ženy za rovnocenné mužům, řešením bylo zaměstnání, vzdělání a účast žen v politice zavést shora (Havelková, 1993). Co považovaly západní feministky za důležitý výdobytek, to českým ženám bylo přiděleno „zadarmo“, často i proti jejich vůli (Šiklová, 1997). Ženy tedy nakonec pracovaly více než muži, protože obecným předpokladem bylo, že se postarají rovněž o domácnost. Ačkoliv byla tato tzv. „dvojitá směna“ vyčerpávající a způsobovala mnoho nepříjemností (ženy cítily, že nezvládají pořádně ani jedno, ani druhé), přinesla jim také zvýšené sebevědomí, relativní finanční a psychologickou nezávislost (Havelková, 1993). Věšínová-Kalivodová (1998) nazývá tuto situaci tzv. „*pseudo-emanipací*“.

Podle Osvaldové (2004) státní paternalismus pro ženy znamenal jakýsi pokrok. Ovšem na druhou stranu znemožnil reflexi důležitých společenských otázek, včetně otázek genderových, a vůbec vztahů mezi muži a ženami (Havelková, in Havelková, Vodrážka, 1998). Problém „žen“ byl podřízen problému „občanskému“, tedy boji proti třídnímu nepříteli (Osvaldová, 2004).

Nadměrné zaměstnání žen se začalo v sedmdesátých letech projevovat snižováním porodnosti, proto došlo ke změně státní politiky směrem k její podpoře (Crompton, Harris, 1997). To a „zamrznutí“ veřejné angažovanosti po ruské okupaci v roce 1968 způsobilo, že jak ženy, tak muži začali/y mnohem intenzivněji prožívat soukromou sféru, do které stát tolik nezasahoval. Rodina se stala sociálně hodnotnou a prestižní (Havelková, 1993). Podle Matějů: *„Ani dospělí ani děti nepovažovali vzdělání nebo schopnosti jako krucióální k životnímu úspěchu. Ekonomický a politický úspěch byl spojen se sebe-dostačující silou rodiny a účastí v paralelní stínové tržní ekonomice. Jelikož skoro všechno o pracovním životě bylo předepsáno stranou státu, práce ve veřejné sféře byla často považována za méně důležitou pro identitu, prestiž a příjem jednotlivce, než soukromé rodinné aktivity“* (cit. Čulík, 1999). Obzvláště důrazně se to projevovalo u žen, které se vzdaly úspěchů v kariéře a daly přednost statutu ochránkyň

domova a péče, tedy symbolické „svobody“, což ale podle Crompton a Harris (1997, str. 194) „uzamklo české ženy pevně do rozšířených pečujících rolí a domácí oblasti“.

Problémy, které ženy řešily v průběhu šedesátých až osmdesátých let na Západě, byly považovány za „imperialistickou úchylku“, kterou komunismus „zdárně“ vyřešil. Navzdory tomu, že:

1. Platy žen byly nižší než mužů. I ženy samy vnímaly svoji mzdu jako „příspěvek“ k hlavnímu platu manželů (Osvaldová, 2004, str. 40);

2. Tzv. dvojí směna byla normálním údělem žen: „Žena musí socialisticky pracovat, aby muž mohl socialisticky žít“ (Dagmar A., in Frýdlová, 1998, str. 55).

3. Nadvláda mužů byla ve vedoucích funkcích běžná: „(...) dokonce zkreslovali údaje o ženách ve vedoucích funkcích, tím, že vedoucí referentku prohlásili za vedoucí funkci, ačkoliv měla nad sebou šéfa, vedoucího odboru nebo oddělení, za nějž to musela oddřít“ (tamtéž, str. 64);

4. Některá povolání byla umožněna pouze mužům; ženy měly omezené možnosti v postupu (tzv. skleněný strop): „Mít v zahraničním obchodě vyšší postavení, znamenalo jet do zahraničí (...). A vůbec nikdo nepředpokládal, že by to mohly být ženy. (...) Muži také zastávali podstatné funkce v ekonomických odděleních a v obchodních skupinách, ženy byly sekretářkami. (...) To absolutně nezáviselo na schopnostech, bylo to dáno jednak názorem, že muž má mít nepřetržitou kariéru, a žena ji kvůli mateřství přerušuje, druhým důvodem bylo, že muži měli asi daleko méně skrupulí, co se týkalo členství v komunistické straně“ (Libuše L., tamtéž, str. 140). „ (...) když jsem se ucházela o asistentské místo, tak tehdejší šéf katedry řekl, že za nic na světě žádnou ženskou na katedru nechce“ (Michaela Z., tamtéž, str. 191);

5. Neexistovala debata o domácím násilí (Sommerová, 2004), ani o jiných společenských problémech.

Dokonce zde byla i snaha zavést model rodiny podle strukturálního funkcionalismu, proti kterému feministky na Západě tak horlivě bojovaly: „(...) ministři si stejně začali stěžovat, že na úřadech, v nemocnicích a ve školách pracuje příliš mnoho žen – jejich mateřské dovolené prý nabourávaly pětiletky a také snižovaly pracovní kázeň. „Dejte mužům více peněz a ženy, ať zůstanou pěkně doma a starají se o děti!““ (Friedan, 2002, str. 18).

Na druhou stranu Šiklová (1997) poznamenává, že zde „patriarchát“ v západním slova smyslu nebyl. Muži se cítili spíše jako zprostředkovatelé rozhodnutí zavedených shora. Dalo by se říci, že vzájemná podpora mezi muži a ženami a jejich společné úsilí

„vydržet“ proti paternalistickým zásahům státu byly důležitější, než nějaké „ženské“ problémy, o jejichž řešení usilovaly západní feministky.

Osvaldová (2004) také zdůrazňuje, že ačkoliv se autorky v českých médiích zdržovaly užívat pojmu feminismus, některá jeho témata zde byla přítomna. Např. Helena Klímová již v 60. letech upozorňovala, že cílem žen není ani vrátit se „k plotně“, ani být „jako muž“. Jejím ideálem byla „ženská žena“, která bude respektována ve své odlišnosti od muže (in tamtéž). I klasické ženské časopisy (Vlasta, Žena a móda, Praktická žena) občas hovořily o ženských tématech (např. postavení žen v zaměstnání či politice aj.), ač je prezentovaly jako problémy „okrajové a především individuální“, které „nebyly spojovány se ženami jako společenskou skupinou a témata nebyla součástí veřejného diskursu. Velmi pomalu byla medializována (...) témata domácího násilí, znásilnění a interrupcí“ (tamtéž, str. 52-53).

Ženské organizace

Po druhé světové válce sice byly vytvořeny organizace žen (např. Národní fronta žen, Rada československých žen). Všechny ale ještě během čtyřicátých let zanikly a jako jediný zůstal Československý svaz žen. Ten však měl spíše politické a ideologické cíle – přivést ženy do průmyslu a zemědělství a propagovat politiku Komunistické strany Československa.

1.2.4 Vnímání druhé vlny feminismu

Synonymem šedesátých let na Západě byla nespokojenost – Američanů s válkou ve Vietnamu, předsudky proti minoritním skupinám, udržování zavedeného řádu. Státy Východního bloku protestovaly proti komunistické politice a omezeným právům na osobní svobodu.

Když v roce 1963 vydala Friedan (2002) svou *Feminine Mystique*, byla horlivě přijata mnohými muži. Jinak tomu ovšem bylo se ženami, které projevovaly nenávisť a zlobu (Friedan se dokonce musela odstěhovat z místa svého bydliště). Možným vysvětlením je kritika Davidsona (1988), který si myslí, že feminismus, alespoň na počátku, chtěl ženy pozvednout, ale ve své podstatě je kritizoval a utvrzoval je v podřízenosti podobně jako patriarchát. Proto tvrdí, že feminismus takový, jaký v dané době existoval, byl jedním „z nejnegativnějších světových názorů, které vznikly v posledních letech“ (tamtéž, str. 316). Jeho možná budoucnost leží pouze v postfeminismu, který se zbaví „ideologie odcizení“ (tamtéž, str. 317).

Velký vliv měla také média, která upřednostňovala „*exhibicionistické projevy věšticí zánik mužského pokolení, zrušení manželství a konec věčného rození dětí*“ některých radikálních členek (Friedan, 2001, str. 527). Podle Friedan to byl také důvod, proč se spousta žen k „feminismu“ raději nehlásila.

Rovněž Greer potvrzuje mediální vliv jako spíše negativní: „*Po první vlně mediálního výsměchu zaujalo ženské osvobození k tisku podezřavý a nekooperativní postoj. Tato taktika jejich veřejný profil nijak nevylepšila (...)*“ (Greer, 2001, str. 368).

Kritiku společnosti, ale zejména žen let šedesátých ve své knize přivedla do extrému Esther Vilar (1995). Podle ní jsou ženy vypočítavé a daný stav (tedy „práce v domácnosti“) jim velmi vyhovuje. Odmalička jsou vychovávány k tomu, aby lapily muže a udělaly z něj jejich vlastního otroka, vykořisťovaly jej. A protože muže vychovávají ženy (matky), tak jsou na tuto „hru“ připravovány už odmala.

Feministické „jho“ nadvlády mužů vůbec neexistuje, jinak by se z něj ženy osvobodily již dávno (tamtéž). Jediným důvodem, proč je daný stav takový, jaký je, je lenost a hloupost jak žen, tak mužů, kteří toto „divadlo“ neprohlédli.

Emancipovaná žena je podle Vilar pro muže ještě větší pohromou než žena v domácnosti. Je totiž stejně hloupá jako ostatní ženy, ale na rozdíl od nich má o sobě vysoké mínění. Tím, že má zaměstnání, si o sobě myslí, že je inteligentní, a navíc nutí muže, aby se snažil ještě víc (tamtéž). Názory Vilar při prvním vydání v Německu vzbudily velké pobouření.

Nadšení mužů z ulehčení nesení břímě odpovědnosti později vystřídala nejistota ve vlastní „genderové“ roli. Změna společnosti, která probíhala, začala vyžadovat „nového muže“. Autentický projev byl považován za „patriarchální“, na druhou stranu ale skupiny, které měly muže naučit „měkkosti“, se brzy po svém vzniku zase rychle rozpadaly (Davidson, 1988).

Ženy na tom nebyly o mnoho lépe. Ty, které nebyly dostatečně „agresivní“, aby se prosadily v práci, byly znevažovány; ty, které došly úspěchů, zase cítily prázdnotu a nejistotu v intimních vztazích (tamtéž). Jisté vysvětlení podává výzkum Parelus (1975), který naznačil významný posun ve vnímání feminismu u žen oproti rokům šedesátým. Většina žen v jejím vzorku věřila, že jejich kariéra je stejně důležitá jako jejich manželů, že nesou rovnocennou zodpovědnost za chod domácnosti. V čem se však posun neobjevil, bylo ženské vnímání mužů. Domnívaly se totiž, že muži ženy s feministickými názory příliš nepřijímají. Diskrepance mezi touhou mít jak kariéru, tak děti (což se oproti dřívějšímu nezměnilo) a schopnosti najít takového muže, který tyto

ženiny touhy akceptuje, mohla v ženách vyvolávat nejistotu o vlastní budoucí roli (Parelius, 1975).

V osmdesátých letech studentky mezi osmnácti a devětadvaceti roky již považovaly feminismus za „nepotřebný anachronismus“ (Renzetti, Curran, 2003, str. 52). Feministky byly vnímány jako „(...) uječené mužobijkyňe bez smyslu pro humor, fixované na „politiku viktimizace“ a ztrácející kontakt s potřebami a zájmy mladší generace“. Samotný pojem „feministka“ či „feminismus“ se stal nadávkou a společenským stigmatem (tamtéž), zřejmě právě kvůli extrémním názorům některých radikálek.

Feminismus se tedy tak, jak proběhl na Západě, československých žen téměř nedotkl. Problémy oficiálně neexistovaly a rok 1968 jen zatlačil demokratické snahy na dalších dvacet let do pozadí.

Domníváme se ale, že negativní vnímání feminismu osmdesátých let přišlo po pádu komunistického režimu do českých zemí ze Západu už jako hotový názor, který si český feminismus svým počínáním nijak nevysloužil.

1.3 TŘETÍ VLNA FEMINISMU

Pojetí třetí vlny je trochu sporné, a to ve třech bodech:

1. Někteří/ré autoři/ky se tomuto označení brání, jelikož podle jejich názoru nebyly splněny cíle druhé vlny (zejména pracovní a politická oblast marginalizace žen).

Jiní tvrdí, že třetí vlna vznikla právě jako reakce na neuspokojivé řešení těchto problémů a také jako reakce na odmítání až odpor vůči feminismu od druhé poloviny osmdesátých let¹¹. U nás je propagátorem tohoto označení např. Mirek Vodrážka, jenž ho ztotožňuje s postfeminismem¹².

2. Neexistuje přesné vymezení toho, o čem vlastně třetí vlna je. Většina autorek/ů se shodne pouze na tom, že neexistuje jediný feminismus, ale množství různorodých feminismů se svými odlišnými pohledy a často i protikladnými postoji (např. Boles, Long Hoeveler, 1996; Bennerová, 2008).

3. Někdy se třetí vlna označuje také jako postfeminismus, což se opět nesetkává se stoprocentním souhlasem (např. Nagl-Docekal, 2007). Jednak proto, že cíle druhé vlny feminismu nebyly splněny, a jednak proto, že toto označení, konkrétně v Německu,

¹¹ www.en.wikipedia.org

¹² www.feminismus.cz

„(...) do značné míry brání vidět, že postavení žen zde de facto vůbec není založeno na principu rovných příležitostí“ (tamtéž, str. 11). Podobného názoru je i Hall a Rodriguez (2003). Ty se domnívají, že jestliže postfeminismus převládne, znamená to, že lidé se domnívají, že ženy jsou již rovnoprávné. Tudíž není feminismu zapotřebí. Ačkoliv ve svém průzkumu zjistily, že podpora feminismu je stejná nebo dokonce větší, zejména u žen mladších a z minoritních skupin, užívání postfeministického rámce v populární kultuře může vytvořit budoucí „realitu“, ve které již feminismu nebude zapotřebí.

Na druhou stranu příznivci/kyně postfeminismu tvrdí, že toto označení výstižněji vyjadřuje:

- snahu o „rozbití“ genderových identifikací s důrazem na prosazení vlastní individualitu (Vodáková, Vodáková, 2003);
- s čímž souvisí i potřeba „definovat“ vlastní pojetí světa, namísto boje o „zapadnutí“ do světa již definovaného (Bělohradský, in Chřibková et al., 1999);
- kritiku esencialistického pojetí femininity, které zdůrazňuje zkušenost bílých žen středních tříd jako společnou všem ženám, aniž by odmítal pokračovat v úkolech započatých druhou vlnou;
- a zároveň odlišnost od druhé vlny feminismu jako monolitického bloku, který neodpovídá potřebám současné společnosti a projevuje se pak v neochotě žen se s tímto pojetím identifikovat¹³.

Pro zjednodušení práce jsme se rozhodli/y nazývat období od osmdesátých a devadesátých let 20. století do dneška třetí vlnou. Za jeho základní cíle lze považovat vypilování studií či teorií, které si feministky/é zadávaly/i od šedesátých let v politické a pracovní oblasti, prozkoumávání samotných základů sexistické společnosti či přijetí zkušeností jak všech žen, tak mužů ze všech zemí světa jako rovnocenných ve své rozličnosti.

1.3.1 Příklady praktických témat třetí feministické vlny

1.3.1.1 Média

Média hrají významnou úlohu nejen v podávání informací, tedy „zrcadlení reality“ (Renzetti, Curran, 2003), ale také v jejím dotváření (Pavlík in Ženská práva..., 2002), což se zpětně promítá do chování ve skutečném životě.

¹³ www.en.wikipedia.org

Jak jsme již naznačili/y výše, mediální obraz feminismu není nikterak slavný ani u nás, ani v cizině (např. Renzetti, Curran, 2003). Avšak důležitějším tématem analýzy médií jsou genderové otázky: tedy žena, muž a informace – a to jako:

- lidé, jež v médiích pracují (většina vlastníků jsou muži, kteří zásadním způsobem ovlivňují výběr témat; redaktorky jsou častěji diskriminovány, např. proto, že se od nich neočekává, že se svému povolání budou věnovat stejně intenzivně jako muži, protože se starají o domácnost (Pavlík, in *Ženská práva...*, 2002));
- lidé, kteří jsou médiem zobrazováni (klasickým příkladem jsou české, výrazně sexistické reklamy (Verma et al., 2005), kde jsou ženy zobrazovány v typech: „matka-šlapka-kočka“ (Hudalla, 2007); muži zas ve stereotypu: „podnikatel“, „hrdina“ (Köppl in Havelková, Vodrážka, 1998) nebo v poslední době také „ňouma“ (Fay, 2007); obecně jsou ženy zobrazovány méně často v televizi a v rádiu (ČTK, 15.5.2008) či na titulních stránkách novin (Plesková et al., 2005));
- lidé, kteří dané informace přijímají (např. podle studie Centra pro reformu maturitní zkoušky čte denní tisk 74 % studentů gymnázia, kdežto studentek jen 44 % (Pavlík, in *Ženská práva...*, 2002));
- informace (ani samotné informace nejsou genderově neutrální – obecně platí, že témata „mužů“ jsou významnější a patří k nim např. zahraniční a státní politika, ekonomika a sport; za „ženská“ témata jsou považována např. regionální politika, zdraví a témata oddechová, přičemž tato jsou „podceňována, potlačována nebo zařazována do částí listu, vnímaných jako méně atraktivní, nebo odkazována do tzv. ženských periodik“ (Osvaldová, 2004, str. 96)).

1.3.1.2 Politika

Za nejvýznamnější politický problém se považuje nedostatek žen na politické scéně. Až na Severské země je ve většině Evropských států v politice 6 – 20 % žen (Lipovetsky, 2007). V České republice je to v současnosti 15,5 %¹⁴. Nicméně, jak podotýká Maříková (in Vodáková, Vodáková, 2003), jako problém to více vnímají lidé než samotní politici. Ti se svou často machistickou orientací nijak netají a i na veřejnosti prezentují sexistické názory (např. Svoboda, in *Ženská práva...*, 2002).

Otázka zastoupení žen v politice se proto pohybuje na hraně tzv. pozitivní diskriminace – tzv. kvót – ano či ne. Tradičním názorem je spíše odpor vůči kvótám pro ženy (např.

¹⁴ www.feminismus.cz

Miller, 1994). Důvodem je jednak historie komunistického nucení žen do politické účasti (Šiklová, 1997), jednak také odpor vůči diskriminaci – ať už je pozitivní či negativní – neboť podle Crosse (in Cook, 2007, str. 25): „*Každá diskriminace tvoří více problémů, než jich vyřeší.*“ Např. Smolík (2007) se domnívá, že afirmativní akce pomůže pouze elitě dané skupiny, kdežto členové, kteří to nejvíce potřebují, zůstanou i potom znevýhodněni. Dále podle něj dochází k diskriminaci jiných skupin, k většímu rozdělení společnosti, či k tomu, že podpora způsobí nedůvěru „vybraných“ jedinců ve vlastní schopnosti, a tím u nich posílí komplex méněcennosti.

Na druhou stranu zkušenosti potvrdily, že pokud ženy nebudou „pozitivně diskriminovány“, do politiky se nedostanou. Jako ženy totiž musí prokázat mnohem větší schopnosti než muži, kteří se politiky běžně účastní (Cook, 2007). I když, jak tvrdí Lipovetsky (2007, str. 303-304), „(...) *ženy v politice jsou pragmatičtější a méně kariéristické než muži, méně se nechávají fascinovat mocenskými hrami a spíše než o získávání postů se snaží prosadit své myšlenky a dosáhnout konkrétního pokroku.* (...) *Ženy vnímají moc především jako prostředek než jako samoučel*“, nejsou na politické scéně vítány. Menší šance na prosazení v politice ještě klesají rovnoměrně s vyšší pozice, které chtějí dosáhnout (Maříková, in Vodáková, Vodáková, 2003).

Pokud už je tam muži „*pustí*“, (tamtéž, str. 212), jsou klasicky umístěny na posty „odpovídající“ jejich rodu, tedy v oblasti sociální péče, školství, problematiky dětí, mládeže a rodiny (Plesková et al., 2005), což Bourdieu (2000, str. 85) vysvětluje např. tím, že „*pro ženu se hodí činnosti, které jsou jakoby pokračováním činností domácích*“, čímž se reprodukuje genderová stereotypie a nerovnost.

Velký vliv mají na udržování tohoto stavu opět média. Výzkumy prokazují, že političky jsou v médiích zastoupeny méně (Renzetti, Curran, 2003), jejich postavení je často charakterizováno prostřednictvím vztahu k mužům, věku či vzhledu¹⁵, na který je obzvlášť kladen důraz (tzv. mýtus krásy). Novináři se také podílejí na konstrukci politiky jako „mužské“ oblasti (Pavlík, in Ženská práva..., 2002), ve které je pro ženy místo jen v tom případě, že se „přizpůsobí“.

Toto přizpůsobení Vodrážka (1997, str. 23) nazývá „*absorpční strategií*“, kterou podle něj dosáhli/y jak český feminismus, tak české političky toho, že se stali/y „snad“ (dodatek autorky) veřejností akceptováni, ale za cenu toho, že zapadají do předem stanoveného, značně zúženého rámce systému, namísto aby vytvářeli nový prostor, kde

¹⁵ www.sommerova.cz

se ženy mohou definovat lépe než v pojmech maskulinního světa nebo femininních stereotypů. V praktickém důsledku to znamená, že ať už bude např. v politice více či méně žen, systém zůstane stejný. Což si myslí i Sommerová (in Chřibková et al., 1999), když tvrdí, že rozdíl mezi českými političkami a politiky je pouze v tom, že ženy nosí sukně. V České republice političky nepovažují za důležité reprezentovat zájmy žen, klasicky je upozadují problémům „občanským“ (Šiklová, 1997).

Genderově stereotypní vnímání se projevuje i u voličů/ek (Huddy, Terkildsen, 1993). Političky jsou přijímány jako vhodné zejm. v tom případě, pokud se věnují „ženským“ tématům. Navíc mezi ženami u nás neexistuje solidarita – ženy druhé ženy přednostně nevolí. To může být ale také způsobeno malým zájmem o politiku mezi lidmi v ČR, kteří mají pocit, že nemohou do veřejných záležitostí nijak zasahovat (Čulík, 1999).

Ženy se však samy také do politiky „nehrnou“. Maříková (in Vodáková, Vodáková, 2003) se domnívá, že politická kariéra často ani ženám nestojí za to, vzhledem ke ztíženým podmínkám, psychologickým překážkám a mnohdy arogantnímu a agresivnímu chování politiků na, zřejmě nejen české, politické scéně. Političky ve Velké Británii byly např. před volbami v roce 2005 zpovídaný: „(...) *jak to jejich manželé dělají se sexem, když ony jako političky tráví tolik času (...) v Londýně*“ (Cook, 2007, str. 25).

1.3.1.3 Jazyk

Jazyk pomáhá udržovat status quo společnosti podobně jako média (např. Baslarová, 2007), a to především proto, že je prostředkem socializace – jazykem se dítě učí, jak myslet a jak se vyjadřovat (Renzetti, Curran, 2003). Barthes (cit. Vodrážka, 1999, str. 44) tuto jeho vlastnost pojmenovává „*jazykovým fašismem*“, který „*nás nutí něco říkat*“. Nebo jinak řečeno podle Schaffa: „(...) *jazyk nasazuje „společenské brýle“, skrz které individuum pozoruje svět*“ (cit. Valdová, in Heczková a kol., 2007, str. 211).

Feministé/ky již od 70. let začali/y zkoumat rodové stereotypy v jazyce domnívající se, že jazyk je používán jako pomocný nástroj utlačování žen, přičemž jeho vliv je tím větší, oč více bývá bagatelizován. Výsledná zjištění obecně naznačují, že genderová nerovnost, jež je odrazem rozdílného podílu moci a odlišných životních zkušeností mužů a žen, se do značné míry projevuje i v našem každodenním vyjadřování (Renzetti, Curran, 2003).

Výstupem zkoumání se proto stal požadavek genderové korektnosti vyjadřování (Valdrová, in Vodáková, Vodáková, 2003), což se např. v rámci Evropské Unie projevilo v zákazu podávání inzerátů v tzv. generickém maskulinu (Baslarová, 2007).

Za nejvýraznější prvek diskriminace považují feministky/é absenci či „zneviditelnění“ žen v jazyce, ke kterému dochází podle Sapir-Whorfovy teorie tvrdící, že „*co není pojmenováno, je neviditelné*“ (Valdrová, in Vodáková, Vodáková, 2003, str. 281). To se projevuje zejm. právě při výše uvedeném užívání generického maskulina (např. studenti, zaměstnanci atd.), jenž podle výzkumů automaticky navozuje představu muže/ů. A protože jazyk odráží realitu, znamená to podle Valdové (tamtéž), že stejně jako jsou ženy přehlíženy v jazyce, jsou přehlíženy i ve společnosti. Problémem u nás ovšem je, že taková pojmenování rozšiřují ženy samotné (Baslarová, 2007), čímž nevědomky přispívají ke snižování svého statutu ve společnosti¹⁶.

V našem jazykovém prostředí je předmětem sporu rovněž „i“ nebo „y“ v koncovkách přičestí minulého. Jak např. Vodrážka (1999) upozorňuje, stačí, aby někam mezi tisícovky žen vstoupil jediný muž a sloveso mění koncovku z „y“ na „i“, což poměrně jasně ukazuje, kdo má ve společnosti vyšší postavení.

Součástí jazykové analýzy je rovněž způsob vyjadřování žen a mužů. Bylo např. zjištěno, že muži se i v komunikaci (jak verbální, tak neverbální) projevují jako dominantnější. Ženské vyjadřování naopak zdůrazňuje a potvrzuje jejich submisivitu (Renzetti, Curran, 2003). Pokud ji však nevyjadřují, jsou dle Tannen (in Osvaldová, 2004) považovány za méně „ženské“.

Podobně je to také u percepce muže/ženy v komunikaci. Podle McConnell a Ginet (in Renzetti, Curran, 2003) jsou muži při projevu pozorněji sledováni a informace, které podávají, jsou považovány za věrohodnější (Plesková et al., 2005), což souvisí s vyšším oceňováním maskulinity ve společnosti. To však může přinést i nevýhody. Hale et al. (1990) zjistili, že posluchači vnímají sexismus zejm. v tom případě, pokud se týká žen. V jejich výzkumu šedesáti respondentů jen dva naznačili, že daný výrok je sexistický vůči mužům, kdežto třináct z nich to vůbec nechtělo připustit. Z toho vyplývá, že zdůrazňování maskulinity jako synonyma síly může jít sice mužům na ruku, ale také je může v jejich „rolích“ značně omezovat, dokonce diskriminovat.

¹⁶ www.sommerova.cz

1.3.1.4 Rovnoprávnost (ve smyslu snah zabránit jakékoliv formě diskriminace)

Zaměstnání

Za nejvýznamnější prvek nerovnosti mezi muži a ženami je považována diskriminace žen na pracovním trhu. Podle Renzetti a Currana (2003) je to způsobeno zejména tím, že práce ženy má odlišnou konotaci než práce muže: obecně je považována za nudnou a jednotvárnou, s menší možností samostatnosti, s nižší kvalifikací a/nebo inteligencí, s nízkými odměnami. Vzhledem k práci muže je tedy považována za druhořadou (Lipovetsky, 2007). To se projevuje hlavně v jejím nižším reálném ohodnocení. V praktickém životě to pak znamená většinový předpoklad, že žena se „přizpůsobí“ práci muže, že v případě potřeby opustí zaměstnání, přestěhuje se atd.

Bourdieu (2000) se domnívá, že navzdory tomu, že ženy dosahují stejného vzdělání jako muži, k vedoucím místům v zaměstnání se prakticky nedostanou: „(...) jsou i za úplně stejných podmínek vždycky méně placené než muži, že se stejnými diplomy získávají nižší místa, a hlavně, že ve srovnání s muži jsou mnohem víc ohroženy nezaměstnaností a pracovní nejistotou a mnohem ochotněji odsunovány do míst se zkráceným úvazkem (...)“ (str. 85). Dále konstatuje, že formální rovnost jen zakrývá fakt, že nerovnost se udržuje i nadále, ačkoliv ženy dosáhly určitého pokroku, protože muži jej dosáhli také (tamtéž).

Největší diskrepance mezi platy mužů a žen jsou u vysokoškolsky vzdělaných, i když zde ženy mají nejvíce odpracovaných hodin. Ekonomové ovšem tvrdí, že za srovnatelnou práci ve stejném oboru a podniku získávají jak muži, tak ženy srovnatelnou odměnu (Maříková, in Heczková a kol., 2007). Přesto se zdá platnost pravidla, že jakmile se v daném oboru začne zaměstnávat více žen, jeho prestiž klesá a výplaty rovněž (Renzetti, Curran, 2003).

Dalším diskriminujícím prvkem je předpoklad, že žena se bude více věnovat rodině, a proto bude práci zanedbávat. To se projevuje jednak opět v nižším ohodnocení žen, jednak v neochotě jim nabídnout důležitější posty. Není tudíž překvapující, že nejvyššího platu ženy dosahují do svých třiceti let, a naopak nejnižšího ve věku 30 – 44 let, kdy se dá předpokládat, že zároveň pečují o děti (Maříková, in Heczková a kol., 2007). Aneb, jak říká Bennerová (2008, str. 15), je poměrně snadné „být rovnoprávným člověkem ve společnosti, pokud jste ekonomicky nezávislá, svobodná, bezdětná žena.“

Zajímavé je i zjištění, že rodina jako taková má zcela odlišný vliv na kariéru mužů a žen. Zatímco u mužů rodina – tedy zázemí vytvářené ženou - zvyšuje pravděpodobnost dosahu vyšší kariéry, u ženy je naopak prvkem brzdícím její kariéru (Maříková, in

Heczková, 2007), a to proto, že muži v domácnosti jsou stále pouhými „pomocníky“ (Maříková, in Vodáková, Vodáková, 2003, str.195). Ženy, které chtějí kariéru, si proto v současné době vytvářejí domov samy, nebo s partnerem, ale bez dětí (tamtéž), což je ovšem, konkrétně v naší společnosti, odsuzováno jako selhání „ženské role“ (Vodáková, in tamtéž).

Rodové stereotypy týkající se ženských schopností vedení, „skleněné stropy“ bránící ženám v postupu v kariéře (Lipovetsky, 2007) vyúsťují v nižší ohodnocení žen. Když se přidá ještě fakt, že ženy jsou relativně dlouho v domácnosti bez příjmu, a tudíž mají nízký důchod¹⁷, dojdeme ke skutečnosti, že ženy jsou častěji postiženy chudobou – a to do té míry, že se hovoří až o „feminizaci“ chudoby (např. Bennerová, 2008). Davis et al. poukazují, že do roku 2020 „*bude chudoba u starší populace téměř výhradně problémem starších žen*“ (cit. Renzetti, Curran, 2003, str. 293).

V českých zemích komunismus, jak jsme výše uvedly, ženy, zjednodušeně řečeno, přinutil k vykonávání veřejné práce. Hauserová (1995, str. 12) v této souvislosti mluví o vytvoření ideálu „*ženy-soumara*“ – tedy ženy, která zvládne obojí – jak domácnost, tak zaměstnání. Navzdory maximálnímu vytížení a neschopnosti se věnovat už ničemu jinému, ženy tím získaly velmi mocnou pozici, která je i v postkomunismu zdrojem jejich pocitu „emancipace“ (Šiklová, 1997). Jak ale varovala na začátku devadesátých let Havelková (1993), je otázka, zda tento pocit „sebejistoty“ vydrží i v době, kdy stát překlene vyrovnávací období a dostane se do opravdového tržního hospodářství.

Problém s odpovědí na tuto otázku tkví v tom, že si české ženy, navzdory tomu že za prioritní úlohu ženy považují péči o domov a děti, udržují zaměstnání (Věšíňová-Kalivodová, 1998). Mnoho se jich také domnívá, že jejich profesní kariéra je stejně důležitá jako jejich partnerů (Čulík, 1999). To je vcelku pochopitelné, když uvážíme, že plat ženy u nás není pouhým „příspěvkem“ do domácnosti. Většina rodin si jediné tak může udržet svůj životní standard.

Přesto, jak prokazuje průzkum, české ženy trpí ve srovnání s muži značným nedostatkem sebevědomí v oblasti práce (Vavroň, 2008, str. 01): „*Snaha prosadit se je často v očích samotných žen považována za nějak nepatřičnou, kterou se nějakým způsobem vůči okolí proviňují, dělají něco, co se "nehodí", a co narušuje zaběhnutý chod kolektivu i společnosti. Řada z nich má dokonce výčitky svědomí, že usilují o role*

¹⁷ www.zenyamedia.cz

či pozice, které jsou připisovány mužům.“ To se např. projevuje prakticky tím, že mnoho žen je ochotno nastoupit i na místo, které je pod úrovní jejich vzdělání (Havelková, 1993).

Jednou z příčin tohoto stavu může být zdejší konzervativně zachovávaný úzus, že „přirozenou úlohou“ ženy (Biedermannová, 1992) je péče o domácnost a děti, tudíž nemá velký smysl příliš se angažovat v práci (Hausmann, 1999). Zdá se totiž, že podle českých mužů může společnost dobře fungovat jedině v případě, že se ženy vzdají kariéry (Čulík, 1999). Pokud se této „přirozenosti“ přičí, netrpí tím jen ona, ale i celá její rodina. Navíc jí to nepřinese ani žádnou spokojenost (Hausmann, 2002). Freiová (2004) se zase domnívá, že žena, která se snaží skloubit jak práci, tak rodinu, je „ambiciózní a nezralá“ (str. 32). Pokud se tedy na pracující ženu její rodina dívá tak, že ochuzuje děti a domácnost, a na druhou stranu její zaměstnavatel na ni pohlíží v podstatě jako na „polovičního“ pracovníka a ony samy cítí, že svou práci by mohly dělat lépe, je jisté, že jim to na sebedůvěře nepřidá.

Dalším možným vysvětlením je sexismus, s nímž si mnoho žen nedokáže poradit (Frean, 2002) a u nás jej možná ani rozeznat.

V Čechách také stále u mnoha žen platí pořekadlo: „Sedávej panenku v koutě, jsi-li hodná, najdou tě.“ Skutečnost je ale jiná (Frouzová, in Chřibková et al., 1999, str. 69): „České ženy se musí přestat bát, že si sebevědomým vystupováním a dožadováním se vlastních práv vyslouží pohrdání, protože v moderním světě je tomu stále častěji naopak.“ S tím souvisí i názor Pošové (in Sommerová, 2003), která si myslí, že za nespravedlnost vůči ženám, ať už v práci nebo v politice, si ženy mohou samy, protože, jak říká Bělohradský (in Chřibková et al., 1999, str. 246): „ochotně kolaborují s muži na maskování své totální podřízenosti principům mužského světa.“

Osobně se domníváme, že možnou příčinou může být i vysoká norma toho, co je po ženě v naší společnosti vyžadováno. Ženské dovednosti jsou v naší společnosti považovány za tak automatické, že „není třeba mluvit o tom“, co naše ženy umí a zvládají. Souhlasíme s názorem Přidalové (1993), která říká, že po české ženě se vyžaduje, „aby měla všechna Pé, zatímco u muže se to tak přísně nebere“ (str. 10).

Rodina a vztahy

V průběhu 18. a 19. století došlo k absolutnímu oddělení sféry soukromé a veřejné. Soukromá sféra byla přiřazena ženě, vzhledem k její schopnosti rodit děti, a veřejná muži. V průběhu 20. století si ženy vydobily právo na zaměstnání a veřejná sféra byla

rozdělena. Soukromá však nikoliv. U žen se nadále předpokládalo, že se budou starat o domácnost a děti, zastávat tzv. dvojí směnu. Ačkoliv výtěžek práce nejprve skryl tuto nespravedlnost – americké „superženy“ osmdesátých let, podobně jako ty naše, byly pyšné na to, že zvládají obojí –, v průběhu času začaly ženy projevovat stále větší nespokojenost s tímto zařízením, která je dávana do přímé souvislosti s nespokojeností v rodině, popř. s partnerem (např. Maříková, in Vodáková, Vodáková, 2003).

Na jednu stranu výzkumy prokázaly, že ženy, i když pracují na plný úvazek, tráví další třetinový až poloviční péči o domácnost a děti (Vodáková, in Vodáková, Vodáková, 2003). I když péči o děti považuje většina z nich za obohacující, ocenily by větší účast mužů (Lipovetsky, 2007). To platí i pro české ženy (Čulík, 1999), i když je tu určitý paradox: pro většinu Čechů je nejpříjemnější tradiční rozdělení práce – muž-živitel, žena-pečovatelka (Maříková, in Vodáková, Vodáková, 2003). Jestliže však žena opravdu v domácnosti zůstane, je apriori podezírána z neschopnosti, popř. nedostatku snahy. Okolí se většinou domnívá, že jí nic jiného nezbylo, ani že se tak nemůže plně realizovat (Vodáková, in tamtéž). Tento model ovšem existuje jen minimálně, většinu tvoří ženy na mateřské dovolené. Přesto zde názor, že na ženě je hlavní podíl domácnosti, zůstává. Co je na tom ovšem nejzvláštnější, je, že tuto pozici hájí samy ženy (Crompton, Harris, 1997). Badinter (in Lipovetsky, 2007) nechť vzdát se tohoto „úvazku navíc“ vysvětluje tím, že mnoho žen se obává ztráty výsadního postavení v rodině, moci, kterou jim skýtá jejich mateřská role. Sommerová (in Chřibková et al., 1999) ale právem podotýká, že takové rozdělení moci – žena doma, muž na veřejnosti – škodí všem, včetně dětí. Žena totiž svou moc neprohlašuje veřejně, je to pro ni, dle rodových stereotypů, nepřijatelné. Naopak „*manévruje muže*“, tak, aby si myslel, že to, co chce ve skutečnosti ona, chce on sám (Hoagland, Kalendárka 1998, 1997, str. 172). Řečeno slovy Sommerové (in Chřibková et al., 1999, str. 182): „*Podsouvá muže do kategorie nesvéprávných blbečků, s nimiž je možné manipulovat, aniž o tom vědí*“, což už přijatelné je, tedy alespoň neoficiálně. Optická iluze moci podle Uzla (Plzák, Uzel, 1995) prý oběma stranám vyhovuje – muži jsou spokojeni a ženy se zbaví odpovědnosti za následky svých rozhodnutí. Na to ovšem Sedláček (2008) argumentuje tím, že nevidí důvod, proč by muži mohli manifestovat své schopnosti a sílu pouze tehdy, když všichni kolem nich jsou slabí.

Na druhou stranu to může být tím, že domácí práce nejsou nijak ohodnoceny. Protože v kapitalistické společnosti je důležité jen to, co má hodnotu peněz (Freiová, 2004), čas strávený v domácnosti jako by ani nebyl (Bourdieu, 2000). Navzdory proklamacím o

prioritě rodiny je práce v domácnosti na okraji zájmu společnosti, takže ženy, které ní tráví většinu svého života, se mohou cítit frustrované (Haisová, in Chřibková et al., 1999).

Ani péče o dítě nemusí být pro některé ženy plně uspokojivá přes to, že jejich život obohacuje (např. Brežná, Kalendárka 1998, 1997). Jednak představuje jakousi předem danou povinnost, která vyhoví „*kultu dobré matky*“, jak to nazývá Šmídová (in Heczková, 2007, str. 163) a jednak znamená rutinu, napětí a často omezení styku s dalšími dospělými (Tichá, 2008). Badinter (2004, str. 132) upozorňuje, že mateřství se v dnešní společnosti opět stává „*ženiným osudem*“. Žena, která jej odmítá, je považována za nenormální. Tlak, který je přitom vyvíjen na ženy, se rozhodně nedá porovnat s tlakem na muže, na jejich latentní otcovství. To je stále rozhodnutím, jeho volbou.

Žena je také mnohem častěji než muž postavena před kompromis v otázce práce – rodina (Renzetti, Curran, 2003).

Vzhledem k tomu, že u nás zůstává po narození dítěte jeden z rodičů relativně dlouhou dobu doma, stává se na partnerovi/ce finančně závislou/ým. To druhé/mu partnerovi/ce přináší mj. větší moc v otázce rozhodování, což může být podle Larsona také jedním z důvodů menší spokojenosti v manželství po příchodu dětí (in tamtéž). Domníváme se, že spolu s tolerantnějším přístupem vůči bezdětnosti žen (Mareš, Ženská práva..., 2002), by to mohl být jeden z důvodů snižující se porodnosti u nás.

Finanční potíže, vyšší rozvodovost, častější zveřejňování domácího násilí a další faktory vedou ke stále větší nespokojenosti i s institucí manželství jako takovou (Renzetti, Curran, 2003). Naproti tomu zaznívají námitky, že za problémy v současné rodině může feminismus tím, že prohlásil instituci rodiny, a zejména podíl otce na ní, za zbytečné (McKinstry, 2008). Agresivní politika viktimizace radikálních feministek zhoršila vztahy mezi muži a ženami (Badinter, 2004). Ženy se cítí nespokojené, muži se cítí zmatení požadavkem nové role, která se podle Phillips (2008, str. 14) zúžila na „*spermiové banky, chodící peněženky a občasné au-pair*“. Podle Cyrulníka (in Badinter, 2004) se vyskytuje stále menší potřeba jít do vztahu s druhým člověkem.

Zato Lipovetsky (2007) zastává zcela opačný názor. Domnívá se, že nový muž i nová žena si našli/y své přirozené místo a nepřizpůsobují se pouze jedinci z

„nejmarginálnějších vrstev (...), které nejvíce „lpějí“ na tradičních projevech mužské nadvlády. Ostatní si již našli nové oblasti (...) sebehodnoty“ (str. 63-64). Proti psychology opakovanému narušení mužské identity v důsledku změn se vzpírá, považuje je za problémy přizpůsobení (tamtéž).

Tomu odpovídají i novější výzkumy, které tvrdí, že muži, zvláště s vyšším vzděláním, mladší a z větších měst, se stále více účastní na domácích pracích (Crompton, 1999) a péči o stárnoucí rodiče (Renzetti, Curran, 2003). Přesto platí, že matka zůstává „hlavním rodičem“ (Nentwich, 2008). Sami muži se považují více za autority než pečovatele (Maříková, in Vodáková, Vodáková, 2003), i když někteří, jak tvrdí Šálek (Ženská práva., 2002, str. 94), odmítají být „oslíkem na peníze“ a požadují možnost zvolit si otcovskou dovolenou místo kariéry. To se také stále častěji děje (Jelínek, 2006).

Problémem pečovatelského otcovství ovšem v naší společnosti je, že jsou zde hluboce zakořeněné rodové stereotypy, kde muž je ten, co se má postarat o rodinu. Společnost není příliš tolerantní vůči novým přístupům (Šmídová, Ženská práva..., 2002). To se projevuje např. tím, že muži, kteří jdou na rodičovskou dovolenou, mohou přijít o platové výhody a může jim být ztížen postup v kariéře (Plesková et al., 2005), dokonce mohou být i v rámci „restrukturalizace“ vyhozeni (Mildorfová, 2007). Ve svém okolí se setkávají většinou s posměchem (Plesková et al., 2005). Nakonec je zde také důvod finanční – na mateřské dovolené zůstává ten z partnerů, který vydělává méně, což je u nás ve většině případů žena (tamtéž).

Sexuální obtěžování

Z angličtiny harassment v doslovném překladu znamená týrání, obtěžování, trýzeň, nebo (stálé) znepokojování. Tento pojem získal v Čechách pejorativní konotaci hned na počátku devadesátých let, kdy ho do češtiny „přeložil“ Škvorecký jako „sexuální harašení“. Jeho článek vyvolal v Čechách dojem, že rozmazlené Američanky nemají do čeho rýpnout, a tak začaly obviňovat muže za to, že jim pomohou do kabátu (Lukeš, in Vodáková, Vodáková, 2003).

Přítom tento problém není u nás dostatečně řešen. Weiss (in Morus, 2007) mluví o „přezíravém postoji“ české společnosti k této otázce, který vyplývá z vnímání takového chování, které by bylo jinde „naprosto nepřijatelné“, jako „folkloru, a to často i ze strany postižených žen“ (tamtéž, str. 271).

Sexuální chování se obtěžováním stává tehdy, pokud je účastníkem vnímáno jako nechtěné a obtěžující. Vzhledem k vysoké toleranci české společnosti k sexuálním projevům (např. na pracovišti), je sexuální obtěžování percipováno jako „zbytečně přeceňovaný problém“ (Uhde, in Heczková a kol., 2007, str. 94). Navzdory tomu bylo v roce 2004 přijato do legislativy ČR.

Sexuální obtěžování je často mylně považováno za sexuální poruchu. O sex jako takový zde ale většinou vůbec nejde – naopak; sexuální obtěžování je většinou součástí „širšího modelu ekonomické diskriminace, politického vyloučení a společenského násilí“ (Langelan, Kalendárka 1998, 1997, str. 15). „Vykonavateli/ce“ přináší uspokojení ve zvýraznění dominance a kontroly nad obětí (Renzetti, Curran, 2003). Tento prvek je často zakryt představou, že jde o projev zdravé sexuality a sympatií (Langelan, Kalendárka 1998, 1997).

Reakcí většiny sexuálně obtěžovaných je pomlčení o problému. To ovšem přispívá ke kumulaci problému, takže nakonec jedinec raději opustí zaměstnání, než by záležitost řešil (např. Renzetti, Curran, 2003). Křížková, Maříková a Uhde zjistily, že v Čechách se navíc sexuálním obtěžováním na pracovišti vedení zabývá až tehdy, pokud „ohrožuje zájmy organizace a znemožňuje dosažení jejích cílů“ (in Heczková a kol., 2007, str. 105). Přitom podle Renzetti a Currana (2003) včasný a otevřený zásah vedení je neúčinnějším prvkem snižování sexuálního obtěžování na pracovišti.

Podle průzkumů z roku 2004-2005 zažila v České republice sexuální obtěžování asi čtvrtina Čechů – 28 % žen (z toho 13 % osobně a 15 % slyšelo o někom druhém) a 22 % mužů (4 % osobně a 18 % z doslechu). Nejčastěji se sexuální obtěžování u nás projevuje vyprávěním sexuálně podbarvených vtípů, narážkami na soukromí a sexualitu, přičemž ženy to vnímají jako více obtěžující než muži. Teprve až explicitní formy sexuálního obtěžování – jako použití síly, přímé sexuální návrhy – vnímají všichni stejně (Uhde, in Heczková a kol., 2007).

Musíme ale připustit, že extremita, do které „politicky korektní chování“ zavedly Američanky, je právem kritizována (Sobolewska, Kalendárka 1998, 1997). Badinter (2004) se rovněž domnívá, že je důležité činit rozdíl mezi sexuálním obtěžováním ve formě násilí a lichotkou od kolegy/ně. Viktimizace žen a odsuzování mužů ke zlepšování vztahů nepomohou. Nesouhlasím ovšem s názorem Hausmanna (2002), který tvrdí, že by k sexuálnímu obtěžování nedocházelo, pokud by se ženy „schválně“ nesnažily muže provokovat (svým chováním, svým oblékáním atd.) a jasně dávaly

najevo, že o takovou pozornost nestojí. Ironie, se kterou zachází s tímto problémem, je však pro české prostředí typická.

1.3.1.5 Tělo

Podle feministů/ek se diskriminace žen projevuje i v kontaktu s vlastním tělem. Bourdieu (2000, str. 24-25) tvrdí, že „(...) odlišnost mezi biologickými těly slouží za objektivní základ rozlišování mezi pohlavími ve smyslu rodů konstruovaných jako dvě hierarchizované sociální esence. (...) Tato výuka ženy je tím účinnější, že zůstává v podstatě nevyslovená. Morálka se u ženy prosazuje hlavně neustálým ukázněním každého kousku těla, k němuž ji soustavně nutí šaty nebo vlasy.“ A i když už dnes můžeme říci, že tomu tak, tedy na Západě, není (např. ženské nošení kalhot, krátké vlasy): „Nevyslovené a neviditelné, ale neustálé příkazy sexuálně hierarchizovaného světa (...) připravují ženy k tomu, aby arbitrární předpisy a zákazy přijímaly jako něco evidentního, přirozeného a samozřejmého, a ty pak, vepsané jednou do řádu věcí, se nenápadně otiskují i do řádu těl“ (tamtéž, str. 53). Příkladem je mu ženská chůze: i když ženy už nenosí oblečení, které by jim bránilo v pohybu, většina i nadále chodí rychlými malými krůčky.

Mýtus krásy

Příkladem novodobého omezení žen je tzv. mýtus krásy, který říká, že „kvalita zvaná „krása“ objektivně a univerzálně existuje, a že ženy ji musí chtít ztělesňovat a muži musí chtít vlastnit ženy, které ji ztělesňují“ (Plesková et al., 2005, str. 14). Nátlak na ženy v oblasti jejich vzhledu se vyrovná, většinou však předčí tlaku na muže, aby byli silní. Zatímco u mužů se oceňuje síla, která předpokládá využití vlastní energie směrem ven, na ženách se oceňuje naopak jejich křehkost, tedy využití energie směrem dovnitř. Paradoxní na tom tedy je, že by ženy k tomu, aby získaly tento velmi pochybný „femininní“ status, neměly dělat nic, co by naznačovalo, že jejich tělo je silné a dokonalé; ale zároveň by měly dělat všechno proto, aby tomuto mýtu vyhověly. Názornou ukázkou je jakýkoliv dnešní časopis pro ženy: na jednu stranu je důležité, aby žena byla sama sebou. To znamená mimo jiné i krásná, protože krása je dosažitelná (Tischner, Malson, 2008), a ten, kdo to nedokáže, se dostává do pozice neschopného outsidera (Jarkovská, Navrátilová, Ženská práva..., 2002). K tomu jí však mají dopomoci prostředky v těchto časopisech reklamou uváděné, tedy něco předem dané, sjednocené, něco zvenčí.

Tzv. krása má rovněž značný dopad na ženské sebevědomí a solidaritu s ostatními ženami, ze kterých dělá soupeřky. Současně se stala „měřítkem kompetentnosti žen a v případě potřeby nástrojem, jak ženy kompetence zbavit“ (tamtéž, str. 155), a to tak, že krásné ženy jsou nařčeny z prostoduchosti a ošklivé ze závisti.

Nejnebezpečnějším dopadem kultu krásy je její ztotožňování se zdravím (tamtéž) a se schopností sebekontroly, která se projevuje v extrémních případech poruchami příjmu potravy.

Právo na potrat

Právo uskutečnit potrat berou feministky/é jako jedno z hlavních práv pro ženy (Boles, Long Hoeveler, 1996).

Zatímco ženy na Západě tohoto práva dosáhly až po dlouhodobých protestech a vyjednáváních, ženy komunistického bloku získaly tuto možnost již koncem 50. let a využívaly jí v podstatě jako jedné z forem antikoncepce (Kudrnová, 1992). Příkladem je rok 1990, kdy bylo provedeno přes sto tisíc potratů (Hauserová, 1995).

Odpůrci potratů argumentují jednak tím, že jde o vraždu živého tvora, a jednak tím, že ženy budou potratů zneužívat.

Jak ale naznačují statistiky, rok od roku potratů klesá. Zatímco v roce 1990 bylo v ČR provedeno přes 100 000 potratů, v roce 1999 to bylo jen necelých 40 000¹⁸ a loni něco přes 25 000. Většina Čechů navíc státní regulaci práva na potrat vnímá jako zásah do práva žen a ani odborníci nesouhlasí s argumentem, že jeho zákazem by se potraty snížily (Kubálková, 2008), resp. že by se zvýšila porodnost.

Násilí na ženách

Zřejmě emočně nejvíce nabitým tématem je otázka násilí páchaného na ženách, kam patří užívání ženské obrázky (Groult, 1996), obchodu se ženami (Bartůnková, Ženská práva..., 2002), znásilnění, včetně jeho použití jako válečné zbraně, pronásledování na základě sexuální orientace či nucené gynekologické prohlídky (Gálišová, Gáliš, Kalendárka 1998, 1997). Některé autorky se věnují i tématu násilí páchaného na ženách v Bibli (Teter, tamtéž). U nás je nejzřejmějším projevem domácí násilí. Vzhledem k tomu, že na dané téma bylo popsáno množství materiálu, chceme jen podotknout, že týrání se nevyhýbá ani vysoce postaveným ženám (Varecký, 2008), ani mužům, pro něž

¹⁸ www.czso.cz

je domácí násilí často dvojnásobnou „ostudou“, vzhledem ke stereotypu muže jako silnějšího.

K tomuto bodu bychom rády přidali/y i téma pro feminismus trochu ožehavé, Badinter (2004, str. 57) neváhá použít slova „*tabu*“, kterým je násilí páchané ženami. Toto téma je často statistikami opomíjeno, vzhledem k poměru, v jakém se ženy na násilí podílí (u nás je to zhruba 8 – 12 % celkové kriminality)¹⁹. I když podle serveru agresorka.cz je domácí násilí stejně rozloženo mezi muže i ženy²⁰.

Co však Badinter (2004) zejména vadí na publikaci ženského násilí, je, že bývá často morálně omlouváno jako důsledek jiného násilí namířeno proti nim, což nemusí být vždy pravda (např. násilí na dětech, majetková kriminalita).

Tohoto rodového stereotypu – žena-oběť, muž-pachatel – je využíváno zejm. v terorismu. Žena teroristka podle Macintyre (2004) smazává rozdíl mezi obětí a pachatelem. V okolí totiž vyvolává dojem, že k takovému násilí „musela být“ nějakým způsobem vyprovokována. To pak prakticky znamená, že lidé mají tendenci násilí způsobené ženou vidět v mírnějším světle.

Ženy páchající násilí se také stále častěji objevují ve videohrách, hudebních klipech a filmech. Obzvláště očividné je zvyšující se procento násilí páchaného mladistvými dívkami. Phillips (2008) z tohoto vývoje obviňuje feminismus, který podle ní přiměl ženy, aby přijaly mužské chování, což se projevilo mimo jiné i ve statistikách trestných činů.

1.3.1.6 Věda

Bylo zjištěno, že věda není genderově neutrální, naopak je androcentrická a sexistická. Žena ve vědě prakticky neexistuje ani ve vedení, ani v organizaci (Szapuová, in Heczková a kol., 2007). Vodáková (in Vodáková, Vodáková, 2003) to vysvětluje tím, že věda se ustálila, podobně jako politika, jako doména mužů. K jejímu rozvoji přispívají tedy více muži než ženy, a tím obhajují a potvrzují patriarchální diskurz. I když se na nátlak ženy do vědy dostaly, staly se většinou jejich podřízenými. Když k tomu připočteme ještě stereotypní posuzování vědkyň-„ježibab“ (Hauserová, 1995), kterým nezbylo nic jiného, protože nejsou dost krásné (Jarkovská, Navrátilová, Ženská práva..., 2002), i jejich finanční podhodnocení (Vodáková, in Vodáková, Vodáková, 2003), je pochopitelné, že ženy se vědě spíše vyhýbají. To potvrzují i statistické údaje.

¹⁹ www.mvcr.cz

²⁰ www.agresorka.cz

V roce 2005 bylo v ČR ve všech oblastech vědy a výzkumu více mužů jak žen. Nejvíce jich je v oblasti lékařství (46,2 %) a nejméně v oblasti techniky²¹.

Feministická věda, která je nejsilnějším zdrojem kritiky „klasické vědy“ na Západě, je podle Šmejkalové u nás (2004, str. 174) „*stále viděna jako spíše nevíтанá oblast, definovaná jako „západní móda“, která se stejně nalézá v procesu obecného světového úpadku.*“

1.3.1.7 Muži

Zájem feministů/ek o muže se prakticky projevil již během 70. let, když byla vyslovena domněnka, že muži jsou sice patriarchálním důrazem mužských hodnot ve výhodě, na druhou stranu jsou však za pomoci genderových stereotypů utlačováni podobně jako ženy: „*Výsada mužství je zároveň i past a platí se za ni neustálým, někdy až nesmyslným napětím a vypětím, k němuž každého muže nutí povinnost projevovat se za všech okolností jako muže*“ (Bourdieu, 2000, str. 47).

Reakcí na feministické hnutí byl start mužského osvobození, které ale jako takové ještě během sedmdesátých let zaniklo. Příčinou bylo podle Messnera (1998) zejm. nadměrné zdůrazňování zkušeností bílých mužů střední třídy, čímž se opomnělo řešení problémů jiných tříd i ras, a falešné srovnávání limitů ženské a mužské sexuální role, kterým se vyhnulo zkoumání skutečné moci a překážek (např. v institucích). Mužské hnutí se rozdělilo na dva proudy. První z nich obhajuje jazyk sexuálních rolí, jeho tendence jsou proti-feministické, ale jeho zastánci se nechtějí navrátit k tradiční maskulinní roli, naopak chtějí vytvořit zdravější pojetí mužské role. Druhý proud vznikl jako reakce a kritika prvního. Sdílí podobná stanoviska jako feminismus, zastánci se domnívají, že muži dominují nad ženami a jejich snaha je směřována k odstranění diskriminace (tamtéž). Jako tzv. mužská studia jsou vyučována v rámci ženských nebo genderových studií²². V České republice existují na brněnské Masarykově univerzitě od roku 1998 (Šmídová, 1999).

Hlavní formou útlaku pro muže jsou podle feministek/ů zažitá genderová stereotypy (viz. výše). Chafetz²³ popisuje sedm oblastí, kde se tyto projevují:

²¹ www.czso.cz

²² www.en.wikipedia.org

²³ www.en.wikipedia.org

1. Fyzická – plodnost, atletika, síla, odvaha. „Normální“ muž se nezajímá o vzhled a stárnutí.
2. Funkční – živitel a ochránce rodiny.
3. Sexuální – sexuální agresivita, zkušenost.
4. Emocionální – necitlivost, stoik, nikdy nepláče.
5. Intelektuální – logika, intelekt, racionalita, objektivita, praktičnost.
6. Vztahová – dominance, disciplína, nezávislost, svoboda, individualismus, požadavky.
7. Další osobností charakteristiky – orientovaný na úspěch, ambiciózní, agresivní, pyšný, egoistický, morální, důvěryhodný, rozhodný, soutěživý, dobrodružný.

Tyto charakteristiky však nemusejí některým mužům vůbec odpovídat a naopak mohou odpovídat některým ženám. Tím se, podobně jako ženy, dostávají pod tlak společnosti, aby vyhověli. Podle Farrela (in Messner, 1998, str. 264) je muž „obětí úspěchu“, tak jako je žena „obětí sexuální“. To se např. projevuje v typicky mužském strachu ze selhání (např. Machovec, in Sommerová, 2005). Aby se mu muž vyhnul, ještě zvyšuje svůj výkon. Není proto divu, že muži se dožívají nižšího průměrného věku než ženy.

Směrem k sebeprosazení a nezávislosti jsou chlapci vychováváni již od dětství (např. Plesková et al., 2005); často ale na úkor vlastností opačných, ztotožňovaných s dívkami, jako je péče, citlivost atd. Proto Bourdieu (2000, str. 49) tvrdí, že: *„Mužnost (...) je pojem eminentně vztahový, budovaný před očima druhých mužů a pro ně, a proti ženství, v jakémstri strachu z ženství, a hlavně z ženství ve vlastním nitru.“* Jejich potřeba za každou cenu uspět se obrací ve slabost a zranitelnost. Nezávislost, rovněž ztotožňovaná s maskulinitou, pak vede muže do izolace a strachu z navazování úzkých vztahů (Seidler, Kalendárka 1998, 1997). Preferenci pracovních záležitostí a odsouvání vztahu a rodiny u mužů na druhou kolej potvrzují také ženy (např. Gaus-Uherková, in Sommerová, 2003). Podle Freiové (2004) je to však pro muže přirozené, protože tím umožní ženě naplnit její komplementární, „důležitější“ roli mateřskou (tamtéž, str. 13). Problém nastává, pokud jim tento způsob života nevyhovuje. Muži, kteří se rozhodnou věnovat se svým dětem a nenaplnovat „roli chlapa“, tak jak ji vnímá většinová společnost, nenalézají často ve svém okolí pochopení. Ani sami si v nové roli nejsou příliš jistí. V ČR chybí diskuse na téma „nového muže“, která by umožnila vytvoření alternativní mužské role (Šmídová, Ženská práva..., 2002).

V konfrontaci s feministickými požadavky se muži cítí znevýhodnění a ohrožení. Americké radikální feministky totiž začaly s kritikou nejen patriarchátu, ale začaly ji směřovat sesamotným „mužstvím“, které je podle nich příčinou všeho násilí, je ztotožňováno se zneužíváním moci atd. (Badinter, 2004). Podle Parker (in Conlan, 2008, str. 9) „*chlapi celé dny slyší, jak jsou hrozní*“. Muži v televizi se stále častěji objevují v rolích „*děvkařů a idiotů*“ (tamtéž). S jejich účastí na rodině se příliš nepočítá. Není proto divu, že „*muži se cítí okradeni o svou specifičnost*“ (Badinter, 2004, str. 121). Conlan (2008, str. 93) se proto domnívá, že „*muži potřebují ochranu*“.

Extremita amerického modelu dekonstrukce maskulinity v ČR zřejmě nehrozí. I Uzel (1995) mluví o našich feministkách jako hodných, jako feministkách „*Czech made*“ (tamtéž, str. 105). Navíc z historie našeho národa víme, že ženy s muži vždy táhly/i za jeden provaz. Přesto není mužství v ČR bezproblémové. Za problém českých mužů však považuje Hradilková (in Sommerová, 2002, str. 157) spíše „*rozmazlenost*“ a Kosatík (in Chříbková et al., 1999, str. 28) „*infantilitu*“, kterou spojuje s dominantní úlohou českých matek. Lpění Čechů na tradičním rozdělení rolí se proti mužům obrací zejména u rozvodu ve svěřování dětí do péče. Soud se totiž rozhodne ve většině případů pro matku. Otec, který tak přijde o děti, se ocitá většinou zcela na vedlejší koleji. Sommerová²⁴ se nebojí říci, že muži jsou u nás tímto způsobem diskriminováni. Strach z toho, že budou muži i ženy zaměnitelní, o což se podle Hausmanna (2002) feminismus snaží, zcela popírá Lipovetsky (2007). Muži podle něj i nadále zachovávají prioritu ve své veřejné roli a od žen se i nadále odlišují svým důrazem na prestiž a moc nad ostatními. Ústupem od machistických postojů a donchuanství se sice přibližují k ženským vztahovým vzorcům, ale o svou identitu kvůli tomu nepřicházejí.

1.3.2 Mužský šovinismus

Termín šovinismus znamená extrémní nacionalismus. V dnešní době se však hojně užívá ve významu nadřazenosti vůči druhému rodu, jejímž důvodem bývá nenávist či nedůvěra²⁵.

Zastánci mužského šovinismu se domnívají, že muži jsou nadřazení ženám, a podle toho se tak k nim i chovají a mluví o nich. Žena je vnímána pouze podle genderových stereotypů, často přivedených do extrému. Na jednu stranu jsou tyto „oceňovány“ jako

²⁴ www.sommerova.cz

²⁵ www.en.wikipedia.org

komplementární. Její „přirozená“ povaha (hysterie, vyhazování peněz za „hadry a voňavky“, malichernost, výčitky) je roztomile „ženská“ a svět by bez ní „zhořkl“ (Hausmann, 1999, str. 7). Na druhou stranu ji předem odrovnává ze hry o důležité věci (jako např. politika, vedoucí pozice).

Běžný mužský šovinista ztotožňuje ženu pouze s její vagínou – tedy schopností prožívat rozkoš a rodit děti. To jsou také její jediné a nenahraditelné úkoly, jinak je „*postradatelná*“ (tamtéž, str. 81). Důležitá je pouze její atraktivita; její povaha či schopnosti nejsou vítány, popř. muži vůbec k ničemu nejsou.

Pokud je žena úspěšná v práci či v jiné oblasti, šovinista o ni ztrácí zájem, protože muži „*musí mít pocit, že imponují svou silou, dovedností, umem a výdrží*“ (tamtéž, str. 56).

1.3.3 Třetí vlna feminismu v České republice

Po revoluci v roce 1989 se otevřely hranice tehdy ještě Československé republiky vůči Západu a jeho myšlenkám. Jednou z nich byl i feminismus, o kterém se již v té době v některých kruzích mluvilo jako o postfeminismu.

Neinformovanému obyvatelstvu tento myšlenkový proud zněl jen jako další „-ismus“, před kterým komunisté dávno před tím varovali, a který byl navíc levicový, a tudíž nápadně připomínal „čerstvě uzavřenou“ kapitolu našich dějin (Osvaldová, 2004). Desítky let trvající meldování o „rovnosti žen a mužů“ za komunismu přešel Čechům do krve a přílišné ztotožňování feminismu s Marxismem jako levicový postrach ještě příliš ohrožoval českou „demokracii“ (např. Vodrážka, 2007; Šmejkalová, 2004). Skutečné znalosti o tom, co feminismus je, oč usiluje a čeho dosáhl však ve společnosti téměř neexistovaly (Věšíňová-Kalivodová, 1998), což ovšem nebránilo tomu, aby se celé hnutí i s jeho výdobytky nebagatelizovalo (Adamovič, in Chřibková et al., 1999).

Věci nepřidala ani média (např. Havelková, in Havelková, Vodrážka, 1998). Šmejkalová (2004, str. 171-172) mluví o „*paranoidní mediální konstrukci „feminismu*““. Vodrážka (2007, str. 23) upozorňuje, že diskuse (která téměř neexistovala) se spíše pohybovala na úrovni „*misogynských předsudků a genderových stereotypů*“. Kromě neznalosti Čechů tomu napomohl jednak nezájem českého zpravodajství z počátku devadesátých let o tato témata (Osvaldová, 2004), jednak prioritní uveřejňování „pikantních“ reportáží ze Západu (např. debaty o „harašení“) a jednak uveřejňované „osobních zkušeností“ mužů (např. Škvorecký), kteří se v exilu s feminismem setkali (Lukeš in Vodáková, Vodáková, 2003). Podle Osvaldové (2004, str. 64): „*Jeho (Škvoreckého, dodatek autorky) ironický výklad feminismu*

předznamenal pejorativní konotaci tohoto směru až do současnosti“ a Lukeš (in Vodáková, Vodáková, 2003, str. 328) dodává, že ironie, s jakou byl feminismus ve společnosti diskutován: „(...) *předurčila všechny ženy, které se chtěly k tomuto problému vyslovit, k cejchu směšnosti a myšlenkové neserióznosti*“. Odborná diskuse v pravém slova smyslu probíhala pouze v odborných časopisech a sbornících (Osvaldová, 2004).

Obecně však většina médií feministky/y prezentovala jako „*otravné, nepřizpůsobivé členky společnosti, které mají ke všemu námitky*“ (tamtéž, str. 90) a feminismus samotný jako uměle implementovaný „problém“, který se do naší společnosti nehodí. Podle nás nejuvýstižněji tuto situaci popsala Šmejkalová (2004, str. 172), když se o nenávisti vůči feminismu v ČR devadesátých let vyjádřila jako o „*antifeminismu bez feminismu*“.

Většina českých feministů/ek se shoduje rovněž na tom, že pozitivní vztah nevytvořily/i ani západní feministky/é, které/ří sem po revoluci přijely/i, aby „nás naučily/i rovnoprávnosti“ (např. Olsen, 1997). Problémem zde byla malá informovanost našich akademiček o současném stavu západního feminismu (po letech komunistické bariéry), ale zejména horlivost, s jakou sem přijeli lidé, kteří neměli znalosti ani jazykové, ani, a to hlavně, kulturního prostředí (Šmejkalová, 2004). Navzdory tomu se snažily/i poznatky, teorie a výzkumné postupy vytvořené ve zcela jiných podmínkách aplikovat na ženách východního bloku (Šiklová, 1997). Závislost českých žen na západních fondech a finanční výpomoci je tak uvrhla do jakéhosi postavení „*druhořadých asistentek*“ pro jejich vlastní výzkumy (Šmejkalová, 2004, str. 171). Tato závislost se také projevila v ochotě „*přizpůsobit se*“ těmto podmínkám, což maďarští autoři nazvali jako „*Získaný syndrom nedostatečné imunity ve Východní Evropě*“ (cit. Csepeli et al., in Šiklová, 1997, str. 262).

Kritika tohoto blahosklonného postoje západních feministek/ů vůči ženám z Východu přišla i z vlastních řad, když začala upadat výměna názorů mezi Západem a Východem. Olsen (1997) upozorňuje např. na nebezpečí západních feministek:

- brát sebe jako míru všech věcí a považovat ostatní ženy za „ty druhé“;
- upřednostňovat témata genderu bez znalosti místních problémů, což ve svém důsledku může znamenat vynechání jiných, přednostnějších témat či forem útlaku;
- podceňovat omezení svých jazykových dovedností;

- uplatňovat paternalistické tendence, jež mohou vyústit do nadměrného vlivu na výběr a zkoumání místních problémů.

Západní feministky/é se svým pohledem zvenčí vnímají naši společnost jako patriarchální (nízké zastoupení žen v politice, zhruba o třetinu nižší platy žen oproti mužům atd.), což vysvětlují v termínech „diskriminace“ či „ženského konzervatismu“. Tomu se však naši vědci brání (Havelková, 1993). Šiklová (1997) vysvětluje, že tyto pojmy jsou pro naše kulturní prostředí nevhodné z následujících důvodů:

Historie první vlny feminismu v Čechách nebyla o boji žen proti mužům; naopak ženy vždy do svých snah muže zapojovaly a samotný problém emancipace byl vnímán jako prvek demokracie. Historie komunistické nadvlády opět ženy spojila s muži (z toho pak vyplývá např. významná hodnota rodiny, jiný vztah k zaměstnání atd.).

Dalšími faktory, které prosazení feminismu příliš nepřidávají jsou:

- současná, relativně dobrá ekonomická situace, která rovněž od žen nevyžaduje, aby začaly hájit svá práva, ačkoliv je jejich práce ohodnocena méně než tato u muže (Šiklová, 1997);
- sebe-vnímání českých žen jako emancipovaných (Hauserová, 1995), což je v naší společnosti synonymum pro její schopnost „*si postavení vydupat*“ (Benetková, in Chřibková et al., 1999, str. 155);
- s tím souvisí pojetí rodiny a práce - české ženy sice byly nuceny zvládat obojí, ale to jim paradoxně „přidalo“ na dominanci v rodině, kterou jako danou přijímají automaticky i čeští muži;
- neochota účastnit se jakýchkoliv ženských organizací, neboť to připomíná nucenou politickou účast za dob komunismu (např. Hauserová, 1995);
- česká společnost nechápe feminismus jako součást své historie (navzdory zkušenostem z první republiky) – levice (tedy i za dob komunismu) jej vnímá jako pravicovou „buržoazní“ teorii; pravice jej odmítá jako levicový směr (např. Osvaldová, 2004);
- absence nástrojů, které by umožnily aplikovat feministickou kritiku na české poměry (Wagnerová, in Chřibková et al., 1999)
- „přefeminizování“ některých pracovních oblastí (učitelství, lékařství)
- tendence oddělovat či podřizovat „ženský“ problém problému „občanskému“, což se projevuje v přehlížení či snižování závažnosti tohoto (např. Havelková, 1993).

1.3.4 Vnímání třetí vlny feminismu

Mediální obraz feminismu osmdesátých let jako mrtvé ideologie podnítil mnohé feministy/ky ke zkoumání jeho skutečného postavení ve společnosti. Podle Griffin (2001) je feminismus prezentován jako nenaplňující pro mladé ženy. Ty se s ním proto nechtějí identifikovat. Millner (2008) to vysvětluje tím, že mladé ženy nechtějí negativistickou politiku amerických feministek a odmítají se identifikovat jako oběti mužských křivd. Naopak, využívají příležitosti k samostatnému životu a zasahování do něj se brání.

Z provedené studie Aronson (2003) vyplývá, že narozdíl od populárních domněnek jsou si ženy vědomy přetrvávající nerovnosti a diskriminace. Feministické cíle tedy podporují, ale ve slově feminismus si nejsou jisty. Jako „feministka“ se identifikovala jen polovina z nich, druhá polovina vnímala sebe spíše „jako přihlížející“, anebo nedokázala vůbec určit, kam patří.

Podobného výsledku bylo dosaženo i ve výzkumu Rich (2005). Ženy v této studii dělaly rozdíl mezi podporou systému rovných příležitostí a feminismem, od kterého si zachovávaly odstup. Obzvlášť se to projevilo v odporu identifikovat se jako „feministka“.

Studie Rúdólfssdottir a Jolliffe (2008), které se účastnilo 23 žen ve věku 18 – 23 let naznačuje, že feminismus je vnímán spíše jako nástroj kritiky genderové nerovnosti a sexistické reprezentace žen. Jako pojem je však pro účastnice matoucí. Většina jej spojuje se snahou o institucionální a formální rovnoprávnost mužů a žen. Navzdory tomu, že jej většina nechtěla odmítnout, nevnímala ho jako spojený s vlastním životem. Nakonec Houvouras a Carter (2008) získali/y podobné výsledky. Většina participantů/ek souhlasí s feministickými cíli (zejm. prosazení genderové rovnosti), ale nechce se identifikovat jako feminista/ka.

Z daných výsledků vyplývá, že mladé ženy si buď nejsou zcela jisty tím, co vlastně feminismus znamená, anebo jej odmítají jako kolektivní ideologii, která neodpovídá požadavkům individualismu současnosti. Možným odůvodněním je také vnímání ženy-feministky jako nefemininní (tamtéž).

V současné České republice také existuje ambivalence vůči feminismu (Argent, 2008). Na jednu stranu např. Ryba (in Vodáková, Vodáková, 2003) tvrdí, že feminismus si svou zatvrzelostí vydobyl respektované místo v naší kultuře a navzdory tvrzením ovlivnil proměnu společnosti, včetně mužů, čemuž nasvědčuje např. stále větší počet

překladů feministických knih nebo šířící se debaty o základních tématech (viz výše) po Internetu. Podobně Valdřová (in Chřibková et al., 1999) se domnívá, že české postoje směřují k jeho akceptaci. Naopak Vodřážka (1999) si myslí, že feminismus jako takový u nás v podstatě neexistuje.

V průřkumu studentek filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v roce 1996 vyšlo najevo, že 71 % účastníků/ic má záporný vztah k jakékoliv formě feminismu, ačkoliv většina nevěděla, o čem vlastně je (Burešová, 2001). Odůvodněním může být přesvědčení, že se jedná o „levicovou ideologii“, jejíž konotaci mají mnozí stále dobře zažitou z období komunismu (Čulík, 1999). Nebo že české ženy jsou dost emancipované (Kafka, in Chřibková et al., 1999). Popř. to může být ze strachu z toho, že jako feministka/a budu vnímán/a jako „*frustrovaná, zatřpklá bytost, obracející své komplexy a nenávisť proti nevinným obětem – mužům*“, navíc neschopná/ý se samostatně prosadit (Hauserová, in Vodřáková, Vodřáková, 2003, str. 329).

Díky tomu jsou feministky/é spíše výjimkami. Své názory, většinou kromě mediálně známých lidí, neprezentují příliš nahlas. Český feminismus je proto podle Havelkové (in Chřibková et al., str. 5) spíše „*soukromý a latentní*“.

2. IMPLICITNÍ TEORIE

Implicitní teorie jsou takové soustavy poznatků a představ, které si jedinec (ať laik či odborník) vytvořil v průběhu svého života k vysvětlení určitého fenoménu. Na jejich vzniku se velkou měrou podílí zkušenosti s danou problematikou, motivace, osobní či situační charakteristiky (Wyer, 2004), ale také předsudky a stereotypy. Jejich důležitou rolí je pohotovost k hodnocení různých intrapsychických i interpersonálních prožitků (Plháková, Pavelková, 2007). Zjednodušeně řečeno nám usnadňují reagování na nejrůznější situace či osoby. Jelikož jsou však mnohdy neverbalizované (Plháková, 2004), mohou být aktivovány nevědomě, a proto nad jejich vlivem na naše chování nemáme často plnou kontrolu (Kelley, in Krech et al., 1968).

Osgood a jeho spolupracovníci (1957) zjistili, že postoje jako „*implicitní procesy mající recipročně protichůdné vlastnosti a proměnlivé v intenzitě*“ (str. 190), se dají i měřit. Jejich metodou se stal tzv. sémantický diferenciál, který vychází z faktorové analýzy smysluplných tvrzení. Narozdíl od postojů je však nutno implicitní teorie, jako již existující, prostřednictvím otázek spíše „*odhalovat*“ (Plháková, 1999, str. 133).

2.1 IMPLICITNÍ POJETÍ MASKULINITY A FEMININITY

Jak jsme již naznačili/y, vznikla v druhé vlně feminismu tzv. genderová studia. Ta se snaží odhalit stereotypy týkající se „mužství“ a „ženství“. Většinou vycházejí z předpokladu, že muži a ženy mají protikladné, „doplňující se“ vlastnosti.

Mezi typicky mužské stereotypizované vlastnosti a dovednosti patří: agresivita, aktivita, autorita, bojovnost, ctižádostivost, dobrodružnost, dominance, neohroženost, nezávislost, objektivita a věcnost, odhodlanost, odvaha, panovačnost, podnikavost, přímost, racionalita, rozhodnost, rozvážnost, sebejistota, sebevědomí, síla, schopnost sebeovládání, soutěživost, spolehlivost, statečnost, tvrdost, velikost, vůdcovské schopnosti, vyrovnanost, zodpovědnost.

K ženským vlastnostem a schopnostem se řadí: bezmoc, emocionalita, empatie, láska k dětem či módě, mírnost, náladovost, nelogičnost, nerozhodnost, nesamostatnost, něžnost, ohleduplnost, pasivita, pečlivost a opatrnost, poslušnost, povolnost, přitažlivost a dráždivost, přívětivost, senzibilita, slabost, soucit, šarm, takt, touha po jistotě a ochraně, úzkostnost, zaměřenost na rodinu, závislost, žvanivost (Karsten, 2006).

Z tohoto výčtu je patrný předpoklad, že muži budou projevovat „vždy a všude“ (Bourdieu, 2000) aktivitu a sílu, kdežto ženy zůstanou spíše pasivní a pečující.

Lidé mají tendenci druhé lidi vnímat podle určitých předem daných představ (tzv. soukromá teorie osobnosti) (např. Krech et al., 1968), na kterých se mj. podílejí také právě výše uvedené genderové stereotypy. Tak se dostávají ženy i muži do značně zúženého rámce možných projevů. Vše, co je spojeno s vnějším prostorem, silou, průbojností, obecně řečeno aktivitou je „maskulinní“. Naproti tomu vše, co je jemné, spíše uzavřené, pasivní je „femininní“. Z toho vyplývají značně negativní zkušenosti tzv. maskulinních žen („mužatka“) a femininních mužů („baba“).

S nástupem novodobého feminismu se ovšem ženy svým zažitým stereotypům femininity začaly bránit, což i muže nutilo/nutí proměňovat představu o tom, kdo jsou. Zatímco však ženy o své pečující dovednosti nepřišly, naopak obohatily je o aktivní stránku zaměřenou na dobývání veřejné sféry, což je západními státy většinou uznáváno jako oprávněné, mužská identita odhaluje v současnosti značné trhliny (Badinter, 2005). Jelikož je obecně pro muže podle Hecker (cit. tamtéž, str. 40) „*maskulinita důležitější než pro ženy femininita*“, její narušení vyvolává příznaky, jako jsou „*hněv, úzkost, strach z žen, impotence, ztráta orientačních bodů, nenávisť k sobě i k ostatním apod.*“, které se objevují v novodobé mužské literatuře (tamtéž, str. 41).

Naopak podle Lipovetskyho (2007) muži si se svou „maskulinitou“ stále dovedou dobře poradit: „*Hranice mezi pohlavími se všude stávají méně viditelnými, méně výlučnými a plynulejšími, ale skoro nikde nemizí*“ (str. 12).

Tomu odpovídá i výzkum Plhákové a Pavelkové (2007), které se snažily dopátrat, jaké mentální charakteristiky a projevy chování jsou typické pro ženu a muže, a to současného a ideálního. Muži byli obecně více spojováni s tradičně vnímanými maskulinními charakteristikami, zatímco ženy s femininními. Navzdory tomu byl mezi takto pojímaným mužem a ženou větší rozdíl, nežli mezi ideálními muži a ženami. To vypovídá zřejmě o přání studentů, aby lidé, bez rozdílu rodu, pojímali více dobrých vlastností z obou, jak z muže, tak z ženy, což odpovídá konceptu androgynie podle Bem (in tamtéž). Z daného výzkumu tedy vyplývá, že zatímco se v myšlení projevuje stále větší tolerance a otevřenost vůči novým trendům, v chování přežívají genderové stereotypy.

2.2 IMPLICITNÍ POJETÍ FEMINISMU

Implicitní teorie feminismu představuje jakousi soukromou teorii lidí o tom, co vlastně feminismus je. Problém se ukazuje hned na počátku, a to v důsledku jeho nevyjasněného pojetí (Kliment, in Chřibková et al., 1999, str. 97): „*(...) feminismus je historický jev obtížně pojmenovatelný, jehož názvu sice zdánlivě všichni rozumí, ale každý si pod ním představuje něco jiného.*“ To se potvrdilo v již zmíněném výzkumu studentek FF UK v Praze z roku 1996: „*Řada testovaných osob feminismus totiž považovala za jakési extrémní hnutí v podobě sufražetek z konce 19. století, jehož hlavním cílem je agresivní boj proti mužům*“ (Burešová, 2001, str. 18). Sommerová (in Chřibková et al., 1999) to vysvětluje tím, že obraz „*škaredé, neukojené modré punčochy má v Čechách svou tradici*“ (str. 178), navzdory tomu, že naše první feministky byly krásné a kultivované.

Velký vliv na takovou konstrukci feminismu měla u nás na počátku 90. let média, která se zaměřovala především na extrémní projevy amerických radikálek. Feminismus popisovala jako „*agresivní, většinou lesbickou a protimužskou ideologii*“ (Šmejkalová, 2004, str. 171-172), k čemuž přispěl značným dílem i Škvorecký, který jej zformuloval podle amerického stylu jako „*právní teror, před kterým si žádný muž nemůže být sám sebou jistý*“ (cit. Lukeš, in Vodáková, Vodáková, 2003, str. 329). Pokud se tedy žena přihlásila(i) k feminismu, klasickou otázkou na ni je, proč nemá ráda muže (Biedermannová, 1992).

Žena souhlasící s feministickými cíli se stala synonymem pro ošklivou, sexuálně frustrovanou (Lukeš, in Vodáková, Vodáková, 2003) „čarodějnici“ (Osvaldová, 2004), která si své osobní komplexy řeší tak, že obviňuje „chudáky muže“ (Hauserová, in Vodáková, Vodáková, 2003). Zajímavou, často sdílenou představou je, že pokud by se našel muž, který by takovou ženu (sexuálně) uspokojil, přestala by feminismus zastávat (Hausmann, 2002).

Moderní feministka je tedy dle sdíleného přesvědčení svobodná, bezdětná (tamtéž), přehnaně ambiciózní (Lukeš, in Vodáková, Vodáková, 2003), většinou trpící nějakým nedostatkem (krásy, sexuálního uspokojení či schopností navázat dlouhodobý vztah s mužem) (Plháková, Pavelková, 2007), lesba (Benetková, in Chřibková, 1999) nebo také „mužatka, která knokautuje galantního muže, když jí otevře dveře nebo pomůže do kabátu“ (Sommerová, in tamtéž, str. 178). Vodrážka (1999) upozornil, že se začíná rozmáhat představa feminismu, který spočívá také v tom, že žena, která má rodinu, dělá i kariéru.

Podle Kosatíka (in Chřibková et al., 1999) je naopak feminismus spíše pro slabší ženy, protože, jak tvrdí Lukeš (in Vodáková, Vodáková, 2003, str. 328): „Většina osvícených, samostatných a silných českých žen většinou jakoukoli příslušnost k feminismu popírá.“

Samotné slovo feminismus bylo v 90. letech vnímáno příliš „levicově“ (Bělohradský, in Chřibková et al., str. 246), což je u nás spojeno především s neblahou komunistickou historií (Čulík, 1999) a jeho představou kolektivní ženské identity (Havelková, in Chřibková et al., 1999), a tudíž předem odmítnuto jako „hloupý západní dovoz, který nepotřebujeme“ (Šiklová, 1997, str. 263). Feminismus se stal slovem pro „výsměch, stoprocentně efektivní očernění jakýchkoliv snah žen, ať jsou politické nebo kulturní“ (Věšínová-Kalivodová, 1998, str. 366). Častá představa také je, že feminismus se snaží měnit ženy v muže (Hausmann, 2002).

Celkově řečeno je feminismus u nás vnímán jako „sprosté slovo“, což ve stejné době řekla Sommerová (cit. Osvaldová, 2004, str. 10) a Ferber (cit. Reutter, 2000).

Z výzkumu Plhákové a Pavelkové (2007) také vyplynulo, že studenti se nechtějí hlásit k feminismu, vzhledem k tomu, že ideální ženě přisoudili menší účast na feministickém hnutí.

Nejnovější výzkumy implicitních teorií feminismu, resp. feministů/ek nepochází z ČR. Rúdólfsdottir a Jolliffe (2008) ve svém výzkumu z Velké Británie naznačují, že

feminismus je vnímán jako „*protiženský*“. Jeho kolektivní ráz odporuje individualismu naší doby. Navíc jej většina žen z výzkumu nedokázala definovat. Pokud byly přinuceny k nějakému vymezení tohoto pojmu, volily většinou zaměření na prosazování rovnosti mezi mužem a ženou. Samy se však s jeho cíli odmítly identifikovat.

Výzkum nejvíce odpovídající účelu této diplomové práce provedli Houvouras a Carter (2008) z Floridy, kteří se snaží pochopit, proč se mladí lidé nechtějí identifikovat s feminismem navzdory tomu, že souhlasí s prosazováním feministických cílů. Výzkum byl proveden s 270 studenty a studentkami. Skupina byla rozdělena na ty, co se identifikují s feminismem, a ty co ne. Obě skupiny souhlasily s tvrzením, že feministka/ka je někdo, „*kdo aktivně prosazuje genderovou rovnost ve společnosti.*“ Méně souhlasily s tím, že „*obvykle odmítá tradiční genderové role a pálí podprsenky.*“ Rozdíl se objevil mezi skupinami feministek/ů a nefeministek/ů v osobních charakteristikách. Podle feministů/ek je feministka/ka: spíše žena, která podporuje genderovou rovnost a má pozitivní osobnostní charakteristiky. Naopak podle nefeministů/ek je to někdo, kdo „*podporuje ženskou nadřazenost, nemá rád muže, diskriminuje podle genderu, má negativní osobní charakteristiky a je „lesba“ nebo „mužatka.*“

Z daných výzkumů vyplývá, že feminismus, a zvláště lidé, kteří jeho principy vyznávají, jsou nefeministy/kami viděni jako lidé s negativními osobními charakteristikami, zastávající spíše radikální názory. Co se z nich však přesně nedá určit, je, zda navzdory tomu lidé cítí potřebu aktivně zasahovat v případě rodových nerovností. Tato otázka je aktuálnější pro Českou republiku, jelikož zde otevřená debata týkající se genderových témat chybí.

3. CÍL PRÁCE

V provedeném výzkumu se snažíme odhalit osobní teorie studentů a studentek vysokých škol týkající se pojetí feminismu.

Protože feminismus jako samotný pojem, po předchozím mapování terénu, mnoha lidem neevokuje nic určitého, rozhodli/y jsme se, že se zaměříme na sociální percepci ženy, která feminismus zastává. Ke srovnání využíváme implicitní pojetí mužského šovinisty, tedy muže, který se chová a jedná sexisticky. Dále jsme zkoumali/y implicitní teorie maskulinity a femininity.

Dosažená zjištění jsme rozdělili/y jednak podle kritéria rodu (ženy, muži) a jednak podle kritérií rodové identity (femininita, maskulinita) a myšlenkového směru (feminismus, mužský šovinismus). Výslednicí je tedy devět různých nálezů, které mezi sebou srovnáváme.

Vzhledem k tomu, že pro mužský šovinismus nemáme dostatek literatury ani výzkumů, teoretickou část využíváme k porovnání femininity a maskulinity. Největší část diskuze je však věnována posouzení feminismu, zejm. pak s třetí částí, tedy jeho implicitním pojetím.

4. SOUBOR

Soubor byl vybrán **metodou záměrného (účelového) výběru** (Miovský, 2006) mezi studenty vysokých škol. Tvořilo jej tedy celkem 122 studentů z různých fakult Univerzity Palackého v Olomouci, z toho **49 mužů (M)** a **73 žen (Ž)**, jejich průměrný věk byl **21,17** let. Průměrný věk žen byl 20,95; nejmladší bylo 18 a nejstarší ženě bylo 26. Průměrný věk mužů byl 21,51; nejmladšímu bylo 19 a nejstaršímu muži 28.

Až na jednu ženu byli/y všichni studenti/ky svobodní/né.

Našeho výzkumu se účastnily fakulty: *filosofická* (5 M, 6 Ž) – studenti druhého a pátého ročníku, *tělesné kultury* (15 M, 15 Ž) – z druhého a třetího ročníku, *pedagogická* (24 Ž) – z prvního ročníku, *právníká* (16 M, 17 Ž) – z prvního ročníku a *přírodovědecká* (13 M, 11 Ž) – z prvního až čtvrtého ročníku.

Průzkum probíhal písemně, studenti byli poučeni o pravidlu anonymity a možnosti neúčastnit se.

5. METODOLOGIE

5.1 METODA ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Vzhledem k povaze šetření jsme se nechali/y inspirovat předchozími výzkumy na téma maskulinity a femininity (Štulíková, 2002; Plháková, Pavelková, 2007), kde byla použita **metoda polostrukturovaných dotazů**, na které měli/y účastníci/ce volně odpovědět. Stejně jsme postupovali/y i v případě ženy-feministky a muže-šovinisty.

Ke zjištění osobních představ o samotných pojmech feminismu a šovinismu jsme využili/y **metody sémantického diferenciálu**, kde bylo použito celkem dvanáct škál (Osgood et al., 1957). Pro **faktor hodnocení** byly vybrány škály: ošklivý-krásný, dobrý-špatný, sladký-kyselý, příjemný-nepříjemný. **Faktor síly (moci)** tvořily škály: malý-velký, slabý-silný, těžký-lehký, tenký-tlustý. **Faktor aktivity** představovaly škály: pomalý-rychlý, aktivní-pasivní, studený-horký, ostrý-tupý (Reiterová, 2003; Krech et al., 1968).

Existovaly tedy dva soubory otázek: první se dotazoval na **duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování charakteristické pro typickou ženu, ženu-feministku a** součástí byl také sémantický diferenciál na téma **feminismu**. Druhý se tázal na **duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování charakteristické pro typického muže, muže-šovinistu a** sémantický diferenciál **mužského šovinismu**. Studentky/ti měly/i napsat k otevřeným dotazům alespoň čtyři charakteristiky a vyplnit sémantický diferenciál.

Tyto dva seznamy byly rozděleny jednak mezi muže a jednak mezi ženy tak, aby každý účastník získal pouze jeden z nich. Výsledkem jsou tedy čtyři různé skupiny odpovědí: **muže, muže-šovinistu** popsalo **24** mužů, jejich průměrný věk byl 19,46 ; a **37** žen, jejich průměrný věk byl 20,41. **Sémantický diferenciál mužského šovinismu** byl však některými studenty vynechán, proto se počet liší – celkem jej vyplnilo **23** mužů a **34** žen. Na **ženy, ženy-feministky** odpovídalo celkem **25** mužů, jejichž průměrný věk byl 23,48; a **36** žen v průměrném věku 21,5. Podobně jako u mužského šovinismu byly některé dotazníky vynechány. Na **sémantický diferenciál feminismu** odpovídalo **22** mužů a **30** žen.

Většina studentů/ek byla dotazována v průběhu přednášek v dopoledních nebo odpoledních hodinách. K tomu jsme využili/y ochoty přednášejících účastnit se jejich hodin. Pouze několik z nich bylo dotazováno v kavárně nebo ve škole mimo přednášku.

Seznamy jsem rozdávala tak, aby sousedící neměli/y stejný seznam. Chtěla jsem tím zabránit možnému domlouvání mezi sebou. Nevýhodou proto bylo, že studenti předem věděli účel zkoumání. Ten jsem ani nijak výrazně neskrývala – průzkum jsem zahajovala tak, že jsem oznámila studentům, že by mě zajímalo, co si myslí o feminismu a šovinismu. Bohužel mnozí/hé studenti/ky netušili/y, co je mužský šovinismus. Tuto koncepci jsem jim přiblížila tak, že jsem buď řekla, že je to člověk, který se chová sexisticky, nebo jsem využila připodobnění jednoho mužsky-šovinistického časopisu na našem trhu. Většina studentů již potom věděla, co si mají pod tímto pojmem představit. Pouze jediný student tuto otázku vůbec nevyplnil. Vyplnění dotazníku trvalo zhruba od dvou do dvanácti minut podle zkušeností s danou problematikou.

5.2 METODA ANALÝZY DAT

Získaná data z otevřených dotazů jsme nejprve přepsali/y do tabulek podle genderu a typu otázek. Jednotlivé odpovědi jsme **systemizovali/y do trsů** (Miovský, 2006) podle rodu. K tomu jsme využili/y slovníku českých slov a synonym (Klégr, 2007). Nakonec jsme jednotlivé trsy spočítali/y a podle hojnosti odpovědí seřadili/y od nejčastějších po nejméně časté. Takto jsme to provedli/y u všech čtyř otázek.

Odpovědi mužů a žen jsme potom zpracovali/y pomocí **metody kontrastů a srovnávání** (Miovský, 2006) – tedy zdůraznili/y jsme jak podobnosti, tak rozdíly mezi oběma.

Výsledkem byl jednak celkový náhled na čtyři oblasti zkoumání – jednak srovnání mezi muži a ženami a rovněž mezi feminismem a mužským šovinismem jako pojmy.

Nakonec jsme výsledky porovnali/y i s předchozími zkušenostmi zachycenými v teoretické části.

U metody sémantického diferenciálu jsme postupovali/y tak, že jsme všechny hodnoty opačných škál nejprve pro přehlednost převedli/y tak, aby všechny škály byly stejného směru – tedy od „pozitivních“ k „negativním“. To bylo provedeno u škál pomalý rychlý, ošklivý krásný, tenký tlustý, studený horký, malý velký a slabý silný.

Dalším krokem byl výpočet **kritéria F** posuzujícího signifikantnost rozdílů rozptylů mezi jednotlivými škálami. Dle tohoto údaje jsme dále vypočítali/y signifikantnost rozdílů průměrů podle **Studentových t-testů** u jednotlivých škál.

Posledními výpočty byly **určení vzdálenosti mezi dvěma pojmy** (D-statistika) a **určení míry dvou profilů** (Q-korelace) jednak u obou pojmů a jednak u obou rodů. Vzniklo tedy devět různých výpočtů – celkový, pro muže a ženy, a to pro feminismus a šovinismus. Výsledky byly porovnány jak mezi rody, tak mezi oběma pojmy.

6. VÝSLEDKY ŠETŘENÍ OTEVŘENÝCH DOTAZŮ

6.1 SOUHRN VÝSLEDKŮ ŽEN A MUŽŮ

6.1.1 Femininita

Na otázku „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typickou ženu?**“ se nejčastěji objevily tyto odpovědi:

- **citlivost** (32)
- **rodina** (27)
- **soucitnost** (21)
- **krása a estetický vkus** (14+4)
- **starostlivost** (15)
- **silné citové projevy** (15)

Vzhledem k rozmanitosti odpovědí jsme pod **citlivost** zařadili/y odpovědi jako laskavost, „hodná“, ohleduplnost, jemnost, něhu, milující, láskyplná a měkkost. Termín **rodina** by se dal rozčlenit na tři různé proudy: jednak je to péče (o rodinu, děti a domácnost), kterou zmínilo třináct lidí, jednak zaměření na rodinu a jednak mateřský pud a citové pouto k dětem, obojí po sedmi lidech. Domníváme se však, že všechny tři oddíly směřují v podstatě k jistému předpokladu, že ženy se často angažují v rodině a domácnosti, na které mají „*největší podíl*“, jak několik lidí zmínilo. **Soucit** by se snad dal zařadit pod citlivost zmíněnou výše, ale myslíme si, že schopnosti empatie, vnímavosti, pochopení a dobrosrdečnosti zmíněné k tomuto bodu více odpovídají. Pojem **krása a estetický vkus** je malinko sporný – zařadili/y jsme zde jednak krásu a péči o vlastní osobu u čtrnácti studentů a jednak estetický vkus u čtyřech. Projevování **starostlivosti** bylo všemi účastníky průzkumu zmíněno naprosto stejně. **Silnými citovými projevy** jsme mysleli/y takové projevy chování a jednání, jako jsou přecitlivělost, zranitelnost, náladovost, hysterie, horkokrevnost, cholerická povaha, dokonce i schopnost citového vydírání, „*pokud žena něco chce*“.

Méně jak desetkrát byly zmíněny tyto vlastnosti:

- **milá** (9)

- **čistotnost** (8) – zde jsme zařadili/y pořádnost, pořádkumilovnost a uklízení
- **plánování** (8) – typická žena je schopná nakládat s časem, umí si věci rozvrhnout, je systematická, předvídavá
- **pragmatičnost** (7) – pod tímto pojmem se skrývá jistá praktičnost, „*konkretismus*“ a „*touha po dokonalém muži, který ji zajistí*“
- **obětavost** (7)
- **pečlivostí** (6) – rozumíme rovněž svědomitost a schopnost „*myslet do detailů*“
- **komunikace** (6) – zde zdůrazňujeme také potřebu svěřovat se a častější mluvení ve srovnání s mužem
- **síla** (6) – tímto bodem se rozumí psychická odolnost a síla, schopnost víc vydržet, a to i v krizi
- **emocionalita** (5) – dala by se opět zařadit pod citlivost, ale tímto bodem chceme vyjádřit opak racionality – tedy i „*zdravou iracionalitu*“
- **ochrana a péče** (5)
- **nedůtklivost** (5) – ženy jsou také vztahovačné a urážlivé
- **zaměření na vztahy** (5) – oddělujeme od rodiny se zdůrazněním i na jiné vztahy
- **starosti** (5) – ženy se často bojí, dělají si starosti a vše příliš řeší
- **pracovitost** (5) – zařazujeme tady i houževnatost a píli
- **rozhava** (5) – někteří účastníci se domnívají, že ženy jsou rozvážné, vyrovnané a klidné.

Čtyřikrát byly zmíněny **přátelství, přílišná komunikace**, což znamená „*ukecaná*“, „*mluví víc, než je třeba*“, „*velmi rozebírá různé situace*“ a „*rády se hádají o blbostech*“, **odpovědnost, přízpusobivost, trpělivost a schopnost dělat víc věcí najednou.**

Po třech lidech se objevily **tolerance, sebedůvěra, nákupy**, včetně marnotratnosti, **oddanost a upřímnost.** Další vlastnosti a duševní aktivity nezmiňujeme vzhledem k jejich malému počtu.

6.1.2 Maskulinita

Otázkou „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typického muže?**“ účastníci/ice rozuměli/y nejčastěji:

- **ješitnost** (13)
- **povýšenost, zejm. nad ženy** (12)
- **lenost** (11)

- **nevzrušenost** (11)
- **umíněnost** (10)
- **průbojnost** (10)
- **vztah ke sportu** (10)

Ješitnost byla vyjádřena všemi jasně a přímo. Pod **povýšenost** řadíme „*pán lidstva*“ a „*vševěd*“, ale zejména se tu objevovala nadřazenost vůči ženám: „*myslí si, že jeho práce je důležitější a složitější než ženská*“, „*kritizuje, že žena nic nedělá*“, „*práce určené pro ženu jsou jen pro ni*“, „*nenechá si poradit od ženy*“, „*žena je hlavně pro zpříjemnění*“, „*kritika žen*“. **Lenost** byla vyjádřena rovněž slovy pohodlnost nebo „*pracovitost, jak se mu to hodí*“. **Nevzrušeností** rozumíme flegmaticnost, schopnost „být nad věcí“ či bezstarostnost. Pod pojmem **umíněnost** zařazujeme také neschopnost ustoupit, „*za každou cenu hájí svůj názor*“, nepřizpůsobivý/málo přizpůsobivý. **Průbojnost** se projevuje jako soutěživost, odhodlání, houževnatost, mírná agresivita, „*dokazování si schopností překonáváním vlastních hranic*“ či „*snaha o seberealizaci*“. **Vztahem ke sportu** se myslí jak aktivní, tak pasivní zúčastňování se sportovních aktivit.

Pod deseti se vyskytovaly tyto vlastnosti a projevy chování:

- **ctížádost** (9) – sem řadíme také touhu po výjimečnosti, po vysokém postavení ve společnosti a přání „*být autoritou*“
- **rozkazovačnost** (8) – o muži se někteří účastníci/ice vyjádřili/y jako o panovačném, autoritativním, jehož „*ženy musí poslouchat*“
- **spolehlivost** (8) – muži umí být jak odpovědní a „*ustaraní*“
- **nespolehlivost** (7) – tak nezodpovědní, povrchní a lehkomyšní
- **síla fyzická** (7)
- **cílevědomost** (7)
- **předvádění se** (6)
- **sobectví** (6)
- **tvrdost** (6) – pod tento pojem řadíme schopnost být „*drsný*“, nepřístupný, odměřený a snahu skrýt strach
- **impulzivitu** (6) – chápeme také jako konfliktnost a náladovost
- **lhostejnost** (6)
- **egocentrismus** (6)
- **čestnost** (6) – kam řadíme také poctivost nebo upřímnost

- **necitlivost** (5) – odlišujeme od tvrdosti, protože zde se míní spíše neschopnost dávat najevo city a vcítit se do druhých lidí
- **práce** (5) – pro muže je typická pracovitost, chození do práce a vydělávání peněz
- **humor** (5)
- **hospoda** (5)
- **citová stabilita** (5)
- **hrdost** (5)
- **sex** (5) – na který buď myslí, nebo na něm lpí
- **žárlivost** (5)
- **sebejistota** (5).

Po čtyřech se objevili **sebevědomí, přátelé, hravost a logika**. **Negativy ve vztahu** rozumíme zmínky jako „*neposlouchá, o čem mluvíme*“, „*nic si nepamatuje (výročí..)*“, „*všechno pro ženu důležité on zapomíná*“, „*málo všímavý*“.

Po třech se vyskytly **aktivita, nepečlivost, tolerance, nadvláda**, kterou odlišujeme od panovačnosti, protože zde se jí rozumí dominance a „*přirozená autorita*“. Dále pak **nedůtklivost, manuální zručnost, nezištnost, společenskost**, která by se možná dala zařadit i pod přátele nebo hospodu, **nepořádnost a dobrodružství** – muži rádi riskují, dávají najevo svou odvalu a vyhledávají adrenalinové situace. I zde se vyskytly vlastnosti po dvou či po jedné, ale ty už nepopisujeme.

6.1.3 Žena-feministka

Pod dotazem „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typickou ženu-feministku?**“ si nejčastěji studenti/ky představili/y:

- **samostatnost** (32)
- **vztah k mužskému světu, a to hlavně negativní** (31)
- **bojovnost** (16)
- **ambice** (15)
- **sebevědomí** (13)
- **průbojnost** (12)
- **povýšenost** (10)
- **tvrdost** (10)

Feministka je nejvíce typická svou **samostatností a nezávislostí** – je soběstačná, nebo se snaží vše zvládnout sama, popř. touží po osamostatnění, je svobodomyšlná a má vlastní názory. **Vztah k mužskému světu** by mohl být rozčleněn do několika různých bodů. Nejčastěji – patnáctkrát - se účastníci/ice zmínili/y o odporu a pohrdání vůči mužům, méně pak o snaze vyrovnat se s muži u šesti studentů/ek, nezávislost na mužském světě popsali/y čtyři studenti/ky, kritiku mužů dva/dvě a po jednom/né citujeme „uzavřenost vůči čemukoliv mužskému“, „chorobnou touhu předčit muže i v záležitostech jemu vlastních“, „nadřazenost nad muži“ a také občasnou snahu „být víc mužem než ženou“. Typická žena-feministka je rovněž **bojovná** a hádavá. **Ambicemi** rozumíme mj. důraz na práci a snahu získat lepší postavení v zaměstnání. Podle mnohých feministkám nechybí **sebevědomí a průbojnost**, pod kterou řadíme, podobně jako u maskulinity, odhodlanost, soutěživost, rozhodnost a vytrvalost. Pod **povýšeností** se ukrývá také pýcha, pocit „já mám vždy pravdu“ a zdůrazňování vlastního rodu. Mezi nejčastější vlastnosti patří i **tvrdost**, kterou máme na mysli mj. také nedobytnost, bezohlednost, nesoucinnost, nepoddajnost, snahu dosáhnout úspěchu a prosadit se za každou cenu.

Méně jak desetkrát se vyskytly:

- **cílevědomost** (9)
- **aktivita** (7)
- **dynamičnost** (7) – feministku si studenti představují jako ráznou, rychlou či akční
- **agresivita** (7) – včetně verbální
- **vztahovačnost** (6)
- **asertivita** (6)
- **umíněnost** (6)
- **prudkost** (6) – kam patří i nerozvážnost a lehkovážnost
- **necitlivost** (5) – chápeme ji jako menší citlivost, chlad a „neochota dávat najevo city ve větší míře“
- **nepříjemná** (5)
- **pohrdavost** (5) – kterou míníme obecně arogantní, podceňující, urážející a opovrhující chování
- **frustrace** (5) – feministky jsou podle názoru studentů/ek frustrované, otrávené, zahořklé a mají zlost

- **odpor k rodině** (5) – narozdíl od typické ženy je feministka „nesmířená s rolí matky“, má záporný vztah k dětem, nechce děti, „oproštuje se od vlivu rodiny“ a snad se o rodinu „nedokáže postarat“.

Čtyři odpovědi jsme zaznamenali/y u **rozkazovačnosti, omezenosti**, kterou rozumíme předpojatost a úzkoprsost a **nadvlády**, kterou tak odlišujeme schopnost vůdcovství, dominance nebo autority od panovačnosti.

Po třech se pak objevili **sebejistota, otevřenost, egoismus, uzavřenost** ve smyslu zakřiknutosti, **odvaha, starostlivost, emocionalita** – jako opak racionality. Konečně tři studenti/ky se rovněž domnívají, že feministky jsou **trochu nenormální**.

6.1.4 Muž-šovinista

Na otázku „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typické pro muže-šovinistu?**“ si studenti/ky nejčastěji vzpomněli/y na:

- **sexismus a jeho projevy** (35)
- **povýšenost** (21)
- **domýšlivost** (20)
- **egoismus** (15)
- **pohrdavost** (14)
- **agresivita** (11)
- **sebevědomí** (10)
- **nezdvořilost** (10)

Téma **sexismu** by se rovněž dalo rozčlenit na různé pododdíly. Nejčastěji byly zmíněny stereotypní představy o ženě u třinácti účastníků/ic – žena patří do domácnosti, k dětem a do postele, devět studentů/ek se domnívá, že typické pro mužského šovinistu je nadřazenost nad ženami, dále byly zmíněny narážky na ženské myšlení u čtyř, a nakonec po třech shazování žen, nerovnoprávnost s muži a upřednostňování mužů, včetně výroku „malý počet kamarádek“. Pod **povýšenost** jsme zařadily pocit nadřazenosti a „vševědoucnost“ či neschopnost přiznat se k chybě, zvláště před ženou. K **domýšlivosti** patří namyšlenost, ješitnost, chlubitost a nafoukanost. **Egoismu** rozumíme ve smyslu sebestřednosti. **Pohrdavost** se projevuje jako arogance, ponižování a přehlížení. K **agresivitě** jsme přiřadili/y i substantiva „násilník“ a

„bezohledný manipulátor“. **Sebevědomí** bylo všemi vyjádřeno podobně. Naposledy pod **nezdvořilost** jsme zařadili/y i hrubost, netaktnost a vulgaritu.

Méně jak deset shod bylo u vlastností:

- **tvrdost** (8) – šovinista je nemilosrdný, nepřístupný a neschopný se podřídit, jde přes mrtvoly
- **sex** (8) – někteří studenti/ky uvedli/y, že takový muž myslí více na sex, než je běžné, je „nadržený“, dokonce i „závislý na sexu“
- **sobectví** (7)
- **umíněnost** (7) – trvá na své pravdě, je neústupný a neschopný kompromisů
- **impulzivita** (6) – rozumíme tím zkratkovité jednání, nerozvážnost anebo náladovost
- **omezenost** (6) – podobně jako u feministky se studenti/ky domnívají, že jsou i šovinisté dogmatictí, odmítají diskuzi a jiné názory
- **mužské koníčky** (6) – zde zařazujeme sport, ať už aktivně nebo pasivně, motorismus a „pivo“, jak to souhrnně vyjádřil jeden ze studentů
- **nepříjemný** (5)
- **rozkazovačnost** (5)
- **povrchnost** (5)
- **psychická labilita** (5) – do které jsme zahrnuli/y nervozitu, nízké sebevědomí, slabost a komplexy
- **deviantní chování** (5) – šovinisté jsou podle názorů účastníků/ic průzkumu perverzní a mají tendenci k voyerismu
- **nesnášenlivost** (5) – studenti/ky si představují typického mužského šovinistu jako netolerantního a konfliktního.

Čtyři odpovědi připadly na **jízlivost** a **exhibicionismus**.

Po třech souhlasili/y s **konzervatismem**, **cílevědomostí**, **ambicemi**, **nemravností**, **neupřímností** a **nelásce k ženám**.

6.2 VÝSLEDKY ŽEN

6.2.1. Femininita

Mezi nejčastější odpovědi na otázku „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typickou ženu?**“ studentky napsaly:

- **rodina** (21)

- **citlivost** (17)
- **soucit** (17)
- **krása** (15)
- **silné citové projevy** (11)

Nejčastěji zmíněnou charakteristikou ženy je pro další ženy **rodina**, ve které dvanáct studentek popsalo péči o rodinu, děti a domácnost, pět zmínilo zaměření na rodinu a čtyři mateřský pud. Dalšími častými projevy žen jsou **citlivost** a **soucit**. **Krásou** myslelo dvanáct studentek vlastní krásu ženy a péči o sebe a tři estetický vkus. **Silné citové projevy** – po třech studentkách se vyskytly odpovědi přecitlivělost a hysterie a po jedné pak silné citové projevy, náladovost, zranitelnost, „*cholericá*“, „*citové vydírání, pokud žena něco chce*“.

Méně jak desetkrát se vyskytla:

- **starostlivost** (9)
- **čistotnost** (7)
- **obětavost** (6).

Čtyřikrát studentky poukázaly na **schopnost dělat více věcí najednou**, „*být milá*“, **plánování**, **pragmaticnost**, **starosti** a **nedůtklivost**.

Po třech se objevily **komunikace**, **přízřusobivost**, **zaměření na vztahy**, **pracovitost** a **přátelství**.

Další vlastnosti, které byly popsány u shrnutí všech odpovědí se u studentek vyskytly pouze po dvou či po jedné, a tudíž nejsou zmíněny.

6.2.2 Maskulinita

Na otázku „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typického muže?**“ si studentky nejčastěji představily:

- **ješitnost** (12)
- **povýšenost, zejm. nad ženy** (12)

Ješitnost a **povýšenost** byly studentkami nejčastěji zmíněné charakteristiky pro typického muže. Pouze dvě studentky nadřazenost popsaly jako obecnou vlastnost, dalších deset vyjádřilo konkrétní nadřazenost vůči ženám (viz souhrnné výsledky).

Méně jak deset žen se shodlo na těchto charakteristikách:

- **nevzrušenost** (7) – z toho pět si myslí, že muži jsou spíše flegmatictí a dvě bezstarostní a „nad věcí“

- **umíněnost** (7)
- **lenost** (6)
- **spolehlivost** (6)
- **lhostejnost** (6)
- **egocentrismus** (6)
- **žárlivost** (5)
- **sebejistota** (5)
- **vztah ke sportu** (5)
- **rozkazovačnost** (5).

Čtyřikrát se objevili **předvádění se, sobectví, necitlivost, práce, humor a negativa ve vztahu.**

Třikrát se vyskytly **impulzivita, ctižádost a nepořádnost.**

Další vlastnosti byly zmíněny pouze dvakrát či jedenkrát, a proto je dále nerozebíráme.

6.2.3 Žena-feministka

Nejčastějšími odpověďmi studentek na otázku „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typickou ženu-feministku?**“ byly:

- **samostatnost** (25)
- **vztah k mužskému světu, zejm. negativní** (22)
- **sebevědomí** (11)
- **ambice** (10)

Samostatnost a nezávislost převážily před ostatními charakteristikami ženy-feministky u studentek vysokých škol. Další častou odpovědí byl **vztah k mužskému světu**, kde dvanáct zdůraznilo odpor vůči mužům, čtyři snahu vyrovnat se s muži, tři nezávislost na mužském světě, dvě kritiku mužů a jedna nadřazenost nad druhý gender. Podle studentek je feministka také **sebevědomá a ambiciózní.**

Méně jak desetkrát byly popsány:

- **bojovnost** (9)
- **povýšenost** (6)
- **cílevědomost** (6)
- **dynamičnost** (6).

Po čtyřech se objevily **průbojnost** (včetně odhodlanosti, soutěživosti, rozhodnosti a vytrvalosti), **tvrdost** a **tvrdohlavost**.

Po třech se vyskytli **vztahovačnost, asertivita, necitlivost, odpor k rodině, nadvláda, egoismus** a **uzavřenost**.

6.2.4 Muž-šovinista

Pod otázkou „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typického muže šovinistu?**“ si studentky nejčastěji představily:

- **sexismus a jeho projevy** (33)
- **povýšenost** (19)
- **domýšlivost** (16)
- **pohrdavost** (12)
- **egoismus** (10)

Mužský šovinista je pro studentky nejtypičtější svým **sexismem**. Třináct žen si pod tímto projevem nejčastěji představuje stereotypy týkající se žen, sedm nadřazenost nad ženami, čtyři narážky na ženské myšlení („ničemu nerozumí“, „podřadnější úkoly“ aj.), po třech se objevilo tvrzení, že žena nemá stejná práva jako muž, že typický mužský šovinista shazuje ženy a dvě si myslí, že dává přednost mužům. **Povýšenost** se projevuje jednak pocitem nadřazenosti a také „vševědoucností“. Další v pořadí jsou **domýšlivost, pohrdavost** a **egoismus**.

K méně jak deseti odpovědím patří:

- **sebevědomí** (7)
- **tvrdost** (6)
- **agresivita** (5) – včetně agrese sexuální
- **omezenost** (5).

Čtyřikrát byli zmíněny **rozkazovačnost, sex** (ženy se domnívají, že šovinista je „nadržený“ a „závislý na sexu“), **sobectví** a **nepříjemnost**.

Třikrát se objevila **nezdvořilost** (šovinista je vulgární a hrubý), **umíněnost, jízlivost** a rovněž tři ženy si myslí, že šovinista obecně **nemá ženy rád**, popř. je kritizuje.

6.3 VÝSLEDKY MUŽŮ

6.3.1 Femininita

Studenti na dotaz „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typickou ženu?**“ nejčastěji odpověděli:

- **citlivost** (15)

Tato jediná charakteristika přesáhla hranici deseti odpovědí. **Citlivost** byla zastoupena takovými nápady, jako jsou laskavost, dobrota, ohleduplnost, něha a měkkost. Další vlastnosti a schopnosti byly zastoupeny méně často. Patří mezi ně:

- **rodina** (6) – z toho tři studenti zmínili mateřský pud, dva zaměření na rodinu a jeden péči o rodinu, děti a domácnost
- **starostlivost** (6)
- **pečlivost** (5)
- **milá** (5)
- **rozvaha** (5).

Po čtyřech shodách získali **soucit, silné citové projevy, ochrana a péče, plánování a síla**.

Vždy tři studenti se shodli na **kráse** (dva si myslí, že žena je krásná a dbá o svůj vzhled, a jeden, že má vkus), **pragmatičnosti, komunikaci i přílišné komunikaci a emocionalitě**, jako opaku racionality.

6.3.2 Maskulinita

„**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typického muže?**“ u studentů-mužů nezískala více jak deset shod. Nejčastěji byla zmíněna:

- **průbojnost** (8) – kam patří soutěživost u třech účastníků průzkumu, odhodlanost u dvou, houževnatost, mírná agresivita, „*dokazování si schopností překonáváním vlastních hranic*“
- **ctíživost** (6)
- **vztah ke sportu** (5)
- **čestnost** (5)
- **lenost** (5)
- **síla fyzická** (5)
- **cílevědomost** (5)

- **nespolehlivost** (5).

Po čtyřech souhlasili s **tvrdostí, nevzrušeností** (muži jsou flegmatici a „nad věcí“), **logikou, sexem a citovou stabilitou**.

Tři muži se shodli na **rozkazovačnosti, tvrdohlavosti, impulzivité, hrdosti**, důrazu na **přátelství, společenskosti a nebezpečí**, jako tendenci k riskování, k vyhledávání adrenalinových situací a dávání najevo své odvahy.

6.3.3 Žena-feministka

Ani u dotazu „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typickou ženu-feministku?**“ se studenti neshodli na žádné charakteristice více jak desetkrát. Nejčastější odpovědi byli:

- **vztah k mužskému světu, a to zejm. negativní** (9) – kde tři zmínili odpor vůči mužům a pohrdání jimi, dva snahu vyrovnat se mužům a po jednom „*uzavřenost vůči čemukoliv mužskému*“, „*chorobná touha předčit muže i v záležitostech jemu vlastních*“, nezávislost na mužském světě a snahu být „*více mužem než ženou*“
- **průbojnost** (8)
- **bojovnost** (7) – z toho dva zmínili hádavost
- **samostatnost** (7)
- **tvrdost** (6)
- **aktivita** (6)
- **agresivita** (6)
- **ambice** (5).

Čtyřikrát se objevila pouze **prudkost**.

Tříkrát se vyskytly charakteristiky jako **nepříjemná, frustrovaná, vztahovačná, asertivní, starostlivá, omezená, cílevědomost, pohrdavost a odvaha**.

6.3.4 Muž-šovinista

I u otázky „**Jaké duševní aktivity, vlastnosti nebo projevy chování jsou podle vás charakteristické pro typického muže-šovinistu?**“ se studenti nesjednotili na žádné vlastnosti více jak sedmkrát. Nejčastějšími charakteristikami tedy jsou:

- **nezdvořilost** (7) – kam jsme zařadili/y hrubost, netaktnost a vulgaritu
- **agresivita** (6) – šovinistu popsali muži i jako „*násilníka*“, či „*bezohledného manipulátora*“

- **mužské koníčky** (6) – motorismus, sport, „pivo“
- **egoismus** (5)
- **impulzivita** (5)
- **deviantní chování** (5)
- **nesnášenlivost** (5) – podle studentů jsou šovinisté intolerantní a konfliktní.

Čtyřikrát se muži shodli na **sexu, umíněnosti, domýšlivosti, povrchnosti a exhibicionismu**, z toho jeden zmínil sklon dávat na odiv svou sílu.

Po třech studentech vyšla shoda u **psychické lability, sobectví, sebevědomí, povýšenosti, nemravnosti a neupřímnosti**.

6.4 SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ U ŽEN A MUŽŮ

6.4.1 Femininita

Pokud vyjdeme ze souhrnných výsledků, zjistíme, že **citlivost**, která je nejvíce zastoupena celkově, je nejčastější charakteristikou ženy i u mužů. U studentek ženu nejlépe charakterizuje **rodina**, na které se shodlo pouze šest mužů, a teprve potom citlivost.

Další rysy, které se objevily u žen a které nejsou zastoupeny u mužů, jsou čistotnost, obětavost, schopnost dělat víc věcí najednou, starosti a nedůtklivost. Po třech se ženy shodly na přizpůsobivosti, vztazích, pracovitosti a přátelství.

Naopak muži kladli důraz na pečlivost, rozvahu, ochranu a péči a sílu, které se zase vůbec neobjevily u žen, podobně jako třikrát zmíněná emocionalita a přílišná komunikace.

Ženami silně vyzdvihoovaný soucit, krása a silné citové projevy jsou u mužů zastoupeny jen čtyřikrát či třikrát.

Shoda mezi oběma gendery je v zastoupení **citlivosti, starostlivosti, schopnosti „být milá“, komunikaci, pragmatičnosti a plánování**.

6.4.2 Maskulinita

Dvě nejčastější charakteristiky mužů – **ješitnost a povýšenost nad ženami** – se objevily jako nejčastější také u žen, kdežto u mužů nebyly zastoupeny vůbec. Muži naopak vyzdvihli **průbojnost**, která se zase neobjevila u žen.

Další vlastnosti, které ženy zdůraznily, zatímco muži ne, byli spolehlivost, lhostejnost, egocentrismus, žárlivost, sebejistota. Méně pak byly zastoupeny vlastnosti jako předvádění se, sobectví, necitlivost, práce, humor, negativa ve vztahu a nepořádnost.

Na druhou stranu muži se domnívají, že typického muže charakterizuje čestnost, fyzická síla, cílevědomost a nespolehlivost. Méně pak již logika, sex a citová stabilita, hrdost, přátelství, společenskost a nebezpečí.

Tvrdohlavost se víckrát objevila u žen než u mužů. Naopak ctižádost se častěji objevila u mužů oproti ženám.

Shoda u obou genderů byla u **lenosti, vztahu ke sportu, impulzivity, rozkazovačnosti a nevzrušenosti**.

6.4.3 Žena-feministka

Studentky za nejcharakterističtější vlastnost ženy-feministky považují **samostatnost**, která je u mužů zastoupena sedmkrát. Kdežto studenti kladou největší důraz na **vztah k mužskému světu, zejm. negativní**, který je u žen na druhém místě, i když se na tomto tvrzení shodlo více jak dvacet žen.

Dále se u žen objevily sebevědomí, povýšenost, dynamičnost; méně již tvrdohlavost, necitlivost, odpor k rodině, nadvláda, egoismus a uzavřenost.

Pouze muži předpokládali u feministky aktivitu a agresivitu; méně pak prudkost, nepříjemnost, frustraci, starostlivost, omezenost, pohrdavost a odvahu.

Ženy častěji než muži připsaly feministkám ambice. Muži naopak průbojnost.

Shodně popsali/y feministku muži i ženy jako **bojovnou, vztahovačnou, asertivní, cílevědomou a tvrdou**.

6.4.4 Muž-šovinista

Muže-šovinistu podle žen nejvýstižněji představuje **sexismus**, který se u opačné skupiny vůbec nevyskytuje. Naopak muži se domnívají, že šovinista je typický svou **nezdvořilostí**, která je u žen zastoupena pouze třikrát.

Dalšími vlastnostmi šovinistů podle žen jsou pohrdavost, tvrdost a omezenost; méně jsou zastoupeny rozkazovačnost, nepříjemnost, jízlivost a „nemá rád ženy“.

Podle mužů jsou šovinisté spíše impulzivní, deviantní, nesnášenliví a mají typické mužské koníčky; méně často jsou pak povrchní, exhibicionisté, psychicky labilní, nemravní a neupřímní.

U žen se častěji než u mužů objevily vlastnosti jako povýšenost, domýšlivost, egoismus a sebevědomí.

Shoda nastala u **agresivity**, důrazu na **sexu**, **sobectví** a **umíněnosti**.

7. METODA SÉMANTICKÉ DIFERENCIACE

Výsledky získané ve škálách pomalý rychlý, ošklivý krásný, tenký tlustý, studený horký, malý velký a slabý silný jsme nejprve pro přehlednost převedli/y tak, aby škály vedly jedním směrem – tedy od „pozitivních“ k „negativním“ charakteristikám. To vypadalo tak, že pokud proband označil např. na škále pomalý rychlý 7, po převedení na rychlý pomalý získal 1. Průměrné výsledky u žen a mužů i u obou pojmů ukazuje tabulka číslo 1.

K výpočtu směrodatné odchylky byl využit program Excel.

Jelikož někteří/ré studenti/ky nevyplnili/y správně sémantický diferenciál, jejich počty se od otevřených dotazů liší. Celkově vyplnilo Osgoodův diferenciál týkající se feminismu 52, šovinismu pak 57 studentů a studentek. Důvodem lišícího se počtu od otevřených dotazů byly špatně vyplněné sémantické diferenciály – jeden se objevil zcela bez vyplnění a u několika chybělo označení některých škál. Tyto diferenciály proto nebyly do výpočtů zařazeny.

tabulka 1 – Průměry u jednotlivých škál

FEMINISMUS	ŽENY	MUŽI	ŽENY A MUŽI	ŠOVINISMUS	ŽENY	MUŽI	ŽENY A MUŽI
Těžký-Lehký	3,67	3,36	3,54	Těžký-Lehký	2,76	3,78	3,18
Sladký-Kyselý	4,90	5,09	4,98	Sladký-Kyselý	5,65	5,61	5,63
Rychlý-Pomalý	3,07	3,41	3,21	Rychlý-Pomalý	3,38	3,65	3,49
Krásný-Ošklivý	4,40	4,77	4,56	Krásný-Ošklivý	5,17	5,32	5,26
Aktivní-Pasivní	2,37	3,14	2,69	Aktivní-Pasivní	3,76	3,17	3,53
Tlustý-Tenký	3,90	3,45	3,71	Tlustý-Tenký	3,68	3,70	3,68
Příjemný-Nepříjemný	5,10	5,09	5,10	Příjemný-Nepříjemný	6,29	5,09	5,81
Ostrý-Tupý	2,87	3,73	3,23	Ostrý-Tupý	3,71	4,00	3,82
Dobrý-Špatný	4,13	4,64	4,35	Dobrý-Špatný	5,74	4,65	5,30

Horký-Studený	3,53	4,14	3,79	Horký-Studený	4,85	3,70	4,39
Velký-Malý	3,33	2,91	3,15	Velký-Malý	3,71	3,78	3,74
Silný-Slabý	2,87	3,09	2,96	Silný-Slabý	3,15	3,78	3,40
SOUČET	44,13	46,82	45,27	SOUČET	51,85	50,24	51,23
PRŮMĚR	3,68	3,90	3,77	PRŮMĚR	4,32	4,19	4,27
SMĚRODATNÁ ODCHYLKA	0,81	0,77	0,77	SMĚRODATNÁ ODCHYLKA	1,11	0,74	0,92

Od nejmenší po největší skóre je tedy feminismus ženami vnímán jako: aktivní (2,37), ostrý (2,87), silný (2,87), rychlý (3,07), velký (3,33), horký (3,53), těžký (3,67), tlustý (3,9), špatný (4,13), ošklivý (4,4), kyselý (4,9) a nepříjemný (5,1).

U mužů došlo k tomuto pořadí: ostrý (2,87), velký (2,91), silný (3,09), aktivní (3,14), těžký (3,36), rychlý (3,41), tlustý (3,45), studený (4,14), špatný (4,64), ošklivý (4,77), kyselý (5,09) a nepříjemný (5,09).

Ženy šovinismus popsaly jako: těžký (2,76), silný (3,15), rychlý (3,38), tlustý (3,68), ostrý (3,71), velký (3,71), aktivní (3,76), studený (4,85), ošklivý (5,17), kyselý (5,65), špatný (5,74) a nepříjemný (6,29).

Muži vnímají šovinismus v tomto pořadí: aktivní (3,17), rychlý (3,65), horký (3,7), tlustý (3,7), těžký (3,78), velký (3,78), silný (3,78), ani ostrý ani tupý (4), špatný (4,65), nepříjemný (5,09), ošklivý (5,32) a kyselý (5,61).

Dále byly k jednotlivým škálám a rodům provedeny tyto výpočty:

1. Rozptyly pomocí funkce Excel Microsoft Office XP.
2. Z rozptylů bylo jejich podílem vypočítáno testové kritérium F k ověření nulové hypotézy o rovnosti rozptylů. Výsledky byly dále porovnány s kritickými hodnotami F_{α} (v_1, v_2) na hladině významnosti 0,05 nalezenými v tabulkách.
3. Nakonec bylo ke všem škálám vypočítáno testové kritérium t dle Studentových testů. Podle kritéria F byl vybrán jednak **t-test pro rozdíl výběrových průměrů dvou nezávislých výběrů za podmínky, že rozptyly základního souboru, ze kterých výběry pocházejí, jsou stejné**. Výsledky byly porovnány s tabulkovou hodnotou t_{α}

(0,05; 0,01; 0,005). A jednak **t-test pro rozdíl výběrových průměrů dvou nezávislých výběrů za podmínky, že mezi rozptyly základního souboru, ze kterých výběry pocházejí, byl statisticky významný rozdíl.** Výsledky byly porovnány s kritickou hodnotou t^*_α na hladině významnosti 0,05; 0,01 a 0,005.

Dosažené výsledky ukazuje tabulka 2 a 3.

tabulka 2 – Kritéria F a t u jednotlivých škál

	Feminismus Ž (30)- M (22)		Šovinismus Ž (34)- M (23)		Feminismus Ž+M (52)-Šovinismus Ž+M (57)	
	F	t	F	t	F	t
Těžký-Lehký	1,04	0,79	2,38	2,41	1,10	1,24
Sladký-Kyselý	1,65	0,53	1,03	0,13	1,12	2,80
Rychlý-Pomalý	1,29	0,75	1,67	0,58	1,21	0,91
Krásný-Ošklivý	2,19	0,93	1,54	0,36	1,30	2,50
Aktivní-Pasivní	2,10	1,48	1,17	1,42	1,23	2,60
Tlustý-Tenký	1,02	1,74	1,48	0,06	1,12	0,12
Příjemný-Nepříjemný	1,36	0,03	2,99	2,70	1,09	2,30
Ostrý-Tupý	1,64	1,94	1,23	0,56	1,24	1,66
Dobry-Špatný	2,43	1,12	2,75	2,36	1,20	3,10
Horký-Studený	1,71	1,15	1,14	2,71	1,20	1,74
Velký-Malý	1,09	1,00	1,10	0,18	1,18	2,01
Silný-Slabý	1,10	0,47	1,66	1,28	1,28	1,29

Normálním písmem jsou vyznačeny výsledky, které odpovídají nulové hypotéze o rovnosti rozptylů či průměrů. Tučně označené výpočty jsou ty, které popírají nulovou

hypotézu o rovnosti rozptylů, popř. průměrů, přičemž kurzívou jsou označeny výsledky, které přesáhly kritickou hodnotu na hladině významnosti 0,01 a podtržený je výsledek, který byl větší než kritická hodnota na hladině 0,005.

Ač se u feminismu vyskytly i nerovné rozptyly, žádná z průměrných hodnot u žen ani u mužů nepřesáhla kritickou hodnotu.

U šovinismu se mezi ženami a muži vyskytly nerovné průměry u škál těžký lehký, příjemný nepříjemný, dobrý špatný a horký studený.

V porovnání feminismu a šovinismu u obou genderů se statisticky významný rozdíl mezi průměry objevil u všech škál hodnotících, u škály aktivní pasivní a velký malý.

tabulka 3 – Kritéria F a t u jednotlivých škál

	Feminismu Ž (30)- Šovinismus Ž (34)		Feminismus M (22)- Šovinismus M (23)	
	F	t	F	t
Těžký-Lehký	1,41	<u>2,90</u>	1,62	0,88
Sladký-Kyselý	1,10	2,61	1,56	1,34
Rychlý-Pomalý	1,04	0,81	1,34	0,52
Krásný-Ošklivý	1,63	<u>2,90</u>	1,15	0,80
Aktivní-Pasivní	1,10	<u>3,75</u>	1,64	0,05
Tlustý-Tenký	1,26	0,68	1,20	0,96
Příjemný-Nepříjemný	1,85	<u>3,54</u>	1,19	0,00
Ostrý-Tupý	1,73	1,88	1,17	0,48
Dobrý-Špatný	1,03	<u>5,36</u>	1,17	0,02
Horký-Studený	1,13	<u>3,30</u>	1,70	0,77
Velký-Malý	1,20	1,00	1,19	1,88

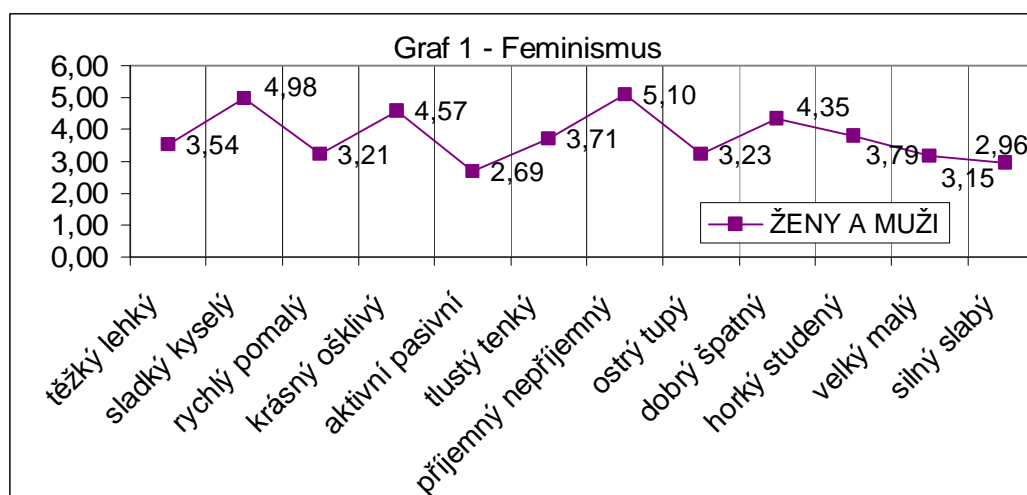
Silný-Slabý	1,02	0,68	1,54	1,20
-------------	------	------	------	------

Výsledky Studentových t-testů napovídají, že hlavním zdrojem rozdílného vnímání feminismu a šovinismu jsou ženy. Narozdíl od mužů, jejichž hodnocení nepřekročilo kritickou hodnotu $t_{\alpha}(0,05)$ ani u jedné škály, u žen se statisticky významný rozdíl mezi průměry vyskytl ve škálách těžký-lehký, u dvou škál aktivity – aktivní pasivní, horký studený –, a u všech škál hodnotících.

7.1 SOUHRNNÉ VÝSLEDKY ŽEN A MUŽŮ

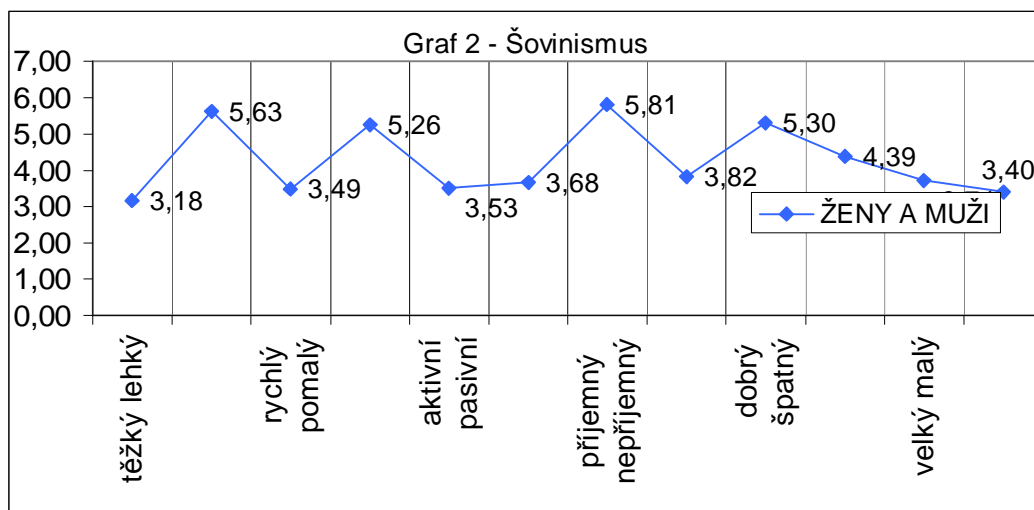
7.1.1 Feminismus

Celkově bylo započítáno 52 lidí – z toho 30 žen a 22 mužů – kteří vyplnili škály feminismu. Výsledky jsou popsány v grafu číslo 1.

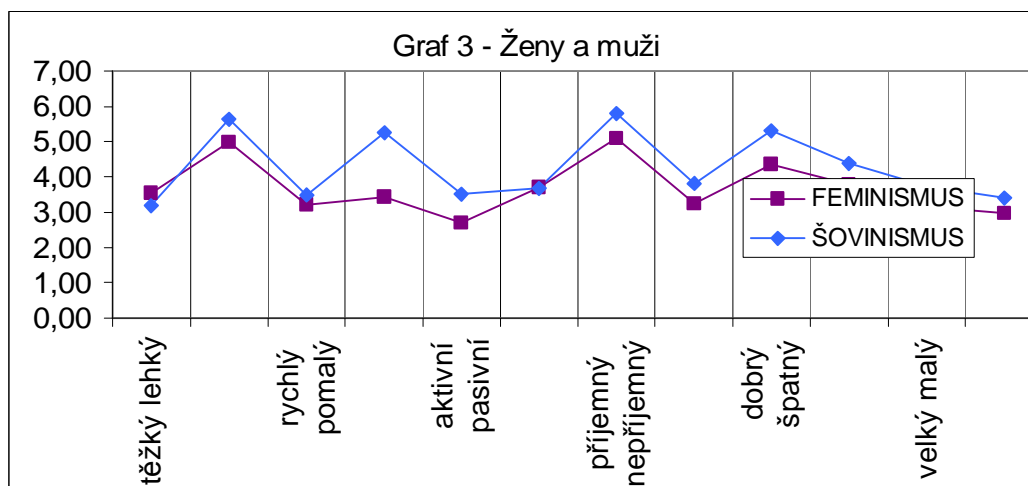
7.1.2 Šovinismus

Ani diferenciaci šovinismu nevyplnili/y všichni studenti/ky. Celkově se zúčastnilo 57 lidí – z toho 34 žen a 23 mužů. Výsledky šovinismu jsou vyznačeny v grafu číslo 2.

7.1.3 Srovnání feminismu a šovinismu

Graf číslo 3 porovnává feminismus a šovinismus u obou genderů – celkově 109 studentů a studentek.

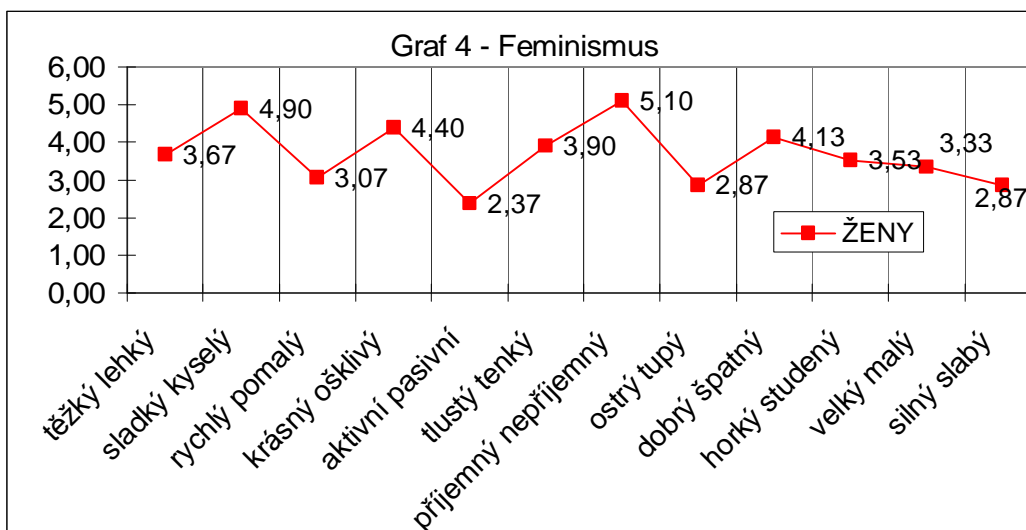

Součtem všech škál pro faktor hodnocení, aktivity a síly vyšlo najevo, že jak feminismus, tak šovinismus se kloní spíše ke středu u moci (F: 3,34; Š: 3,5) i aktivity (F:3,23; Š: 3,81). Výraznější je rozdíl u oblíbenosti – oba směry jsou považovány za spíše horší, šovinismus však výrazněji převyšuje (F: 4,46; Š: 5,5), čemuž odpovídají i statisticky signifikantní rozdíly v průměrech u všech hodnotících škál v neprospěch šovinismu.

7.2 VÝSLEDKY ŽEN

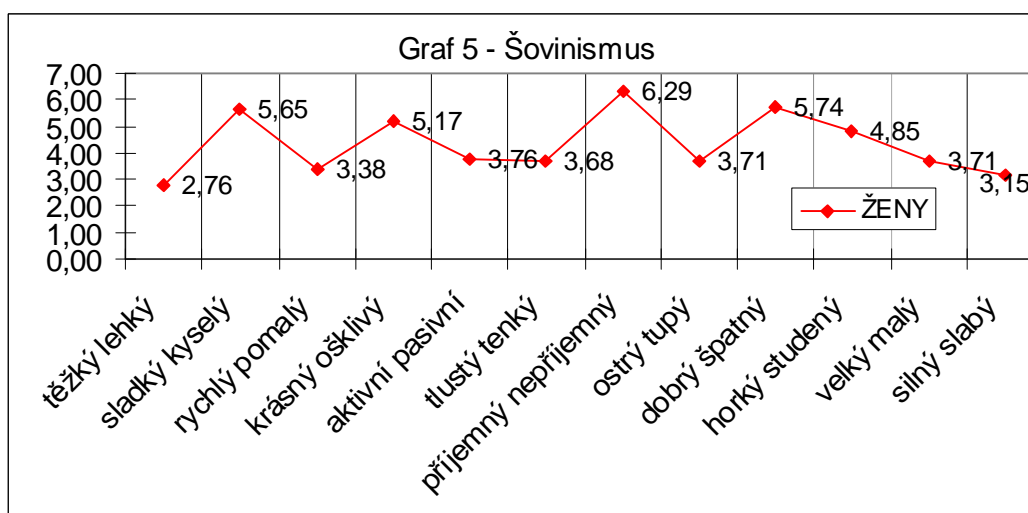
7.2.1 Feminismus

Celkově popsalo feminismus 30 žen. Výsledky jsou zobrazeny v grafu číslo 4.

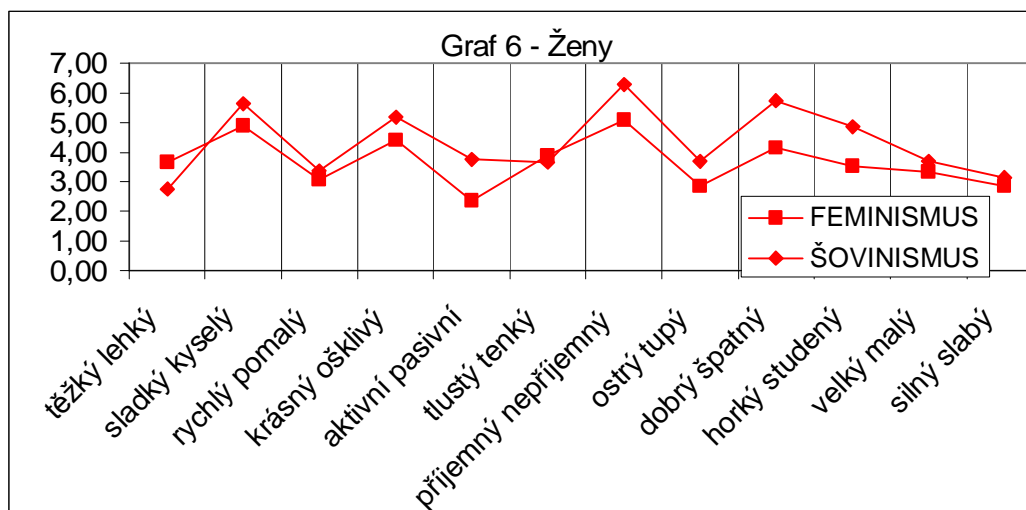
7.2.2 Šovinismus

Sémantickou diferenciaci šovinismu vyplnilo 34 žen. Výsledky jsou vyznačeny v grafu číslo 5.

7.2.3 Srovnání feminismu a šovinismu

Graf číslo 6 vykresluje rozdíl mezi vnímáním feminismu a šovinismu u celkem 64 žen.

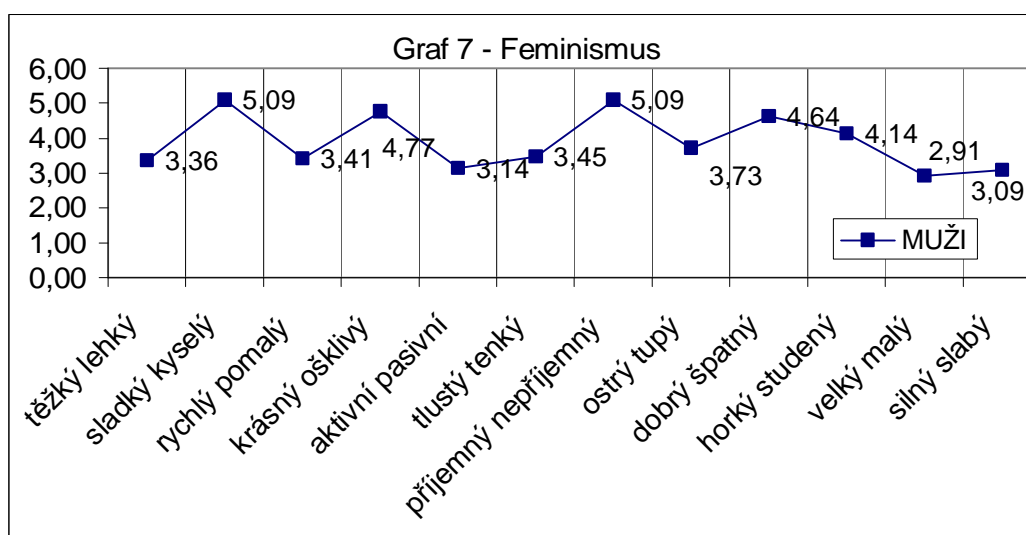

U žen jsou feminismus a šovinismus podobné v podílu moci (F: 3,44; Š: 3,33), i když podle studentek je šovinismus o stupínek mocnější. Výraznější rozdíly jsou v aktivitě – feminismus (2,96) je ženami vnímán jako aktivnější než šovinismus (3,93) – statisticky signifikantní jsou rozdíly pouze u škály aktivní pasivní a horký studený; a podobně jako u společného sémantického diferenciálu i ženy hodnotí šovinismus jako signifikantně nepříjemnější (F: 4,43; Š: 5,71).

7.3 VÝSLEDKY MUŽŮ

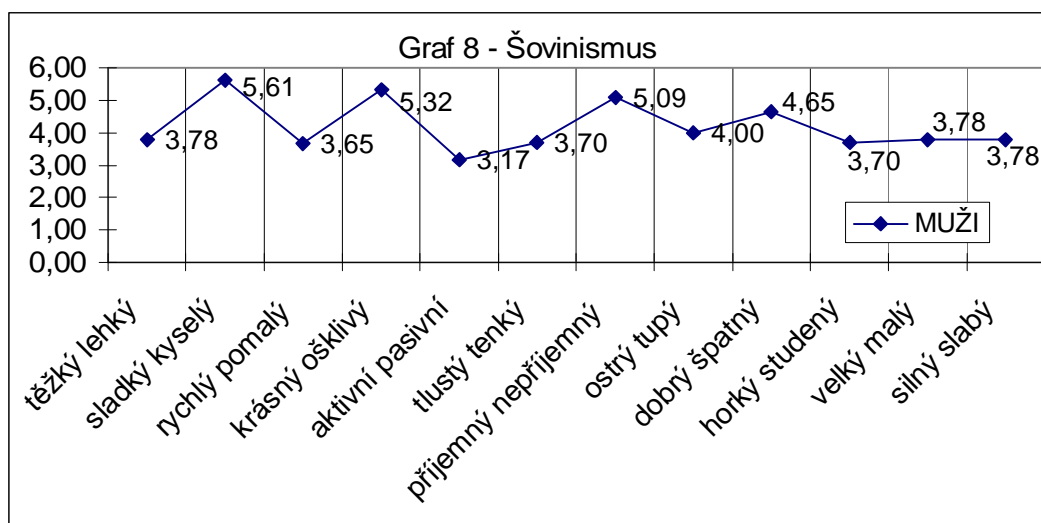
7.3.1 Feminismus

Graf číslo 7 ukazuje výsledky sémantického diferenciálu feminismu u 22 mužů.

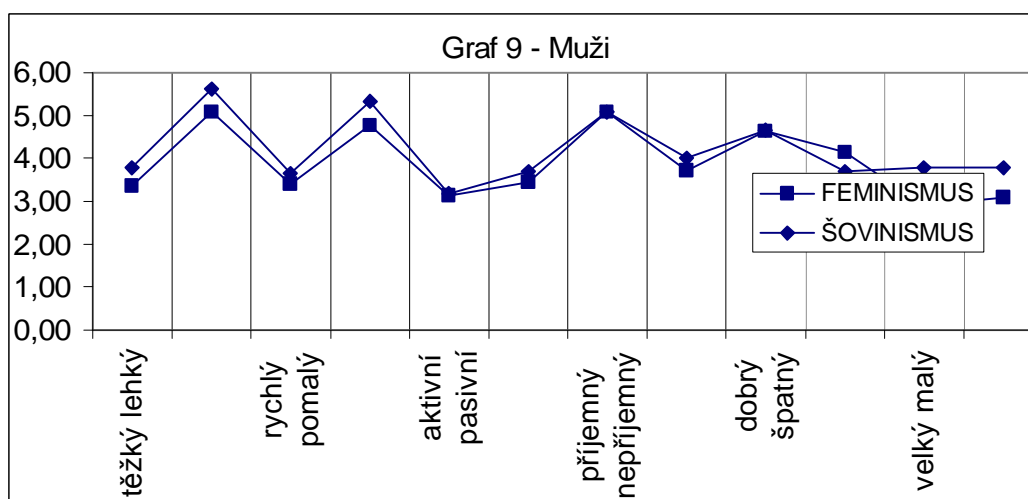
7.3.2 Šovinismus

Celkově 23 mužů vyplnilo tabulku škály sémantického diferenciálu pro šovinismus, jak ukazuje graf číslo 8.

7.3.3 Srovnání feminismu a šovinismu

Graf číslo 9 porovnává feminismus a šovinismus u 45 mužů.

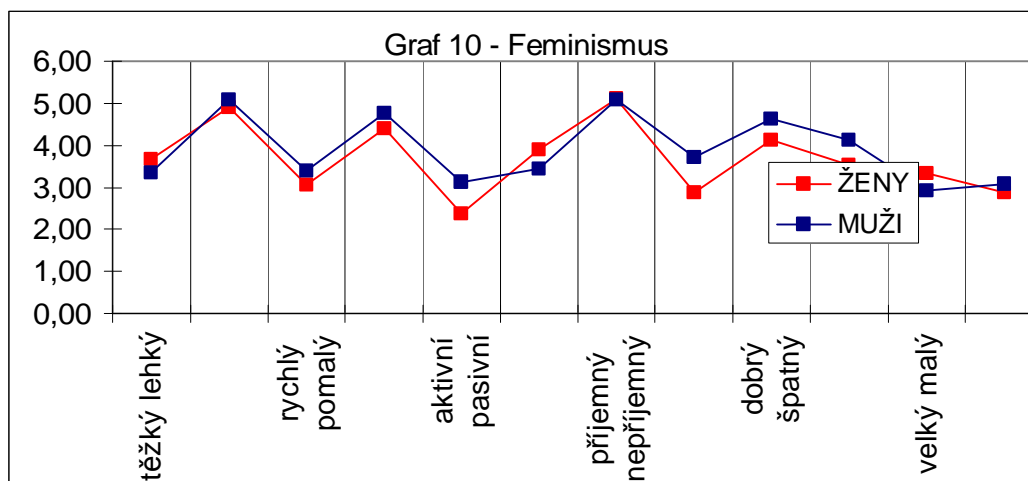

U studentů je podíl aktivity (F: 3,61; Š: 3,63) a síly (F: 3,20; Š: 3,76) pro feminismus i šovinismus podobný. I muži vnímají šovinismus jako horší než feminismus, oproti ženám však rozdíl není statisticky významný (F: 4,51; Š: 5,17).

7.4 SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ ŽEN A MUŽŮ

7.4.1 Feminismus

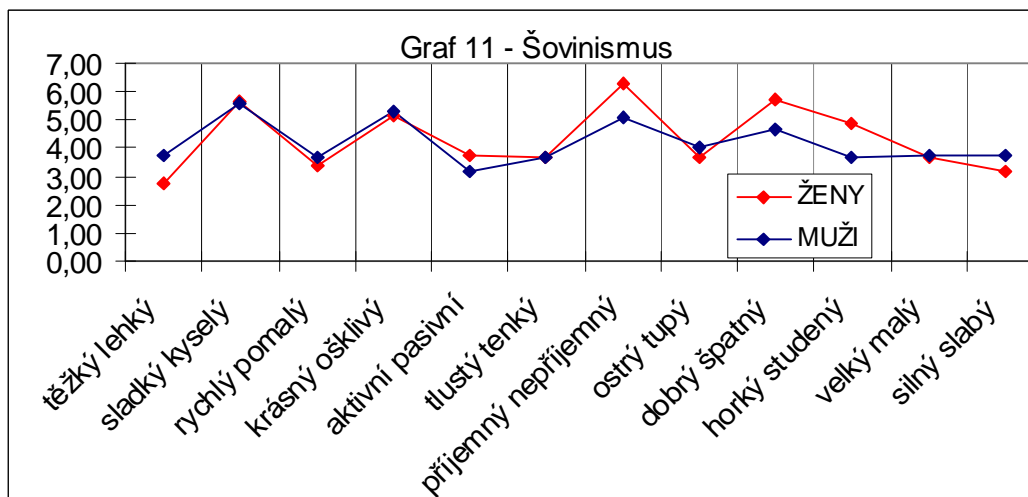
Feminismus porovnávalo celkově 30 žen a 22 mužů. Rozdíly mezi gendery lze sledovat v grafu číslo 10.

Muži v porovnání s ženami vnímají feminismus jako pasivnější (Ž: 2,96; M: 3,61). Ve faktoru síly (Ž: 3,44; M: 3,2) a hodnocení (Ž: 4,43; M: 4,51) se neliší, i když muži vnímají feminismus jako silnější a negativnější. Ani jediný z rozdílů však není staticky významný.

7.4.2 Šovinismus

Sémantický diferenciál šovinismu vyplnilo 34 žen a 23 mužů. Výsledky jsou zakresleny v grafu číslo 11.

Šovinismus vnímají studentky v porovnání se studenty jako silnější (Ž: 3,33; M: 3,76) – významný rozdíl je však pouze u škály těžký lehký; pasivnější (Ž: 3,93; M: 3,63) – statistický rozdíl v průměrech je jen u škály horký studený; a horší (Ž: 5,71; M: 5,17), i když signifikantní rozdíl je pouze u škál příjemný nepříjemný a dobrý špatný.

7.5 ANALÝZA DAT SÉMANTICKÉHO DIFERENCIÁLU

7.5.1 Určení vzdálenosti mezi pojmy

Jde o rozdíl mezi dvěma pojmy, který se vypočítá pomocí vzorce $D_{XY} = \sqrt{\sum d^2_{XY}}$, kde $\sum d^2_{XY}$ je součet rozdílů hodnot zjištěných v jednotlivých škálách a umocněných na druhou (Reiterová, 2003).

Výsledky nabízí tabulka číslo 4.

tabulka 4 Koeficient D_{XY}

D_{XY}	Ženy šovinismus -	Muži šovinismus -	Muži feminismus -	Ženy i muži - feminismus
Ženy feminismus -	3,28	X	1,66	0,70
Muži feminismus -	X	1,54	X	0,96
Ženy šovinismus -	X	2,44	X	X
Ženy i muži šovinismus -	0,99	1,45	X	2,12

Nejnižší D určuje nejmenší vzdálenost mezi dvěma pojmy. Nejbliže má tedy k sobě vnímání feminismu u žen a u tohoto společného pro ženy i muže. Naopak nejvzdálenější jsou feminismus a šovinismus rovněž u žen.

7.5.2 Výpočet koeficientů Q pro dvojice profilů

Koeficient Q_{XY} určuje rozdíl mezi škálovými skóry u dvou různorodých souborů nebo rozdílů mezi dvěma podněty v rámci jednoho souboru. Jeho rozmezí se pohybuje od plus jedné, což vypovídá o dokonalé shodě, do mínus jedné, které znamená naprostou odlišnost.

Vzorec koeficientů pro dvojice profilů je $Q_{XY} = 1 - [\sum d^2_{XY} - k(M_X - M_Y)^2 - (s_X - s_Y)^2 / 2s_X s_Y k]$, kde $\sum d^2_{XY}$ je součet rozdílů hodnot zjištěných v jednotlivých škálách a umocněných na druhou, k je počet škál, M_X , M_Y jsou průměrné hodnoty získané u jednotlivých skupin posuzovatelů a s_X , s_Y jsou směrodatné odchylky. Výsledky ukazuje tabulka číslo 5 (Reiterová, 2003).

tabulka 5 Koeficient Q_{XY}

Výpočet Q_{XY}	Ženy šovinismus -	Muži šovinismus -	Muži feminismus -	Ženy i muži - feminismus
Ženy feminismus -	0,73	X	0,86	0,97
Muži feminismus -	X	0,9	X	0,95

Ženy - šovinismus	X	0,72	X	X
Ženy i muži - šovinismus	0,96	0,9	X	0,93

Dle výpočtů koeficientů Q má nejbližší k sobě vnímání feminismu i šovinismu u žen a u obou genderů – oba pojmy jsou u těchto dvou skupin téměř shodné. Naopak nejmenší shoda se projevila mezi vnímáním šovinismu u mužů a u žen a v rozdílu mezi feminismem a šovinismem pouze u žen. Jelikož jak u feminismu, tak šovinismu došlo k větší shodě s celkem, vyplývá z toho, že výsledky ženské části výzkumu velkou měrou ovlivnily i celkové vnímání obou pojmů.

Velká shoda je však rovněž mezi oběma pojmy u celkového výsledku. To potom znamená, že mezi feminismem a šovinismem jako určitými směry, či způsoby jednání, studenti/ky nedělají velký rozdíl.

8. DISKUZE

Z otevřených položek ve výzkumu vyplývá, že nejtypičtější pro ženu jsou city. Mezi prvními šesti položkami pro oba rody jsou tři zaměřeny na city a pocity – citlivost, soucitnost, silné citové projevy. Další dvě položky jsou zaměřeny na péči - rodina a starostlivost. Typická je žena také krásou, ať už v osobním vzhledu, nebo snahou rozšiřovat krásu kolem sebe. Tyto tři charakteristiky velkou měrou odpovídají výzkumu Štulíkové (2002). I další položky jsou podobné tomu, co tvrdí Karsten (2006). Výjimkou je položka síla, která „by měla patřit“ spíše mužskému rodu. Vyšší zastoupení měly také plánování, pragmatičnost, pracovitost či ženám muži přiřazená rozvaha. Z toho by se dalo usoudit, že žena je stále emocionální a pečující, ale rovněž klade důraz na vlastní seberozvoj a prosazení se ve světě, jak tvrdí Lipovetsky (2007). V České republice má však práce žen dlouhou historii, takže výsledky odpovídají realitě. S tím souvisí také skutečnost, že rodinu (včetně péče o domácnost a děti) už muži, alespoň v tomto výzkumu, nepovažují za synonymum ženy. Na druhou stranu je třeba uznat, že k celkovému počtu mužů v souboru je výskyt rodiny relativně vysoký. Stejný počet mužů se také domnívá, že žena je starostlivá. Je tedy možné předpokládat, že starostlivost se nemusí automaticky projevovat pouze v rodině, což je vzhledem k „normalitě“ ženských pečujících zaměstnání odpovídající. Obzvlášť při faktu, že žádná položka typu „péče“ se neobjevila u mužů.

Ženy stále považují rodinu za svou důležitou součást, včetně starostlivosti a jisté obětavosti. Potvrzují tak myšlenku Badinter (in Lipovetsky, 2007), že ženy se nechtějí vzdát žádného ze svých dobytých území, a rodina je očividně nejdůležitějším z nich.

Kromě silných citových projevů, na kterých se u žen shodli/y všichni studenti/ky, ženy také na sebe prozradily, že si často dělají zbytečné starosti a jsou nedůtklivé. Muži se více zaměřili na přílišnou komunikaci. Obě skupiny se zhruba ve stejném počtu shodly na tom, že žena je jednoduše „milá“, citlivá a starostlivá, komunikativní, pragmatická a věci dopředu plánuje. Muži však obecně vnímají u žen spíše pozitivní vlastnosti, což může vypovídat o jisté idealizaci žen, ale vzhledem k věku probandů tento fakt není příliš překvapující.

Naopak ženy si muže nijak zvlášť neidealizují. Nejvíce se totiž shodly na ješitnosti a povýšenosti nad ženami jako typické vlastnosti mužů. To se promítlo i do jejich společného vnímání. To znamená, že ženy velkou měrou ovlivnily celkové hodnocení. Zatímco u femininity se muži shodli na první vlastnosti ve více jak deseti případech, u

sebe takovou charakteristiku nemají. Pouze osm shod získala průbojnost, kterou zase zcela ignorovaly ženy. Tento výsledek je jednak způsoben nižším počtem mužů v průzkumu, ale také to může být tím, že muži opravdu ztrácejí pojetí o své identitě, jak naznačila Badinter (2004). Veřejnou sféru a schopnost prosadit se v ní dnes s přehledem ovládají i ženy, ale tato privilegia nebyla u mužů ničím zvláštním nahrazena.

Muži se dále posuzují jako čestní a fyzicky silní. Ženy zase kladou důraz na lhostejnost, egocentrismus, žárlivost a sebejistotu. Zajímavé je, že zatímco muži sami se vnímají jako nespolehliví, ženy je posoudily spíše opačně. Společné oběma jsou charakteristiky jako lenost, vztah ke sportu, impulzivita, rozkazovačnost a nevzrušenost. Ctižádost se častěji objevila u mužů, naopak umíněnost zase u žen.

Výsledky naznačují, že narozdíl od femininity, maskulinita nemá tak jasně vymezené pole. Ve srovnání s výčtem Karsten (2006) se objevilo jen málo z těchto charakteristik (povětšinou genderově stereotypně „pozitivních“), zato však zaznívala poměrně silná kritika, a to hlavně od žen, což zase potvrzuje myšlenku Parker (in Conlan, 2008), že mužská identita je v současnosti založena hlavně na negativech.

Je poměrně zvláštní, že ačkoliv obě skupiny upřednostňovaly svůj gender (ženy si vzpomněly hlavně na pozitivní charakteristiky u žen, muži zase u mužů), muži si i u žen vzpomněli spíše na pozitiva než negativa. U žen tomu však tak není. Tento rozdíl si vysvětlujeme tím, že v tomto věku muži ještě nestačili projevit vlastnosti, kterých si ženy na mužích cení – jako zodpovědnost za rodinu, schopnost postarat se, citová stabilita atd., takže se projevuje ještě jistá nevázanost a „užívání si“ mládí a svobody. Odůvodněním mužské „chvály“ žen by mohl být snad také nedostatek zkušeností z dlouhodobějších vztahů, genetická informace, která ženy posuzuje jako „vzácné zdroje“ (Janata, 1997), nebo prostě vliv výchovy, která mužům „přikazuje“ chránit slabší a mít k ženám úctu.

Na druhou stranu ženy žádnou z takových genetických ani morálních „pravidel“ nemají. Proto by možná opravdu nebylo zbytečné zamyslet se nad jakousi „ochranou“ mužů (Conlan, 2008), i kdyby to znamenalo jen nepovažovat „maskulinní“ vlastnosti za předem odsouzeněhodné, nebo poskytnout chlapcům (mužům) příležitost, kde by tyto vlastnosti mohli projevit a potvrdit jako prospěšné.

Pro feministku jsou nejtypičtější samostatnost a vztah k mužskému světu, zejm. negativní. V představách mužů i žen stále feministka přetrvává jako ta, která nemá ráda muže, pohrdá jimi, popř. je chce zcela odstranit. Výsledky naznačují, že i nadále tedy

feminismus zůstává obecně synonymem pro jeho radikální proud, který ženy vyzdvihuje nad muže.

Další charakteristiky jako samostatnost, bojovnost, průbojnost, sebevědomí, ambice, tvrdost, aktivita či cílevědomost poukazují spíše na vlastnosti, které Karsten (2006) přiřazuje k mužům. Když ještě připočteme agresivitu a odpor k rodině, které jsou podle Štulíkové (2002) přesným opakem dvou z trojice nejtypičtějších charakteristik pro ženu, vyplývá z toho, že žena feministka je přesným opakem ženy femininní, dokonce můžeme říci, že má mnoho maskulinních rysů.

Studenti/ky si feministku představují jako ženu, která dává přednost kariéře před rodinou a za svým cílem jde s klapkami na očích, tvrdě, často až bezohledně, což se naprosto shoduje s dostupnými údaji v literatuře. Jedinou výjimkou je představa feministky jako lesby, která se u žádné/ho studentky/ta neobjevila. Motiv frustrace jí pak připisují pouze muži. Nemůžeme však přesvědčivě dokázat, že k feminismu se připojují pouze slabé ženy, jak si myslí např. Kosatík (in Chřibková et al., 1999). Výpovědi všech o schopnosti, samostatnosti a průbojnosti by spíše naznačovali opak – tedy že feministky jsou ženy „až příliš silné“.

Vzhledem k tomu, že u feministky se také objevily charakteristiky neutrální, můžeme říci spíše pozitivní – samostatnost, asertivita, sebevědomí –, je možné říci, že ženy těmito schopnostmi nedisponují, což by odpovídalo myšlence Vavroně (2008). Existuje dokonce určitý náznak, že by tyto vlastnosti mít chtěly. Vycházíme z toho, že došlo k rozdílnému vnímání feminismu u žen a mužů i v sémantickém diferenciale. Ženy nepovažují feminismus za tak hrozný, narozdíl od mužů, kteří oba směry považují za zhruba stejně špatné. I když se u studentek objevil stereotyp feministky jako necitlivé nepřítelkyně mužů, která nemá zájem o rodinu, ale spíše o pracovní kariéru, je pochopitelné, že svobodné studentky, které chtějí dostudovat a své vzdělání uplatnit v budoucím zaměstnání, určitou část své energie budou chtít věnovat i do budování svého image v zaměstnání. Jestliže připustíme, že opravdu nedisponují tak silným sebevědomím, jak by to odpovídalo jejich dovednostem, určitou dávku těchto vlastností by chtěly mít i u sebe, i když zřejmě v mnohem menší míře než u feministky, a to vzhledem k představě, kterou o ní obě skupiny mají.

Dále se domníváme, že u mužů dochází spíše k opaku, tedy strachu, aby se ženy „nepomužštily“ tak jako „maskulinní“ feministky a aby nepřestaly mít o muže zájem, což podle nich typická feministka nemá. Narozdíl od žen se muži rovněž domnívají, že feministky jsou už od pohledu nepříjemné a feministkami jsou zřejmě proto, že jsou

frustrované. Tato představa by ještě podpořila odpor žen vůči feminismu, s ohledem na předpoklad, že od sebe muže, ve většině případů, nechtějí odradit. Je také možné, že se u mužů objevuje i obava, aby se ženy nechtěly příliš posadit v zaměstnání, resp. v oborech, které muži považují za své.

V souhrnu můžeme říci, že muži vnímají feminismus jako horší než ženy, i když u obou skupin převažují pro typickou ženu feministku spíše negativní charakteristiky.

Jediné neutrální charakteristiky muže-šovinisty jsou sebevědomí, mužské koníčky, cílevědomost a ambice. Jinak je obě skupiny charakterizují negativy. Zajímavé je, že ačkoliv ženy je považují hlavně za sexistického, u mužů se diskriminace na základě rodu objevila méně než třikrát. Zdůvodnění by se dalo nalézt ve faktu, že šovinisté pohrdají ženami a „zženštilými“ muži, kdežto jako muži drží spíše spolu. Pro muže je šovinista typický hlavně svou nezdvořilostí.

Rozdíl se dále projevil v úhlu pohledu – ženy vnímají šovinistu hlavně ve vztazích – je namyšlený, nadřazený nad ostatní. Sémantický diferenciál šovinismu pak ukazuje, že ženy je vnímají velmi negativně, a to jak ve srovnání s feminismem, tak ve srovnání s muži. Máme dojem, že ženy si chování šovinistů berou více osobně, dalo by se říci snad i jako ohrožení své osobitosti; zatímco muži tak přímé ohrožení feministkami necítí. Muži si šovinistu představují spíše jako nevychovaného asociálního jedince, dokonce s deviantními rysy. „Mužnost“ se stává v jeho podání nabubřelou a přivedenou do extrému, o jakou běžní muži nestojí. Jako směr je považují za stejně negativní jako feminismus.

Ve společném celkovém srovnání jsou výsledky skoro stejné, což znamená, že oba směry jsou považovány za sobě velmi podobné. Kdybychom si představili/y jakousi pomyslnou škálu, každý z nich by byl na opačných koncích této.

Domníváme se, že obě skupiny zřejmě považují oba směry za extrémní, spojené s negativními konotacemi. Ve srovnání feminismu a femininity a šovinismu a maskulinity totiž dojdeme k poznání, že se vzájemně od sebe odlišují, dokonce jsou mnohdy v protikladu. Zdá se tedy, že studenti/ky vnímají oba směry jako neslučitelné s vlastní podobou femininity a maskulinity jako takové, což odpovídá nálezům Rúdólfsdottir a Jolliffe (2008).

Výsledky lze rovněž porovnat s nálezy výzkumu Houvouras a Carter (2008). Jelikož můžeme říci, že feministka je studenty/kami vnímána jako někdo, kdo „podporuje

ženskou nadřazenost, nemá rád muže, (snad i, pozn. autorky) diskriminuje podle genderu, má negativní osobní charakteristiky a je „lesba“ (?) nebo „mužatka“, můžeme předpokládat, že většina z těchto 122 lidí nebyla ani „profeministy“, ovšem analogicky vzato ani „prošovinisty“. Z nálezů však nemůžeme s jistotou říci, zda je feminismus viděn jako „sprostý“ (např. Sommerová, in Osvaldová, 2004). Kloníme se k názoru, že ne, protože žádná z takových charakteristik se u ženy-feministky, na rozdíl od muže-šovinisty, neobjevila.

Je ovšem otázkou, zda by jinak koncipovaný výzkum neukázal, že by studenti/ky mohli/y souhlasit s cíli, o které feminismu jde (jako např. genderová rovnost v zaměstnání, v rodině atd.). Tento průzkum však naznačil, že ani feminismus, ani šovinismus nemají v nejbližší době velkou šanci na prosazení, alespoň tedy ne pod těmito názvy. Je možné, že jako neutrální „genderová studia“ lépe dosáhnou svých cílů, i když je pravdou, že ta jsou pouze jedním z témat „feminismu“. Obáváme se však, že výsledky nemůžeme zobecnit vzhledem k počtu účastníků a omezenému výseku populace.

9. ZÁVĚR

Cílem diplomové práce Implicitní teorie feminismu bylo zjištění současné podoby feminismu, jak ji vnímají studenti vysokých škol. Ke srovnání jsme využili/y představu ženy feministky s „typickou“ ženou a muže šovinisty s „typickým“ mužem. Další výsledky byly získány ze srovnání postojů k feminismu a mužskému šovinismu pomocí metody sémantické diference.

Z výsledků vyplývá, že soudobý český feminismus je studenty/kami některých fakult Univerzity Palackého ztotožňován s jeho radikálním proudem, který je charakteristický především odporem vůči mužům. Žena feministka, na rozdíl od běžné ženy, má spíše maskulinní rysy, je zaměřená na kariéru a odmítá rodinné, ale zřejmě i jiné, vztahy. Souhrnem se dá říci, že je v podstatě jejím opakem. Nálezy se velkou měrou shodují s výzkumy provedenými v cizině.

Přesto ženy hodnotí feminismus lépe ve srovnání s šovinismem i ve srovnání s mužským implicitním pojetím feminismu. To si vysvětlujeme hlavně tím, že se studentky chtějí uplatnit i ve veřejném světě zaměstnání, ve kterém podle účastníků/ic feministka vyniká. Její schopnosti (jako např. asertivita, samostatnost, sebevědomí, cílevědomost) jsou pro prosazení se na trhu práce často klíčové. Proto se domníváme, že by si jistě mnoho žen přálo, aby se ve „zdravé“ míře dostávaly i jim, vzhledem ke zjištění Vavroně, který tvrdí, že současné ženy České republiky trpí nedostatkem sebevědomí, což se potom odráží i v napětí a nespokojenosti s vlastní pozicí mezi rodinou a zaměstnáním.

Šovinismus, resp. mužský šovinista je ženami z výzkumu reprezentován hlavně rodovou diskriminací a nadřazeností nad ostatními, čímž se ženy zřejmě cítí ohroženy ve svých možnostech. Zdá se, že podobné riziko muži vůči feminismu necítí.

Muži hodnotí feminismus i šovinismus přibližně stejně – tedy jako rovnocenně negativní. Žena-feministka je podle nich ta, která nemá ráda muže a je neženská, čímž se v podstatě neliší od ženského implicitního pojetí feminismu. Šovinistu si muži představují spíše jako asociálního jedince, který mužské vlastnosti přivedl do krajnosti.

Celkově tedy můžeme říci, že současná podoba feminismu ani šovinismu není mezi studenty/kami přijatelná. Očividným znakem obou se totiž zdá být nesoulad s femininitou a maskulinitou jako takovou. Přijetí feminismu by tedy vyžadovalo, aby se ženy, resp. muži, nějakým způsobem vyrovnaly/i s protiklady v tak zásadní otázce, jakou je vlastní identita.

10. SOUHRN

V současnosti je s definováním feminismu určitá potíž, vzhledem k tomu, že se za dobu od svého vzniku v 19. století značně proměnil, rozšířil a rozdělil. V této práci jej chápeme jako sociálně-politické hnutí, které vychází z předpokladu, že ženy a muži si nejsou rovni. Jeho cílem je proto změna tohoto stavu.

Feminismus jako hnutí vyšel z emancipačního hnutí v 19. století, které usilovalo o právní rovnost muže a ženy, o vzdělání žen a možnost jejich vlastního zaměstnání. Tyto skutečnosti byly umožněny velkými politickými a sociálními změnami, především tovární výrobou a potřebou velkého množství pracovníků. Boj za zákonnou ochranu a možnost sebezvoje a samostatnosti vyvrcholil uzákoněním volebního práva pro ženy. Narozdíl od většiny ostatních zemí, mělo emancipační hnutí v Čechách mírumilovnou podobu, založenou na spolupráci žen s muži. Češi totiž usilovali rovněž o emancipaci z pod Rakouska-Uherska a ženy, zejm. české spisovatelky, byly důležitými v udržování tradic českého jazyka a kultury. Celonárodní zájem o postavení žen pak také podpořil T. G. Masaryk, který tak umožnil rozšíření ženské otázky na otázku sociální, jež byla důležitou součástí intelektuálních debat doby.

Navzdory těmto skutečnostem prosazení „feministických“ snah nebylo snadné. Ženy musely často překonat stereotypní představy týkající se jejich intelektu a schopností, a ani po přijetí Ústavy v roce 1920 neměly feministky, nebo tehdejším jazykem řečeno – „emancipistky“, na různých ustláno.

Po druhé světové válce se proměnily hodnoty všech, lidé si začali opět vážit rodinného života, dětí a práce v míru. Opět se sféry veřejná (muž) a soukromá (žena) rozdělily podle rodu. Tento ideální stav se během následujících dvaceti let proměnil v takové monstrum, že se studenti/ky začali/y, mj. také proti němu, bouřit. Betty Friedan vydala svou *Feminine Mystique* a rovněž díky ní odstartovala tzv. druhou vlnu feminismu. Ženy začaly podporovat práva minorit, časem však zjistily, že i ony samy jsou minoritní skupinou, a proto toužily po opětovném „zrovnoprávnění“. Feminismus bílých žen středních tříd však začal narážet na své hranice. Začaly vznikat další proudy a dosažené poznatky se staly základem tzv. genderových studií.

Právem americké ženy se stala možnost kariéry, většina žen se však nechtěla vzdát mateřství, takže výsledkem byly „utahané“ ženy s dvojí směnou. V osmdesátých letech se začal tento trend projevovat v nechuť mladých se v tomto směru angažovat.

V Československé socialistické republice bylo s feminismem brzy skoncováno, protože nastoupivší komunistická strana jej považovala za buržoazní pavědu. Začal se

praktikovat reálný socialismus, ženy nastoupily ve velkém počtu do zaměstnání, takže problémy amerických „paniček“ se zdály být opravdovým nesmyslem, navzdory tomu, že tyto zde existovaly také. Lidé v naší zemi měli jedinou možnost seberealizace, a to v soukromí. Jakékoliv problémy vně rodiny se považovaly za druhořadé.

Od poloviny osmdesátých let až doposud probíhá třetí vlna feminismu, některými autory považována za postfeminismus. Snaha o rovnost mezi mužem a ženou se postupem času přesunula na akademickou půdu. Poznatky vědeckých pracovníků/ic jsou dále aplikovány v analýzách jednotlivých oblastí, jako jsou média, politika, zaměstnání, rodina a další.

Po pádu železné opony se Česká republika zařadila mezi západní země a začala přijímat informace, které se zde doposud neměly možnost prosadit. Mezi nimi bylo i obnovení feminismu, který však, hlavně díky médiím, během několika prvních let devadesátých získal velmi pejorativní zabarvení. Ačkoliv došlo k prosazení genderových studií na univerzitách a vzniklo mnoho projektů snažících se o skutečnou rovnost mezi muži a ženami, feminismus jako pojetí nebyl většinou obyvatelstva přijat. Naopak, jak tvrdí např. Sommerová, získal příděch nadávky.

Podle soudobých výzkumů má sice prosazování rovnosti mezi muži a ženami v institucích své oprávnění, lidé si jej však spojují s feminismem jen málo. Jako kolektivní hnutí odporuje individualismu současného světa. Feminismus se stal neurčitým pojmem, jeho politika viktimizace je většinou žen i mužů proti mysli. Jeho oblíbenosti rovněž nepřidává, že je vnímán jako neženský, resp. protiženský.

Praktickou část jsme zaměřili/y na zjištění osobních pojetí feminismu studentů/ek vysokých škol. Celkem se průzkumu zúčastnilo 122 studentů/ek Univerzity Palackého. Vybranou metodou byly celkem čtyři otevřené otázky týkající se typické ženy, ženy-feministky, typického muže a muže-šovinisty. Pro tuto volbu jsme se rozhodli/y na základě předchozího výzkumu Štulíkové. Ke zjištění postojů vůči feminismu a šovinismu jsme využili/y metodu Osgoodovy sémantické diference. Vznikly tedy dva dotazníky, které byly rozděleny mezi muže a ženy, většinou na přednáškách na jednotlivých fakultách.

Výpovědi jsme systematizovali/y do trsů podle častosti odpovědí a vypočítali/y jsme údaje ze sémantického diferenciálu. Výsledky jsme porovnali/y jednak mezi sebou a jednak s údaji z předchozí teoretické části.

Popis typické ženy pro oba gendery se v podstatě shodoval s nálezy Štulíkové – tři hlavní charakteristiky jsou rodina, citlivost a estetický vkus. Na rozdíl od běžných představ o pasivitě žen, byly také vyjádřeny charakteristiky jako síla, pragmatičnost a další, což odpovídá myšlence Lipovetskyho, že žena je sice stále pečující, zároveň však touží po (sebe)uplatnění.

U typického muže se však studentky a studenti příliš neshodli/y. Velkou většinu vlastností řekla buď jedna skupina, nebo naopak druhá. Přitom ženy byly mnohem kritičtější než muži vůči ženám i vůči sobě samým. Možným důvodem je jednak menší počet mužů než žen a jednak názor Badinter, že muži ztrácejí pojetí své vlastní identity. To může být způsobeno také tím, že muži jsou za své „maskulinní“ vlastnosti spíše kritizováni.

Pojetí ženy-feministky se téměř shoduje s výzkumy provedenými na toto téma v cizině. Feministka je vnímána jako anti-femininní, ta co nemá ráda muže, příliš ambiciózní atd. Feminismus sám je nejasným pojmem, který studenti/ky odmítají jako příliš extrémistický. Ženy jej hodnotí o něco pozitivněji, což si vysvětlujeme tím, že některé schopnosti feministek – obzvláště při uplatnění v zaměstnání – by studentky chtěly mít u sebe, i když ne v takové míře.

Mužský šovinismus je vnímán muži stejně špatný jako feminismus. Mužský šovinista je pro ně symbolem antisociálního jedince, mužnost zde získává příděch „neandrtálce“. Ženy hodnotí šovinismus jako horší než muži, za jeho hlavní charakteristiku považují diskriminaci na základě rodu a povýšenost nad ostatní. Zdá se tedy, že ženy se mužským šovinizmem cítí ohroženější než muži feminismem.

Celkově se oba směry pohybují na koncích jakési pomyslné škály. Studenti i studentky je vnímají zhruba stejně negativně. Domníváme se, že hlavním důvodem je jejich nesoulad s pojetími femininity a maskulinity jako takovými.

LITERATURA:

- ABRAMSOVÁ, L. (2005): Zrození moderní ženy. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- AUSTEN, J. (1992): *Pride and Prejudice*. Ware: Wordsworth Editions Limited.
- ARGENT, A. (2008). Hatching Feminisms: Czech Feminist Aspirations in the 1990s. *Gender & History*. Vol. 20 (1), p. 86-104. Abstract. [Electronic version].
- ARONSON, P. (2003): Feminists or „postfeminists“?: Young Women's Attitudes toward Feminism and Gender Relations. *Gender & Society*. Vol. 17 (6), p. 903-922. Abstract. [Electronic version].
- BADINTEROVÁ, E. (2004): *Tudy cesta nevede*. Praha: Karolinum.
- BADINTEROVÁ, E. (2005): *XY O mužské identitě*. Paseka, Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček.
- BASLAROVÁ, I. (2007): Páni poslankyně. *Noviny A2*, Vol. 49, p. 18.
- BEAUVOIROVÁ, S. (1967): *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis.
- BENNEROVÁ, L. (2008): V ČR neexistuje ženská solidarita. *Literární noviny*, Vol. 15, p. 15.
- BIEDERMANNOVÁ, C. (1992): *Mstivá kantiléna*. Praha: Ivo Železný.
- BOLES, J. K., LONG HOEVELER, D. (1996): *From the goddess to the glass ceiling*. London: Madison Books.
- BOURDIEU, P. (2000): *Nadvláda mužů*. Praha: UK.
- BUREŠOVÁ, J. (2001): *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: UP.
- CONLAN, E. (2008): Do men need saving? *Marie Claire (US)*, Vol. 15 (5), p. 93. [Electronic version]
- COOK, I. (2007): Diskriminace, jež pomáhá. *Noviny A2*, Vol. 49, p. 1+25.
- CROMPTON, R. (1999): Gender Relations and Employment: A Cross-National Study. *Czech Sociological Review*, Vol. 7 (2), p. 231-235, Abstract. [Electronic version].
- CROMPTON, R., HARRIS, F. (1997): Women's Employment and Gender Attitudes: A Comparative Analysis of Britain, Norway and the Czech Republic. *Acta Sociologica*, Vol. 40 (2), p. 183-202. [Electronic version].
- ČTK (2007): Veřejnoprávní média dávají malý prostor ženám. *Respekt*, Vol. 48. [Electronic version].
- ČULÍK, J. (1999): Untitled [Review of the work *Young Women of Prague*]. *Europe-Asia Studies*, Vol. 51 (6), p. 1119-1121. [Electronic version].

- DAVIDSON, N. (1988): The failure of feminism. Buffalo: Prometheus Books.
- FAY, L. (2007): Advertising also degrades men. The Sunday Times, September 9. [Electronic version].
- FORMÁNKOVÁ, L., RYTÍŘOVÁ, K. (ed.) (2004): abc feminizmu. Brno: Nesehnutí.
- FREAN, A. (2002): Women graduates find sexism hard to handle. The Times (UK), June 8. [Electronic version].
- FREIOVÁ, M. (2004): Ženské úvahy o feminizmu. Praha: Občanský institut.
- FRIEDAN, B. (2002): Feminine Mystique. Praha: Pragma.
- FRÝDLOVÁ, P. (ed.) (1998): Všechny naše včerejšky. Praha: Nadace Gender Studies.
- GREER G. (2001): Eunuška. Praha: One Woman Press.
- GRIFFIN, C. (2001): The young women are having a great time: Representations of young women and feminism. Feminism & Psychology, Vol. 11 (2), p. 182-186. Abstract. [Electronic version].
- GROULTOVÁ, B. (1996): Budiž žena! Praha: Knižní klub.
- HALE, R., NEVELS, R. M., LOTT, C., TITUS, T. (1990): Cultural insensitivity to sexist language toward men. Journal of Social Psychology, Vol. 130 (5), p. 697-698. Abstract. [Electronic version].
- HALL, E. J., RODRIGUEZ, M. S. (2003): The myth of postfeminism. Gender and Society, Vol. 17 (6), p. 878-902. [Electronic version].
- HAUSEROVÁ, E. (1995): Na koštěti se dá i lítat. Praha: Lidové noviny.
- HAUSMANN, J. (2002): Nahota feminizmu. Ústí nad Labem: Reneco.
- HAUSMANN, J. (1999): Základy mužského šovinizmu. Ústí nad Labem: Reneco.
- HAVELKOVÁ, H. (1993): „Patriarchy“ in Czech society. Hypatia, Vol. 8 (4), p. 89-96. [Electronic version].
- HAVELKOVÁ, H., VODRÁŽKA, M. (ed.) (1998): Žena a muž v médiích. Praha: Nadace Gender Studies.
- HECZKOVÁ, L. (ed.) (2007): Vztahy, jazyky, těla. Praha: Ermat.
- HOUVOURAS, S., CARTER, J. S. (2008): The F Word: College Students' Definitions of a Feminist. Sociological Forum, Vol. 23 (2), p. 234-256. Abstract. [Electronic version].
- HUDALLA, A. (2007): Sexy uklízečka vychází z módy. Respekt, Vol. 48. [Electronic version]

- HUDDY, L., TERKILDTSEN, N. (1993): Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates. *American Journal of Political Science*, Vol. 37 (1), p. 119-147. [Electronic version].
- CHŘIBKOVÁ, M., CHUCHMA, J., KLIMENTOVÁ, E. (ed.) (1999): *Feminismus devadesátých let českýma očima*. Praha: Marie Chřibková.
- JANATA, J. (1997): *Dvojí svět*. Praha, Maxdorf.
- JELÍNEK, M. (Vedoucí produkce). (2006, July 2). *Táta jako máma* [Televizní vysílání]. MPSV: Febio.
- KALENDÁRKA 1998 (1997). Bratislava: Aspekt.
- KARSTEN, H. (2006): *Ženy – Muži*. Praha: Portál.
- KELLEY, T. M. (2002): Feminism, pragmatism or both? *Nationalities Papers*, Vol. 30 (4), p. 537-552. [Electronic version].
- KLÉGR, A. (2007): *Tezaurus jazyka českého*. Praha: Lidové noviny.
- KRAUS, J. A KOL. (2006): *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- KRECH, D., CRUTCHFIELD, R. S., BALACHEY, E. L. (1968): *Človek v spoločnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied.
- KUBÁLKOVÁ, P. (2008): *Potraty si vzít nedáme, říkají Češi*. MF Dnes, March 3. [Electronic version].
- KUDRNOVÁ, A. (1992): *Potrat – nejdostupnější antikoncepce*. Respekt, Vol. 19, p. 9.
- LENDEROVÁ, M. (1999): *K hříchu i k modlitbě*. Praha: Mladá Fronta.
- LIPOVETSKY, G. (2007): *Třetí žena*. Praha: Prostor.
- MACINTYRE, B. (2004): *Women are deadlier than the male in terrorism's propaganda war*. The Times (UK), September 11. [Electronic version].
- MASARYK A ŽENY (1930). Praha: Ženská národní rada.
- MASARYK, T. G. (1925): *Mnohoženství a jednoženství*. Praha: B. Kočí.
- MCKINSTRY, L. (2008): *Why does she hate marriage?* Daily Mail, May 20, p. 12. [Electronic version].
- MESSNER, M. A. (1998): *The Limits of „The Male Sex Role“: An Analysis of the Men's Liberation and Men's Rights*. *Gender and Society*, Vol. 12 (3), p. 255-276. [Electronic version].
- MILDORFOVÁ, J. (2007, August 13). *Muži i pro rodinu. Čeští otcové v akci?* Retrieved August 12, 2008 from: <http://www.novimuži.eu/mosty/cesti-otcove-v-akci>

- MILLER, S. S. (1994): Untitled [Review of the work *Women in the Politics of Postcommunist Eastern Europe*]. Canadian Journal of Political Science. Vol. 27 (3), p. 636-637. [Electronic version].
- MILLNER, C. (2008): When can I call myself a feminist again? San Francisco Chronicle, May 5, p. B6. [Electronic version].
- MIOVSKÝ, M. (2006): Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada.
- MORUS, R. L. (2007): Světové dějiny sexuality. Praha: Euromedia Group, k. s. – Ikar.
- NAGL-DOCEKAL, H. (2007): Feministická filozofie. Praha: Sociologické nakladatelství.
- NENTWICH, J. C. (2008): New fathers and mothers as gender troublemakers? Exploring discursive constructions of heterosexual parenthood and their subversive potential. *Feminism & Psychology*, Vol. 18 (2), p. 207-230. Abstract. [Electronic version].
- NEUDORFLOVÁ, M. L. (1999): České ženy v 19. století. Praha: Janua.
- OATES-INDRUCHOVÁ, L. (ed.) (1998): Dívčí válka s ideologií. Praha: Sociologické nakladatelství.
- OLSEN, F. E. (1997): Feminism in Central and Eastern Europe: Risks and possibilities of American engagement. *The Yale Law Journal*, Vol. 106 (7), p. 2215-2257. [Electronic version].
- OSGOOD, C. E., SUCI, G. J., TANNENBAUM, P. H. (1957): The measurement of meaning. Urbana: University of Illinois Press. [Electronic version].
- OSVALDOVÁ, B. (2004): Česká média a feminismus. Praha: Libri/Slon.
- PARELIUS, A. P. (1975): Emerging sex-role attitudes, expectations, and strain among college women. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 37 (1), p. 146-153. [Electronic version].
- PHILLIPS, M. (2008): Fire-bombs, mugging and gang warfare. Just what has gone wrong with girls? *Daily Mail*, May 12, p. 14. [Electronic version].
- PLESKOVÁ, K., FRANK, P., BOSÁKOVÁ, M., KUGLEROVÁ, D. (2005): Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů. Brno: Nesehnutí.
- PLHÁKOVÁ, A., PAVELKOVÁ, K. (2007): Implicit theories of masculinity and femininity. *Československá psychologie, suplement*, p. 89-98.
- PLHÁKOVÁ, A. (2004): *Obecná psychologie*. Praha: Akademie věd České republiky.
- PLHÁKOVÁ, A. (1999): *Přístupy ke studiu inteligence*. Olomouc: UP.

- PLZÁK, M., UZEL, R. (1995): *Zákony ženské přitažlivosti*. Praha: Eminent.
- PONĚŠICKÝ, J. (2004): *Fenomén ženství a mužství*. Praha: Triton.
- PŘIDALOVÁ, R. (1993): Švédská ocel a česká holka vydrží všechno. *Respekt*, Vol. 54, p. 10.
- REITEROVÁ, E. (2003): *Základy psychometrie*. Olomouc: UP.
- REITEROVÁ, E. (2003): *Základy statistiky pro studenty psychologie*. Olomouc: UP.
- RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. (2003): *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- REUTTER, M. (2000): Czech „feminist“ spirit seen in strong ties to family and career. *News Bureau*, November 1. [Electronic version].
- RICH, E. (2005): Young women, feminist identities and neo-liberalism. *Women's Studies International Forum*, Vol. 28 (6), p. 495-508. Abstract. [Electronic version].
- RÚDÓLFSDOTTIR, A. G., JOLLIFFE, R. (2008): I don't think people really talk about it that much: Young women discuss feminism. *Feminism & Psychology*, Vol. 18 (2), p. 268-274. Abstract. [Electronic version].
- SEDLÁČEK, V. (překlad) (2008): Opět za to může feminismus. *Haló noviny*, January 4. [Electronic version].
- SCHWARTZ, J. (2003): *Dějiny psychoanalýzy*. Praha: Triton.
- SMOLÍK, J. (2007): Budeme si všichni rovni? *Psychologie Dnes*, Vol. 10, p. 34-35.
- SOMMEROVÁ, O. (2002): *O čem sní ženy 2*. Praha: Sláfka.
- SOMMEROVÁ, O. (2003): *O čem sní ženy*. Praha: Sláfka.
- SOMMEROVÁ, O. (2004): *O čem ženy nesní 3*. Praha: Sláfka.
- SOMMEROVÁ, O. (2005): *O čem sní muži*. Praha: Sláfka.
- ŠIKLOVÁ, J. (1997): Feminism and the roots of apathy in the Czech Republic. *Social Research*, Vol 64 (2), p. 258-280. [Electronic version].
- ŠMEJKALOVÁ, J. (2004): Feminist sociology in the Czech Republic after 1989. *European Societies*, Vol. 6 (2), p. 169-180. [Electronic version]
- ŠTULÍKOVÁ, K. (2002): *Implicitní teorie maskulinity a femininity*. Olomouc: UP, Mgr. Thesis.
- TICHÁ, E. (2008): Nedovolte, aby vám dítě „zničilo“ život. *Ona Dnes*, Vol. 17.
- TISCHNER, I., MALSON, H. (2008): Exploring the politics of women's in/visible „large“ bodies. *Feminism & Psychology*, Vol. 18 (2), p. 260-267. Abstract. [Electronic version].

- VARECKÝ, L. (2008): Nový fenomén: političky týrané politiky. Magazín Dnes, Vol. 22, p. 4.
- VAVROŇ, J. (2008): Češkám chybí větší sebevědomí, ukázal průzkum. Právo, May 6. [Electronic version].
- VERMA, P., HAFIZ, A., DOUGLAS, C. A., PLEATMAN, R., HARRIS, J. C. (2005): Czech Republic: Czech exhibit shows ads that degrade women. Off Our Backs, Vol. 35 (9/10), p. 7. [Electronic version].
- VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E. (1998): The Vision of Czech Women: One Eye Open (Gender Roles in Czech Society, Politics and Culture). Dialectical Anthropology, Vol. 23 (4), p. 361-374. [Electronic version].
- VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E., MAŘÍKOVÁ, H. (ed.) (1999): Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund.
- VILAROVÁ, E.: Muž na vodítku. Praha: Brána, 1995.
- VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (ed.) (2003): Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství.
- VODRÁŽKA, M. (1999): Esej o politickém harémismu. Brno: „Zvláštní vydání...“.
- VODRÁŽKA, M. (2007): Jak spolknout feminismus. Noviny A2, Vol. 49, p. 23.
- WOLLSTONECRAFTOVÁ, M. (1904): Obrana práv žen. Praha: Jan Laichter.
- WOOLFOVÁ, V. (1998): Vlastní pokoj. Praha: Marie Chřibková.
- WYER, R. S. (2004). Social Comprehension and Judgment: The Role of Situation Models, Narratives, and Implicit Theories. Mahwah, NJ: Erlbaum. [Electronic version].
- ŽENSKÁ PRÁVA JSOU LIDSKÁ PRÁVA (Sborník) (2002). Brno: Nesehnutí.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- <http://en.wikipedia.org/wiki/Feminism>. Retrieved: 27.2.08
- <http://wikipedia.infostar.cz/c/ch/chauvinism.html>. Retrieved: 28.2.08
- <http://www.feminismus.cz/historie.shtml/>. Retrieved: 27.2.08
- <http://studentf.jazzport.eu/Ceske-dejiny/narodni-obrozeni.htm>. Retrieved: 2.3.08
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Hippies>. Retrieved: 15.3.08
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Sixties>. Retrieved: 15.3.08
- http://en.wikipedia.org/wiki/Gender#Biology_of_gender. Retrieved: 16.3.08
- <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=670488>. Retrieved: 18.3.08.
- http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2004/0403/vyvoj_info.html. Retrieved: 16.6.08.

<http://www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/potraty.htm>. Retrieved: 17.6.08

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/Gender_vedatechnika. Retrieved: 17.6.08

http://en.wikipedia.org/wiki/Men%27s_studies. Retrieved: 20.6.2008

http://en.wikipedia.org/wiki/Sexism#Sexism_against_women. Retrieved: 23.6.2008

http://www.agresorka.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=31. Retrieved: 23.6.2008

<http://www.sommerova.cz/stranka.php?page=muzijsou>. Retrieved: 24.6.2008

<http://www.sommerova.cz/stranka.php?page=superhnus>. Retrieved: 24.6.2008

<http://www.sommerova.cz/stranka.php?page=panidoktor>. Retrieved: 24.6.2008

ANOTACE MAGISTERSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Šárka Kýrová

Název katedry a Fakulty: Katedra psychologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Implicitní teorie feminizmu

Název diplomové práce v anglickém jazyce: Implicit Theories of Feminism

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Plháková, CSc.

Počet stran: 106

Počet znaků: 175395

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 110 + 18

Klíčová slova: implicitní teorie, feminizmus, mužský šovinismus, femininita, maskulinita.

Abstrakt:

Cílem diplomové práce „Implicitní teorie feminizmu“ bylo v teoretické části zachytit historii feminizmu v jeho třech vlnách, a to jak v cizině, tak v České republice. Součástí byl také popis vnímání těchto vln soudobou společností. Poslední část teoretické práce se věnuje implicitním teoriím femininity, maskulinity a samotného feminizmu.

Cílem praktické části bylo zjištění, jak dnes vnímají feminizmus studenti vysokých škol. Souborem nám bylo celkem 122 (49+73) studentů (49) a studentek (73) některých fakult Univerzity Palackého v Olomouci. Účastníci výzkumu jednak volně popsali/y charakteristiky typické ženy, ženy-feministky, muže a muže-šovinisty a jednak vyplnili/y Osgoodův sémantický diferenciál na feminizmus a mužský šovinizmus. Zjistili/y jsme, že feminizmus, podobně jako mužský šovinizmus jsou pro současné studenty/ky nepřijatelné, a to zejména pro jejich neslučitelnost s pojetím femininity, popř. maskulinity. Při tom ženy hodnotily feminizmus mírněji než muži, což si vysvětlujeme tím, že typická feministka je zaměřená na kariéru, a svobodné studentky, i vzhledem k historii naší země, vnímají zaměstnání, kromě rodiny, jako důležitou součást své seberealizace.

Key words: implicit theories, feminism, male-chauvinism, femininity, masculinity.

Abstract:

The goal of the theoretical part of the thesis „Implicit theories of feminism“ was to take a portrait of the history of feminism in its three waves abroad, as well as in the Czech Republic. We described the perception of these by contemporary society as part of it. Last section of theory was devoted to the implicit theories of femininity, masculinity and feminism itself.

The goal of practical part was to find out how students of Universities apprehend feminism today. Altogether 122 students-men (49) and women (73) of some faculties of Palacký University in Olomouc took part in our survey. In their own words participants described characteristics of typical woman, woman-feminist, man and male-chauvinist and then they filled in the Osgood semantic differential for feminism and male-chauvinism. We found out that feminism analogous to male-chauvinism are undesirable to contemporary students, in particular for their incompatibility with conception of femininity or masculinity themselves. Nevertheless, women-students evaluated feminism milder than men-students. We account this fact for the perceived ability of the progress in career of woman-feminist, and single women-student with regard to the history of the paid work of Czech women, as well consider job together with family as important part of their self-fulfillment.